

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Kiemelt közlemények

Boda Mihály: ***A háború természetéről: a háború értelme***

Fazekas Sándor: ***A katonai vezetés transzformációja: a coup d'oeil relevanciája***

Kálmán Dénes – Norbert Daruka – István Ember – Róbert Vég – Zoltán Kovács: ***The SWOT Analysis of 3D Printing Capability in the Hungarian Defence Forces***

17. évf. (2024)
4. szám

ISSN 2060-0437 (elektronikus)

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

IMPRESSZUM

Hadtudományi Szemle
A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának tudományos folyóirata
ISSN 2060-0437 (elektronikus)

Főszerkesztő:
Dr. Csengeri János őrnagy

A szerkesztőbizottság elnöke:
Dr. Balla Tibor ezredes

A szerkesztőbizottság tagjai:
Dr. Csengeri János őrnagy
Pavel Foltin rektorhelyettes (Csehország)
Dr. Forgács Balázs alezredes
Dr. Hausner Gábor alezredes
Dr. Hettyey András
Dr. Jobbágy Zoltán ezredes
Dr. Miroslav Kelemen ny. dandártábornok (Szlovákia)
Dr. Molnár Anna
Dr. Négyesi Imre ezredes
Dr. Ujházy László ezredes
Dr. Ujházi Lóránd

A szerkesztőbizottság titkára:
Kállai-Nyári Éva

Szerkesztőség:
Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
Hadtudományi Szemle
1101 Budapest, Hungária krt. 9–11.
Levelezési cím: 1581 Budapest, Pf. 15.
E-mail: hadtudomanyiszemle@uni-nke.hu

Kiadó:
Nemzeti Közszolgálati Egyetem Ludovika Egyetemi Kiadó
Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu
A kiadásért felel: Dr. Deli Gergely rektor
Olvasószerkesztők: Bujdosó Hajnalka, Resofszki Ágnes
Borítókép: P. József főtörzsőrmester (MH 2. KRDD)

Tartalom

Hadművészet

Boda Mihály: A háború természetéről: a háború értelme 5
Fazekas Ferenc: A katonai vezetés transzformációja: a coup d'oeil relevanciája 23

Társadalomtudomány

Juhász Barnabás: A litván függetlenségi háború 37
Ádám Majorosi: The Location of the Battle of Hastings 63

Általános

Kálmán Dénes – Norbert Daruka – István Ember – Róbert Vég – Zoltán Kovács:
The SWOT Analysis of 3D Printing Capability in the Hungarian Defence Forces 85
Szabóné Gál Marianna: Milyen módon és mértékben kezelik a biztonsági stratégiák
a korrupció kérdését? 97

Hadtudományi Szemle
17. évfolyam (2024) 4. szám 5–21. • DOI: 10.32563/hsz.2024.4.1

Boda Mihály[1]

A háború természetéről: a háború értelme

On the Nature of War: The Meaning of War

Absztrakt

A háború természetének filozófiai vizsgálata kísérlet a háború meghatározásának megadására. A háború meghatározása Carl von Clausewitz (1780–1831) szerint magába foglalja a háború értelmének, az alkalmazott erőszak természetének és a háború átfogó jellegének a megadását. A háború értelme, a háború általános célja, Clausewitz és egy alapvetőnek tekinthető elképzelés szerint az államok vagy más, egymással a politikai hatalom birtoklása szempontjából egyenlő politikai egységek közötti vita rendezése. A háború értelmének azonban a hadtudomány történetében és a hadtörténelemben kialakultak más megközelítései is, amelyekben a háborúzó felek nem egyenlő félként vesznek részt. Ez a tanulmány a különböző, általános céllal rendelkező háborútípusokat mutatja be összehasonlító jelleggel.

Kulcsszavak: Clausewitz, háború filozófiája, vitarendezés, kolonizáció, igazságos háború, békefenntartás, felkelés

Abstract

Philosophical study of the nature of war is an attempt to define war. According to Carl von Clausewitz (1780–1831) the definition of war refers to the meaning of war, the nature of the applied violence, and the collective nature of war. The meaning of war, which is the principal concern of this article, is the general aim of war. According to Clausewitz and a standard approach to the question this aim is to settle a contest between states or other politically equal entities. However, other types of the meaning of war also appeared during the history of military science and in military history in

[1] Tanszékvezető habilitált egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Hadtörténelmi, Filozófiai és Kultúrtörténeti Tanszék, e-mail: boda.mihaly@uni-nke.hu

which the parties are not equal. This article comparatively concerns the other types of the meaning of war.

Keywords: Clausewitz, philosophy of war, war as contest, colonisation, just war, peace-keeping, rebellion

Bevezetés: a háború értelmének alapvető felfogása

A háború természetének egyik legfontosabb kérdése a háború értelmének vagy céljának a vizsgálata. A háború értelme az az általános cél, amiért a háborút vívják. Ez a cél megkülönböztetendő a háború konkrét céljától, mivel amíg az előbbi a háború természetével van összefüggésben, addig az utóbbi egy adott háború kirobbanásának okaival és körülményeivel. Például a háború általános célja és így értelme lehet az, hogy segítségével két állam a vitáját rendezze, egy háború konkrét célja azonban a vita konkrét tárgya.

A háború értelmeként leginkább elfogadott cél az államok vagy más politikai entitások vitájának rendezése. Ezt a meghatározást adta Carl von Clausewitz is *A háborúról* című könyve 1. fejezetének első oldalán, miszerint „a háború ugyanis nem egyéb, mint kiterjedt párharc", vagy amiként egy sorral feljebb írja, „párviadal".[2]

Ez a meghatározás, vagy legalábbis a háborúnak ezen meghatározás által tükrözött képe megtalálható a háború legkorábbi megjelenésétől kezdve a mai napig. Christopher Boehm (1931–1921) kulturális antropológus és Keith F. Otterbein (1936–2015) antropológus a háború megjelenését a rokoni együttműködésen alapuló testvéri érdekcsoportokhoz kapcsolja.[3] Testvéri érdekcsoportok akkor jönnek létre, amikor a feleség a férje családjával él, és így nagyobb számú férfi lakik egy helyen. Otterbein elképzelése szerint azok a társadalmak, amelyekben megtalálhatók a testvéri érdekcsoportok, a tagjaikat ért sértést közösen torolják meg. A megtorlás célpontjai tipikusan egy másik testvéri érdekcsoport tagjai. Az ilyen konfliktus a viszály *(feud)*. Boehm így fogalmaz: „A testvéri érdekcsoportokon nyugvó társadalmakban gyorsan megjelenik a versengő harcos mentalitás, és a rokoni csoportok mint szövetségek versenghetnek egymással több, különböző szinten".[4] A viszálykodás a háború korlátozott formája, mivel benne az egyenlő testvéri érdekcsoportok közötti, szokások által szabályozott emberölés, illetve a rajtaütés a jellemző, és ezzel párhuzamosan a nagyarányú csatát magába foglaló fegyveres összecsapás hiánya.

A vitarendezésként felfogott háború megjelenésének következő formája az ókori és középkori csata általi istenítélet. Az ókori közel-keleti és római istenítélet egyenlő felek szerződéseinek megszegésével járó összetűzést dönt el. A konfliktusban a felek először általában békés módon igyekeznek rendezni a nézeteltérésüket, majd ennek sikertelenségét követően valamelyik fél az istene ítéletét kérve megindítja a háborút. Az istenítélet eredménye a háborúban elért győzelem vagy elszenvedett vereség által válik nyilvánvalóvá. Az isten annak a félnek a javára dönt, akit győzelemhez segít. Az istenítélet középkori változatában a keresztény népek életformájuk (és nem

[2] Clausewitz 2013: 39 és lásd még 250–252.
[3] Boehm 1992: 140–141, 153; Otterbein 2004: 39–47.
[4] Boehm 1992: 140.

szerződésszegés) megítélésében hívták segítségül Isten ítéletét. Ezt követően Isten az ókori istenekhez hasonlóan azt a felet segítette győzelemhez, akinek a javára ítélt.[5]

A kora újkorban és az újkorban továbbra is fennállt a vitarendezésként elképzelt háború népszerűsége. Ezt tükrözi a háború nemzetközi jogi meghatározása a 16–17. században, miszerint az „az egymás ellen erőszak alkalmazásával harcolók [vitatkozók] állapota",[6] a 18. századi fejedelmek kabinetháborúi,[7] illetve Clausewitz fentebb említett meghatározása is.

Végezetül a 20. század végén és a 21. század elején is megtaláljuk a háború meghatározásában a vitarendezés célját. Így John A. Vasquez, politológus professzor, megvizsgálva a háborúra az ókortól kezdve adott meghatározásokat, a következő következtetésre jutott:

> „hat elméleti előfeltételezést fogadok el: (1) a háború tanult; (2) a háború egy hosszú folyamat eredménye; (3) a háború interakció eredménye és nem csupán rendszerszerűen fennálló állapot; (4) *a háború a döntéshozás egy módja* [kiemelés tőlem: B. M.]; (5) a háborúnak több oka van; és (6) a háborúnak különböző típusai vannak."[8]

Témánk szempontjából hasonlóan fogalmaz Jessica Wolfendale filozófus is, amikor a háború meghatározását abból szempontból fogalmazza meg, hogy abban benne legyenek a háború sajátos jegyei, de hogy kiterjeszthető is legyen a nem fegyveres konfliktusok egy típusára, a *soft* háborúkra:

> „Háború akkor áll fenn, amikor a következő feltételek fennállnak:
> (1) van kettő vagy több szervezett csoport.
> (2) ezek a csoportok intenzív ellenségeskedésben állnak egymással.
> (3) sem a konfliktusban álló fél, sem másik harmadik fél nem rendelkezik felhatalmazással és képességgel, hogy hatékonyan *döntsön a szembenálló felek között* [kiemelés tőlem: B.M.], megbüntetve őket vagy másként fenntartva a konfliktus által érintett terület feletti ellenőrzést."[9]

Végül a jelen tanulmány szerzője is hasonlóan vélekedik a hibrid háborúkról, amennyiben azokat olyan, két állam közötti konfliktusnak tekinti, amelyekben az államok a terrorszervezetekkel szembeni harcban kifejlesztett eszközöket és módszereket alkalmazzák egymás ellen.[10]

Vázlatosan végigtekintve a háború megjelenési formáját és meghatározását a kezdetektől a 21. századig arra következtethetünk, hogy a vitarendezésként felfogott háború sok esetben központi szerepet játszott a háború értelmének és ezzel a háború természetének a meghatározásában. A háború vitarendezésként való értelmezése ezért standard felfogásnak tekinthető. A hadtörténelem és a hadtudomány története során

[5] Boda (megjelenés előtt).
[6] Grotius 1999: 29. A magyar fordításban a „harcolni" szerepel, ami azonban nem adja vissza Cicerónak a háborút és a vitát összekapcsoló álláspontját, amelyet Grotius *expressis verbis* elfogad. Lásd még Boda (megjelenés előtt).
[7] Whitman 2012: 133–171.
[8] Vasquez 2009: 42.
[9] Wolfendale 2017: 16.
[10] Boda 2023a: 22.

azonban lehetséges volt a vitarendezéstől eltérő célt adni a háborúnak. A következő fejezet azokkal az általános háborús célokkal foglalkozik, amelyek a háborút nem vitarendezésként határozták meg a múltban vagy határozzák meg a jelenben.

Eltérések a standard felfogástól

A vitarendezésként felfogott háború egyik fontos jellemzője, hogy abban a felek a politikai hatalom birtoklása szempontjából egyenlő státussal rendelkeznek: a háború egyenlő testvéri érdekcsoportok, isten előtt egyenlő felek vagy egyenlően szuverén államok magas vagy alacsony intenzitású (*soft*, hibrid) konfliktusa. A hadtudomány története és a hadtörténelem során azonban a háborúnak más formái is kialakultak, mint a szerzésként, illetve a béke terjesztéseként, fenntartásaként és megváltoztatásaként felfogott háború. A háborúnak ezekben a formáiban a felek között a politikai hatalom birtoklása szempontjából egyenlőtlenség áll fenn.

A háború mint szerzés

A háborút szerzésként értelmező elképzelés Platónhoz (Kr. e. 427–347), Arisztotelészhez (Kr. e. 387–322) és Sallustiushoz (Kr. e. 86–35) (és Ciceróhoz [Kr. e. 106–43]) kapcsolódik. Platón szerint az egyén szükségleteit nem képes egyedül ellátni, ezért másokra támaszkodik és ezáltal másokkal államot hoz létre. Az állam létrejöttével azonban a szükségletek is megváltoznak, amelyeket szintén ki kell elégíteni. Ezeknek a szükségleteknek a kielégítésére az állam területe nem minden esetben elegendő, ezért további területeket kell szerezni. Platón szavaival: „Márpedig akkor a szomszédaink területéből kell valamit kihasítanunk, ha azt akarjuk, hogy elegendő legelőnk és szántónk legyen."[11]

Platónhoz hasonlóan Arisztotelész is szerzésként képzeli el a háborút. Úgy véli, hogy az emberek természetükből fakadóan a közjó elérése végett társultak egymással, amit a társulás nélkül nem tudnak elérni. Ilyen társulás a férfié és a nőé (a nemzés céljából), illetve a természet szerinti vezetőé és az alárendelté (a biztonság céljából). Belőlük jön létre a háznép, majd a falu (a széttelepült háznép, együtt család), végül a városállam (több család). A család és a városállam fenntartásának fontos eleme a vagyonszerzés, aminek a háború az egyik formája. Arisztotelész szerint „a hadvezetés művészete is valamiképpen természetes vagyonszerző vállalkozás (s a vadászat is ide számít), melyet a vadállatokkal s az emberekkel szemben – akik, bár természettől fogva engedelmességre születtek, de abba nem akarnak beletörődni – alkalmazni kell".[12] Arisztotelész a háborút vadászathoz hasonló tevékenységként, rabszolgák szerzéseként értelmezi.

Amikor embereket érintő szerzésként értelmezzük a háborút, akkor arra nem csupán rabszolgák szerzéseként találunk példát, hanem nők (feleségek) szerzéseként

[11] Platón 1984: (373 d–e) 118.
[12] Arisztotelész 1969: 94.

is, többek között demográfiai okokból. Kézai Simon 13. századi középkori magyar történetíró említi a magyarok előtörténeteként, hogy a magyarok ősei

> „a Meótisz ingoványai közé költözve, öt éven át egyfolytában ott maradtak. A hatodik évben azután, amikor kimozdultak onnan, a pusztaságban véletlenül Belár fiainak feleségeire és gyermekeire akadtak, akik férjük nélkül maradtak sátraikban. Ezeket minden ingóságukkal együtt, gyors vágtában a Meótisz ingoványai közé hurcolták. Mármost véletlenül a gyerekek között fogták el az alánok fejedelmének, Dulának két lányát is; egyiküket Hunor, a másikukat Magor vette feleségül. Az összes hun ezektől a nőktől veszi eredetét."[13]

Sallustiusnál is a szerzés van a háború középpontjában, azonban nem terület, állatok, rabszolgák vagy nők szerzése, hanem dicsőség szerzése. Úgy fogalmaz, hogy a rómaiaknál

> „egymás között nagy versengés folyt a dicsőségért: mindenki azon buzgólkodott, hogy aprítsa az ellenséget, megmássza a falat, és közben a többiek szeme rajta függjön: ezt tartották vagyonnak, hírnévnek, igazi nemességnek; a fényes névre sóvárogtak, a pénzzel nem törődtek, rendkívüli dicsőségre, tisztes gazdaságra törekedtek".[14]

A háború mint a béke terjesztésének az eszköze

A katonai terjeszkedéssel létrejövő birodalmak meghatározott életciklussal rendelkeznek.[15] Ennek első része a hírnevet és az annak eléréséhez szükséges erényeket előtérbe helyező katonai terjeszkedés. A terjeszkedésnek ez a formája azonban egyszer kifullad, és a birodalom átalakul: a hírnév helyett a béke kerül a politikai berendezkedés és a háborúk középpontjába. A civilizált békét, amely egyszerre kínálja a meghódított területek életviszonyainak belső átalakítását és védelmét a birodalom határain túl élő civilizálatlan barbárokkal szemben, el kell hozni a meghódított területekre, majd ott fenn is kell tartani. A béke elhozatalához kapcsolódó háború szükségképpen a hódító civilizációjának terjesztésével jár együtt, a béke fenntartásához kapcsoló háború pedig a civilizáció megszilárdításával. Az előbbiről ebben az alfejezetben, az utóbbiról a következőben lesz szó.

Az ókori keleti Asszír Birodalom terjeszkedését (Kr. e. 14. – Kr. e. 7. század) mélyen befolyásolta az az eszme, ami a világot két nagy részre, a centrális és perifériális részekre osztotta. Az eszme az asszír centrális területekkel a normalitás, a rend és teremtés fogalmát kapcsolta össze, a periféria területeivel pedig ismeretlenség, az abnormalitás, a káosz és a rombolás fogalmait. A két terület viszonyát az jellemezte, hogy a centrális részeket meg kellett védeni a periféria ellen, majd „hősiesen" meg kellett hódítani a perifériát, amellyel dicsőséget lehetett szerezni. A hódítást úgy értelmezték mint a (barbár) káosz visszaszorítását és a(z asszír civilizációs) rend kiterjesztését, amit összhangba hoztak azzal, hogy a mezopotámiai teremtéseposz a világ teremtését

[13] Kézai 2004: (5) 91–92. Lásd még Davie 1929: 96–102.
[14] Sallustius 1978: (7) 13. Hasonlóan Cicerónál: Cicero 1987: (12) 302.
[15] Münkler 2007: 65–79.

szintén a káosz visszaszorításaként és a isteni-kozmikus-természeti-civilizációs rend létrehozásaként értelmezi. Az eposzban Mardukot, a teremtésben leginkább jeleskedő istent az istenek egy része arra kéri, hogy:

> „»Világító, mi urunk, szabadítónk!/Jóságodból nékünk mi jut hát?/Nosza! Engedd, hogy lakást építhessünk: híres-neves lakóhelyet, ahol nyugalmat és békét találunk! …« Hallván Marduk hangos torkuk beszédét,/orcái, mint kelő nap Nap, fölragyogtak./»Legyen hát, miként második Báb-ili, melynek művét oly igen kívántátok; épüljön föl a város, a lakóhely«".[16]

A szöveg utalása szerint Babilon, illetve majd az azt meghódító Asszíria a „nyugalom és béke" területe, aminek a főistene Marduk, akinek a képviselője az emberi világban az asszír uralkodó. Az asszír uralkodó így az istenek (és különösen Marduk) teremtő munkáját folytatta a civilizációs rend hódító kiterjesztésével.[17]

A Római Birodalom esetében Polübiosz, római történetíró (Kr. e. 200–118) nem csupán a (római) civilizációs béke terjesztésének mechanizmusát írja le, hanem a békét megalapozó eszmét is. Ez az eszme a római alkotmányosság. Polübiosz úgy látja, hogy a Római Birodalom felemelkedése egy kétlépcsős természeti (és így törvényszerű) folyamat. Először az emberek a természeti csapások és a külső fenyegetések elleni védekezés hatására létrehozták az első államformát, az egyeduralmat. Ennek keretei között a testileg legerősebbek és legbátrabbak segítséget nyújtottak az embereknek, és ezáltal a közösség vezetői lettek. Polübiosz szerint miként a gyermektől is elvárt, hogy hálát érezzen az őt felnevelő szülei iránt, úgy a megmentett embereknek is hálát kell érezniük megmentőik, az uralkodó felé. A hála elismeréssel jár az uralkodó számára, ami által egyrészt elismerik a hatalmát, amivel megmentette őket, másrészt a kötelességét, hogy a jövőben is tartsa fenn a biztonságot. Az elismerés elvezet az igazságosság fogalmának a megjelenéséhez, mivel az embereknek a biztonságban és békében „mindent módjukban lesz megszerezni, ami csak megilleti őket […] az emberek nem félnek többé az uralmától, hanem önként vállalják és szolgálják […]. Ilyen módon válik az egyeduralkodóból szinte észrevétlenül király."[18] A közös vezetés hatására így megerősödik az emberek közötti közösségi érzés, illetve kialakul az erkölcsi jóról és rosszról való közösségi felfogás. A király pedig a fizikai fenyegetéssel szembeni védelem mellett az igazságosság fenntartásáért is felel (a saját maga tetteit is ideértve),[19] mégpedig nem csupán a már birtokolt területeken, hanem potenciálisan az egész világon. A római uralom ugyanis építő jellegű (hasznos) nem csupán a rómaiak számára, hanem azoknak a népeknek a számára is, akiknek a római uralom békével, azaz biztonsággal és civilizációs fejlődéssel jár.[20]

[16] Teremtés 1985: 39.
[17] Boda 2023b: 15–17.
[18] Polübiosz 2002: 392. Polübiosz még folytatja az alkotmányos vizsgálódást, amiben a királyság zsarnoksággá, majd arisztokráciává, oligarchiává, demokrácia és a néptömeg (csőcselék) uralmává alakul át, amikor már nincs sem fizikai biztonság, sem igazságosság, hanem csak a „könyörtelen ököljog uralma" (393–394).
[19] Polübiosz 420.
[20] Mohay 2010: 61–70.

A római béke, a biztonság és a civilizáció birodalmi terjesztésének az egyik következménye a Cicero által megalkotott „két haza" fogalom, amely azt jelzi, hogy a terjesztett civilizáció nem törli el a helyi kultúrát. Cicero szerint

> „az összes vidéki város lakójának két hazája van! Az egyik a természet, a másik pedig a polgárjog révén jutott neki osztályrészül: ahogy tusculumi születésű létére az említett Catót is fölvették a római nép polgárainak közösségébe, s ennélfogva, bár származás alapján tusculumi volt, polgárjoga szerint római. […] azt a helyet is hazának nevezzük, ahol születtünk, s azt is, amely befogadott minket. Elsősorban mégis azt kell szeretetünkkel öveznünk, amelytől az állam és az egész polgári közösség a nevét kapta; érte föl kell áldoznunk életünket."[21]

Az eszmék terjesztésére épített háborúzási forma megtalálható majd minden történelmi korban, léte összefonódik a katonai jellegű birodalmakkal. A 2022-ben kezdődött orosz–ukrán háborút nyugatról sok esetben két egyenlően szuverén állam vitájának tekintik, aminek a tétje bizonyos területek vagy népcsoportok feletti politikai uralom.[22] Orosz oldalról azonban Alexander Dugin (1962–) a háború előtt kiadott *A geopolitika alapjai* című könyvében[23] az akkor még jövőbeli háborúról úgy ír, mint egyenlőtlen felek közötti háborúról. Dugin három részre osztja a világot: az Oroszország köré szerveződő eurázsiai részre, a tengeri hatalmak alkotta atlanti részre és a kettő közötti peremvidékre. Ebben a világban két birodalom, az Amerikai Egyesült Államok (USA) vezette atlantista birodalom és az orosz birodalom küzd egymással a peremvidék feletti befolyásért. Küzdelmük formája a birodalomépítés, ami orosz részről egyenértékű az orosz civilizációs eszmék Európa irányába való terjesztésével. A felépített Orosz Birodalomban Ukrajnának csak mint befolyási övezetnek van helye. Ahogy Dugin fogalmaz:

> „Eurázsia földrajzi és stratégiai egyesítésre ítéltetett. Ez szigorúan tudományos geopolitikai tény. Ennek az egyesítésnek a központjában szükségképpen Oroszországnak kell állnia. Az egyesítés mozgató erejének szükségképpen az orosz népnek kell lennie. Ezzel a misszióval tökéletesen harmonizál az oroszok civilizációs missziója is."[24]

Érdemes kiemelni, hogy Dugin álláspontja szerint még nem létezik az Orosz Birodalom, hanem azt éppen hogy meg kell teremteni, mégpedig az atlantista civilizációs befolyással szemben. Ennyiben az Orosz Birodalom és annak külpolitikája (ideértve a háborút is) nem annyira a más népek számára elhozható fegyvernyugvás értelmében vett békét célozza (Dugin nem is használja a „béke" kifejezést), hanem az oroszokat érintő biztonságpolitika jegyében az atlantista hatalmakkal szembeni fellépést. Ugyanakkor Dugin szerint a birodalomra létrejöttét követően jellemző lesz egy sajátosan orosz vallásosság mint a kiterjesztett orosz civilizáció értelmében vett béke,

[21] Cicero 2008: 36.
[22] Vannak eltérő értelmezések is, mint például, hogy az az orosz fél részéről igazságtalan céllal folytatott háború, amiben az orosz fél ezért „nemzetközi bűnöző". A háború ezen értelmezéséről a következő alfejezetben lesz szó.
[23] Dugin 2004: 333–366.
[24] Dugin 2004: 348.

de egyben a birodalom által magába foglalt számos nép és régió jellegzetességeinek fennmaradása is.[25] Ez a kettősség nagyon közel áll a Cicero által említett „két haza" fogalmához, aminek a logikája a béke, a biztonság és a civilizáció elhozatala az önálló jegyek fenntartása mellett.

A háború mint a béke fenntartásának az eszköze

Azokon az integrált területeken, amelyek nincsenek külső fenyegetésnek kitéve, a háború egy újabb formája jelenhet meg. A háborúnak ez a formája a béke fenntartására irányul a békét belülről fenyegetőkkel szemben.

Amikor kialakul a népek, városállamok vagy államok egy többé-kevésbé integrált nemzetközi rendszere, akkor ettől a kezdeti nemzetközi rendszertől való eltérést – mint igazságtalanságot – a nemzetközi rendszer erős hatalma(i) megbüntetik és visszaállítják az eredeti, békés állapotot. A békefenntartásként értett háborúra példákat találhatunk az ókori keleti sumer városállamoknál és az Asszír Birodalomban, a katolikus keresztény igazságos háború elméletében és az USA terrorellenes küzdelmében 2001 után.

A háború természetét illetően fennmaradt első források a Kr. e. 3. évezred közepéről származnak. Ezen források egyike a következőképpen mutatja be két városállam, Lagaš és Umma háborúját:

> „Enlil, az országok királya, az istenek apja, szilárd szavával határt jelölt ki Ningirsu istennek és Šara istennek; Mesilim, Kiš királya, Sataran isten szavára kimérette azt; azon a helyen oszlopot állítatott fel. Uš, Umma ensije, megsértette a szót, a »döntés«-t; az oszlopot eltávolította; Lagaš területére betört. Ningirsu, Enlil vitéze, (Enlil) igaz szavára Umma ellen háborút folytatott. Enlil szavára rájuk borította hatalmas hálóját. A mezőn, (különböző) helyeken, halmokba rakta a holttesteket. […] Mesilim oszlopát a helyére állították."[26]

A szöveg szerint Enlil főisten közvetítőn keresztül határokat jelölt ki a városállamok között két alacsonyabb rangú istennek, Ningirsu és Šara isteneknek, akik Lagaš és Umma istenei voltak. Umma uralkodója (ensije) azonban megsértette a határkijelölést és betört Lagas területére. Erre Ningirsu, aki most Enlil vitéze az igazságos állapot helyreállításában, illetve Ningirsu képviselője Lagaš királya, megtámadta Ummát, legyőzte és a határt visszaállította. A sumer nemzetközi viszonyokban az istenek egy-egy városállam istenei voltak, és egy főisten alá szerveződtek. A főisten szabta meg a városállamok közötti határokat, és amennyiben valamelyik városállam ezt nem tartotta tiszteletben, akkor közvetítőkön keresztül háborút indított a renitens ellen és visszaállította a megszabott határt.[27]

A sumer városállamok alkotta laza tömörüléshez képest az Asszír Birodalom jóval központosítottabb politikai erő volt, amely alárendelő szerződésekkel kötötte magához lazábban vagy szorosabban a különböző népeket, városállamokat és államokat.[28]

[25] Dugin 2004: 343.
[26] Entemena, Lagaš ensijének felirata 1965: 92.
[27] Altman 2012: 7–8.
[28] Oded 1992: 83–99.

A szerződések sok esetben esküvel jártak együtt, amelyben az istenek által garantált átkokkal fenyegették a szerződésszegőt, tovább erősítve a szerződésben foglaltakat. A szerződés megszegése, például az adó meg nem fizetése vagy lázadás az asszír király ellen így egyszerre volt jogi vétek és vallási bűn. A szerződésszegéssel szemben nem csupán a szerződésben foglaltak helyreállítása volt igazságos, hanem az emberi és isteni büntetés is. A büntetés az átkok végrehajtásában állt. Aššur-ah-iddina asszír király (Kr. e. 680–669) örökösödési szerződésében a következő átokformulát olvashatjuk a lázadókkal szemben:

> „Adad, az ég és a föld csatornáinak felügyelője szüntesse meg az esőt országodban, földjeid maradjanak termés nélkül, (majd) nagy árvíz árassza el azokat; a sáskák emésszék el lábon álló gabonádat, az őrlőkő zaja ne hallatsszék házadban, az őrlésre szánt gabona tűnjön el előled; gabona helyett fiaid és lányaid a te csontjaidat őröljék meg!"[29]

Az átok legutolsó részét a következő asszír uralkodó végre is hajtatta egy fellázadt helytartóján.

A katolikus keresztény gondolkodásban szintén fellelhető egy olyan elméleti hagyomány, amely a háborút békefenntartásként fogja fel. Ez a gondolat legalább Aquinói Szent Tamásig (1225–1274) nyúlik vissza. Szent Tamás szerint a háború egyetlen formája megengedett, minden más formája bűn. A *bellum licitum*ot (megengedett háborút) a törvényes felhatalmazással (*auctoritas*szal) rendelkező fejedelem indítja igazságos okkal (*causa iusta*val) és helyes szándékkal (*recta intentió*val). Igazságos oka akkor van a háborúnak, ha a vétkükkel rászolgáltak a háborúval való megbüntetésre azok, akik ellen a háborút indítják; helyes szándéka pedig akkor, ha a háború távolabbi célja a jó előmozdítása és a rossz elhárítása. A helyes szándéknak két összefüggő követelménye van: az egyik, hogy a háborúnak az azt viselők általános szándéka szerint a keresztény béke fenntartására kell irányulnia, azaz arra, hogy a vétkezőt visszaillessze a keresztény közösség keretei közé. A másik követelmény pedig az, hogy a *bellum licitum*ban részt vevők egyedi szándéka nem lehet a kapzsiság vagy a kegyetlenség, mert az nem fér össze a keresztény béke eszméjével. A *bellum licitum* három feltételének együttes értelmezése szerint a kereszténységnek megengedett háború a keresztény béke fenntartását szolgálja a keresztény közösségen belül a vétkezők megbüntetése által.[30]

Amíg Szent Tamás esetében a béke szempontjából az európai keresztény államok közösségének volt jelentősége, addig Francisco de Vitoria dominikánus filozófus és teológus (1483–1546) kiterjesztette a békeközösség kereteit, beleértve abba minden népet a világon. Úgy vélte, hogy minden ember természettől fogva társa minden másik embernek, legyen akár keresztény, akár nem. Az emberek így beutazhatják más államok területét, ha ott nem okoznak kárt, a másik területén kereskedhetnek és békés módszerekkel téríthetnek is. Továbbá segítséget is nyújthatnak a másik állam területén élő ártatlanoknak. Erre akkor van lehetőség, ha őket vagy meggátolják az önként felvett keresztény hit gyakorlásában, vagy zsarnok uralkodók elnyomják, vagy egyenesen feláldozzák. Amennyiben egy állam nem tartja tiszteletben más

[29] Az idézetet közli Vér 2023: 7.
[30] Boda 2022: 172–175; Boda 2023b: 111–119.

állam polgárainak jogait, illetve a saját állama polgárainak jogait, akkor a természetes társasság értelmében sérelmet okoz és igazságtalanságot követ el, és bármilyen más állam igazságos háborút indítva ellene megbüntetheti és visszaállíthatja a nemzetközi közösség békéjét.[31]

A 20. században, a két világháború közötti katolikus gondolkodók ismét visszatértek a témára, ezúttal azonban nem a keresztény békeközösség kiterjesztése, hanem annak szerkezete volt a kérdés. Szent Tamás és Vitoria számára az igazságos háborút indító fejedelem vagy állam a bíró szerepét töltötte be. Ez a koncepció azonban a 19. században már nem működött. Ekkor ugyanis az államokat egyenlően szuverén politikai entitásoknak tekintették, amelyek bármit megtehetnek érdekeik védelmében, és amelyek nem lehetnek egymás bírái. A háborúindítás joga is az államokhoz tartozott, és maga a nemzetközi jog is az államok akaratának a termékévé vált.

Az első világháborút követően a katolikus véleményt tükröző Joseph Thomas Delos dominikánus jogász (1891–1974) véleménye szerint: „igaz, hogy az igazságosság keresése időnként arra vesz rá népeket és vezetőket, hogy háborút indítsanak, ám hiba azt gondolni, hogy egy társadalomban ezt csak egy bíró elégítheti ki. A törvényhozó és a rendőri szerepnek épp ennyi jelentősége van. A modern háború egyre gyakrabban törvényhozási és végrehajtói, és nem igazságszolgáltatási folyamat."[32] Így a modern háborúk lehetnek a törvényeknek érvényt szerző háborúk, amelyeket vagy a nemzetközi rendőrség vagy végrehajtó szerv szerepét eljátszó sértett államok vívnak (önvédelem), vagy a nemzetközi rendet védő más államok (mint például Nagy-Britannia és Franciaország 1939 szeptemberében). Érdekesebb a második felvetés, ami szerint a modern háború célja részben, hogy az azt lezáró nemzetközi szerződéssel új nemzetközi jogi rendet teremtsen, mint például a harmincéves háborút, a francia forradalmat és a koalíciós háborúkat, illetve az első és a második világháborút követően. Erre szükség van Delos szerint, mivel a nemzetközi közösség a konfliktusainak feloldása végett nem csupán a közvetlen rendfenntartást igényli, hanem időnként a nemzetközi jogrend megváltoztatását is. Erre azért van szükség, hogy alkalmazkodni lehessen a megváltozott nemzetközi politikai erőbeli viszonyokhoz, amire viszont nem állnak rendelkezésre a békebeli intézmények. Ennyiben a modern háborúk béketeremtő háborúk, vagy statikus értelemben, amikor az eredeti békefeltételeket állítják vissza, vagy dinamikus értelemben, amikor a béke új feltételeit ugyan az erősebb győztes hatalmak vezetésével, ám a békét élvező államok összességének vagy jelentős részének bevonásával alkotják meg. A békefenntartás a cél az utóbbi esetben is, csak a béke feltételei változnak.

Az egymást követő és új békefeltételeket teremtő államközi szerződések sorozata a szintén a két világháború között író Luigi Sturzo katolikus nemzetközi jogász (1871–1959) szerint a nemzetközi közösség és a nemzetközi rend fejlődésének tendenciáját mutatja. Úgy véli, hogy a nemzetközi közösség alapja a katolikus vallás és egyház által megalapított emberi testvériség. A katolikus vallás ugyanis lerombolta a család, a nép, a törzs, a klán, a város, a faj és a birodalom vallásosságát, és így megalkotott egy új társaságot, a nemzetközi közösséget. A közösség fejlődése a két világháború közötti

[31] Boda 2023b: 187–190.
[32] Delos 1950: 321–322.

időszakra földrajzi szempontból előrehaladott állapotba került, szerkezetét tekintve azonban még Sturzo szerint fejlődnie kell. Szükséges, hogy önálló, külön-külön egyetlen tagállamtól sem függő politikai egységként működő szervezetté váljon. Minden politikai egység természete szerint önálló törvényekkel és ezeket a törvényeket a belső és a külső fenyegetésektől megvédő erőszakszervezettel rendelkezik.[33] Mivel azonban a nemzetközi közösség mint politikai egység minden államot magába foglalna, ezért azzal szemben csak belső fenyegetés lehetséges, külső nem. Az ilyen fenyegetés erőszaknak, rablásnak vagy kalózkodásnak minősülne, amivel szemben lehet háborút vívni. Sturzo szavaival:

> „Ez jogi és büntető háború lenne, amelyet egy hatóság deklarál, és amelyet a szükségesség és jogosság határain belül vívnak. Ez nem lenne igazi háború, hanem csupán a hatáskör (power) szélsőséges alkalmazása a büntetés jogának – de nem a feltételezett győzelem jogának – a nevében."[34]

A katolikus keresztény elképzelés középpontjában a béke tana áll, amit A.H.M. (Fred) van Iersel holland teológus és filozófus (1954–) gondolataival lehet kiválóan összefoglalni. Iersel szerint (1) a békének igazságosnak kell lennie, mert az igazságosság csökkenti a „valódi" (államközi vitán alapuló) háborúk esélyét; (2) a béke fenntartására is fel kell azonban készülni a biztonság növelésével, ami egyrészt a legitim önvédelemre való felkészülést, másrészt pedig mások békeműveletek keretében való megvédését jelenti; (3) ha mégis kialakulna háború, akkor szükséges a felek közötti megbékélés a háború után és az igazságos béke helyreállítása.[35]

Bár a katolikus elméletet megtaláljuk a 20. és a 21. században is, annak veleje a katolikus igazságos háború középkori hagyományában gyökerezik. A békefenntartáshoz kapcsolódó kortárs elképzelésnek két típusa van, az USA terrorellenes küzdelme, illetve a humanitárius beavatkozások Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) égisze alatt kidolgozott „védelmi felelősség" *(responsibility to protect)* koncepciója.

Thomas P. M. Barnett biztonságpolitikai szakértő (1962–) úgy vélte,[36] hogy a 2001-es terrortámadásokat követően az USA-nak új szabályok szerint kell háborút viselnie. Ebben a háborúban az USA nem a világ rendőre, és így a háború sem rendfenntartás, hanem a világ tűzoltója.[37] Tüzet oltani azokban az államokban szükséges, ahol a globalizált világgazdaság nem működik. A globalizált világgazdaságot működtető államok a Magállamok, az ellenálló országok pedig a Résállamok. A Résállamokat a szegénység és a totalitárius vagy éppen kaotikus politikai viszonyok jellemzik. A Résállamokban az USA-nak nincs gazdasági és politikai befolyása, hanem éppen ellenkezőleg, ezek az államok a Magállamokat fenyegető veszélyek, például a terrorakciók kiindulási pontjai (például mint toborzási és kiképző területek). Az USA-nak ezekben az államokban kell felvenni a harcot az USA és a globalizáció ellenségeivel. Barnett szerint

[33] Sturzo 1929: 36–49.
[34] Sturzo 1929: 232–233.
[35] Iersel 2019: 55–62, 74–78.
[36] Barnett 2004.
[37] Barnett 2004: 4.

> „Amerika sem többel sem kevesebbel nem tartozik nekik [a Résállamokban élő embereknek] mint azzal az alapvető békével, amit mi [az amerikaiak] élveztünk hosszú időn keresztül. Ez nem Pax Amricana, mert nem az uralmunkat akarjuk kiterjeszteni, hanem az együttélési szabályainkat. Ez alapján nem hatalmat akarunk mások felett, mert ezeknek a szabályoknak a kiterjesztése a Magállamok tagságának a kibővítése és a globalizációs folyamat előrehaladásának lehetővé tétele. […] Amerika feladata nem a folyamatos háború és nem a birodalom kiterjesztése, hanem csupán, hogy a globalizáció testőre legyen, amikor és ahol az szükséges a Résállamokban."[38]

A humanitárius beavatkozás ENSZ által propagált „védelmi felelősség" koncepciója az állami szuverenitás fogalmához és azon keresztül az állam belügyeibe való beavatkozás lehetőségéhez kapcsolódik. Egy állam belügyeibe való beavatkozásnak hagyományosan nemzetközi jogi gátat képez az állam szuverenitása, ami garantálja, hogy az állam a területén korlátlan ellenőrzéssel rendelkezik, és így cselekvését a saját területén más állam nem gátolhatja meg. Ez a szuverenitásfogalom jelentősen megnehezítette a humanitárius beavatkozásokat. Kofi Annan (1938–2018) ENSZ-főtitkár felkérésére az erre a célra összeült bizottság, az *International Commission on Intervention and State Sovereignty* azonban kidolgozott egy alternatív szuverenitásfogalmat, amely nem az ellenőrzés, hanem a felelősség fogalmához kötődik. E fogalomnak a bizottság jelentése szerint három következménye van:

> „Először, az magába foglalja, hogy az állam hatóságai felelősek az állampolgárok biztonságáért, életéért és jóllétéért. Másrészt, az előtérbe helyezi, hogy a nemzeti politikai hatóságok felelősek a saját polgárainak és az ENSZ-en keresztül a nemzetközi közösségnek. Végül harmadrészt, az azt jelenti, hogy az állam nevében eljárók felelősek a tetteikért, azaz felelősségre vonhatók azért, amit megtettek vagy amit elmulasztottak megtenni. A szuverenitásnak ezt a felfogását erősíti a nemzetközi emberi jogi normák egyre szélesebb tért nyerése, illetve az emberi biztonság fogalmának a nemzetközi párbeszédben erősödő hatása is."[39]

Az új szuverenitásfogalom lehetővé teszi a humanitárius beavatkozást az emberi jogsértések és így a nemzetközi jogszabályok megsértése esetén, ezért az a háborúnak a törvényeknek való érvényszerzés értelmét támasztja alá.

A háború mint a béke megváltoztatásának az eszköze

Az eddigi alfejezetek végigkövették a háború értelmének megváltozását. A háború értelmeként szó volt bizonyos javak, például terület megszerzéséről, a civilizációval járó béke terjesztéséről, illetve a civilizációval járó béke fenntartásáról. Ez az alfejezet a háború értelmét a béke megváltoztatásaként mutatja be, amiben egy politikai entitás, például egy birodalom vagy állam egyik része arra törekszik, hogy megváltoztassa

[38] Barnett 2004: 296–298.
[39] *The Responsibility to Protect* 2001: 13.

a politikai entitás békéjét. A háborúnak ez a formája a belső fegyveres konfliktusok és a polgárháborúk egyik formája, a felkelés.

A „belső fegyveres konfliktus", a „polgárháború" és a „felkelés" jelentése nem azonos, azonban a fogalmak átfedik egymást. Közös bennük, hogy mindegyik valamilyen politikai entitáson belüli háborúra vonatkozik, polgárháború azonban csak államon belül jelenhet meg (ahol vannak politikai tömörülések), birodalmon belül nem. A polgárháború lehet a felek státusa szempontjából egyenlőtlen, azaz az államhatalmat képviselő erők és a felkelők közötti konfliktus, lehet azonban az állam összeomlását követően két egyenlően nem állami erő közötti viszony is. Ezzel szemben felkelés lehetséges birodalomban és államban egyaránt, a lényeg, hogy a politikai entitást képviselők és a felkelők a politikai hatalom birtoklása szempontjából egyenlőtlen viszonyban állnak egymással. A belső fegyveres konfliktusok egy része polgárháború (államon belüli konfliktus), egy ettől független másik része felkelés (birodalmon belüli egyenlőtlen konfliktus), és a polgárháborúk egy része szintén felkelés (egyenlőtlen konfliktusok).

A polgárháború első, tisztán elméleti megjelenése Platónhoz kapcsolódik, aki azonban a viszályt az állam pártjainak az államot pusztító harcaként, és így a hatalom szempontjából egyenlő erők harcaként értette.[40] A középkorban Aquinói Szent Tamás is ehhez hasonlóan értelmezte a civakodást mint harag motiválta magánháborút, ami „magánszemélyek között nem állami felhatalmazással, hanem rendezetlen akaratból kiindulva folyik".[41] A polgárháborúnak ezek a megközelítései nem a felkelés kategóriájába tartoznak, hiszen bennük egyenlő felek küzdenek egymással.

A felkelésnek különböző típusai vannak, annak megfelelően, hogy az miként kívánja megváltoztatni a fennálló békét. A felkelő jellegű polgárháborúkat a kora újkorban és az újkorban a protestáns-katolikus ellentéten alapuló konfliktus (16–18. század), illetve a liberális-demokrata és a monarchista konfliktus jellemezte (18–20. század).[42] Ezekben a polgárháborúkban a felkelő fél az autonómia vagy a politikai hatalom megszerzésével, vagy a politikai függetlenség elérésével igyekezett a békét megváltoztatni. A felkelő jellegű polgárháborúk második típusa a kommunizmus küzdelme volt, ami már a gazdasági-társadalmi hatalom megszerzésével kívánta megváltoztatni a politikai hatalmat és a fennálló békét (19–20. század).[43] Végül a polgárháborúk utolsó típusa először a felkelő közösség létrehozására koncentrált, és csak ezt követően vette célba a gazdasági-társadalmi-politikai hatalom megszerzését (20. század második fele).[44] Zárásként egy-egy jellemző gondolatmenetet mutatok be a felkelések három típusához.

Az első felkelő jellegű polgárháborúban a felkelők célja a béke átalakítása a politikai hatalom megszerzésével, azaz autonómia szerzésével, elszakadással vagy a politikai irányítás átvételével. Az 1849-es *A magyar nemzet függetlenségi nyilatkozata* így fogalmaz:

[40] Boda (megjelenés előtt).
[41] Aquinói Szent Tamás 2014: 269–271.
[42] Derrienic 2004: 29–34.
[43] Derrienic 2004: 45–57.
[44] Derrienic 2004: 65–99. Ezek a típusok a belső fegyveres konfliktusokról és a polgárháborúkról szóló szakirodalomban az identitásalapú vagy etnikai, a gazdasági-társadalmi és a pártos vagy ideológiai háborúknak felelnek meg. Lásd Derrienic 2004: 14; Angstrom 2001: 94.

> „Több ok van, mely Isten és a világ előtt minden nemzetet feljogosít, hogy a felette uralkodott dinasztiát trónjáról száműzze. Ilyenek:
> ha az ország ellenségeivel, rablókkal, pártütőkkel a nemzet elnyomására szövetkezik;
> ha az esküvel szentesített alkotmány s országos státusélet eltörlésére fegyveres erőszakkal támadja meg alattvalóit, kik ellene fel nem lázadtak;
> ha erőszakkal eldarabolja s megcsonkítja az ország területi épségét, melyet fenntartani megesküdött;
> ha idegen fegyveres erőt használ saját alattvalóinak legyilkolására s törvényes szabadságuk elnyomására. Minden egyes ok elég bűn arra, hogy a dinasztia a trónt elveszítse. A Habsburg-Lothringeni ház példátlan hitszegéssel mindezen bűnt együtt és egyszerre követte el."[45]

A nyilatkozat értelmében Magyarország el kívánta űzni a Habsburg-dinasztiát a magyar trónról, kiszakadván ezzel a Habsburg Birodalomból, és így meg kívánta változtatni a Habsburg Birodalom békéjét.

A második típusú felkelés a politikai hatalmat a gazdasági-társadalmi hatalom megszerzésével kívánja megszerezni és átalakítani. Karl Marx (1818–1883) a burzsoá-proletár osztályharc kapcsán úgy vélekedik, hogy a társadalom valamennyi osztálya közül, amely a

> „burzsoáziával szemben áll, egyedül a proletariátus valóban forradalmi osztály. […] A proletariátus életfeltételeiben már megsemmisültek a régi társadalom életfeltételei. A proletárnak nincsen tulajdona […]. A törvény, az erkölcs, a vallás az ő szemében csupa polgári előítélet, ami mögött megannyi polgári érdek rejtőzik. […] Minden eddigi osztály, amely az uralmat meghódította, a már elért helyzetet úgy igyekezett biztosítani, hogy az egész társadalmat alávetette megélhetése feltételeinek. A proletárok csak úgy hódíthatják meg a társadalmi termelőerőket, ha megszüntetik a maguk eddig elsajátítási módját és ezzel együtt az elsajátítás egész eddig módját."[46]

Marx szerint a kommunista forradalommal a proletariátusnak meg kell semmisítenie a burzsoá-polgári gazdasági és társadalmi rendet és ezzel át kell vennie a politikai hatalmat.

Végül a harmadik típusú felkelés az új gazdasági-társadalmi-politikai hatalom létrehozását egy új közösségi öntudat létrehozásával kívánja elérni. Frantz Fanon (1925–1961) az algériai dekolonizációs háború kapcsán írja, hogy:

> „A dekolonizáció sohasem marad észrevétlen, mivel a létre vonatkozik; alapvetően módosítja a létet, a lényegtelenségbe taszított nézőkből kiváltságos színészeket formál, akiket lélegzetelállító módon ragad magával a történelem. Új emberek, új nyelv, új emberiesség révén sajátos ritmust visz a létbe. A dekolonizáció valójában új emberek teremtése. Csakhogy ez a teremtés nem valamiféle természetfeletti hatalomtól nyeri legitimitását: a gyarmatosított »dolog« önmaga felszabadításának folyamatában válik emberré."[47]

[45] *A magyar nemzet függetlenségi nyilatkozata*.
[46] Marx 1948: 27–29.
[47] Fanon 1985: 54.

Fanon szerint a dekolonizációban a felkelőknek nem csupán a függetlenség elérése a célja, hanem egyben saját maguk létrehozása egy új, a gyarmatosítotti öntudattól abszolút különböző közösségi öntudat kialakítása révén.

A béke megváltoztatását célzó háború ezen változatának a jelentőségét hangsúlyozza Mary Kaldor brit kutató (1946–) is a 20. század végi balkáni, afrikai, közel-keleti és dél-ázsiai konfliktusok kapcsán. Kaldor a '90-es évek háborúit „új háborúk"-ként azonosítja, amelyek „a korábbi háborúktól céljaikban, a hadviselés módszerében és finanszírozásukban térnek el. Az új háborúk céljai az identitáspolitikához kapcsolódnak, szemben a korábbi háborúk geopolitikai vagy ideológiai céljaival."[48] Az identitáspolitika a partikuláris – etnikai, faji, klán, vallási vagy nyelvi – önazonosság megteremtését, fenntartását és állami szinten való képviseletét állítja a középpontba, amivel a békének egy, az előző fejezetben tárgyalt univerzális értékrenddel szembemenő formáját igyekszik megvalósítani.

Összegzés és konklúzió

A háborút az értelme vagy a célja alapján általában vitarendezésként határozzák meg. A háborúnak azonban emellett voltak és vannak más formái is. A szerzésként felfogott háború a vadászat egy formája, amivel a szerző fél elvesz az áldozattól valamit, annak javait, szabadságát vagy reputációját, ami által saját anyagi, társadalmi vagy erkölcsi javait terjeszti ki. A szerző és áldozatának viszonya erőteljesen, de nem radikálisan aszimmetrikus, mivel a szerző fél nem az áldozat elpusztítására törekszik, hanem „felhasználására". A béke terjesztéseként értett háború a kolonizáció egy formája, amiben a kolonizáló elvesz valamit a másik féltől (akár csak a területét), azonban cserébe saját civilizációját kínálja. Ez a civilizáció ugyan fejlettebb, mint a másik fél kultúrája, átvétele azonban nem szükségképpen jár annak megsemmisítésével. A közös civilizáció segíti az új területek integrációját a korábbi területekhez és a korábbi területek védelmét kiterjeszti az újabbakra is, prosperitást és békét hozva a meghódított terület számára. A béke fenntartásaként felfogott háborúk többségében az igazságos háború valamilyen formái. Ilyen háború egy korábban elkövetett igazságtalanságot követve robbanhat ki, amivel megbüntetheti az igazságtalanságot elkövetőket vagy visszaállíthatja az eredeti állapotot. Ez a megközelítés a bírói-rendőri-törvényhozói feladat kiterjesztéseként értelmezi a háborút. A békefenntartás eltérő példája a globalizáció védelme és terjesztése kivétel, mert itt a cél a világgazdaság és bizonyos államok védelme. Ez az elképzelés nem az igazságosság, hanem a gazdaság és a biztonságpolitika oldaláról közelíti meg a béke (gazdasági rendszer és biztonság) fenntartását, ezért is tekinti a háborút tűzoltásnak, testőri munkának. Végül az utolsó nem vitarendezésként értelmezett háború a béke megváltoztatását eredményező felkelés a béke kulturális, gazdasági-társadalmi, illetve politikai feltételeit igyekszik megváltoztatni.

A vitarendezésként felfogott háború és a háború többi ismertetett formája közötti legnagyobb különbség, hogy amíg a vitarendezés-elmélet egyenlő felek között értelmezi a háborút, addig a többi elmélet egyenlőtlen viszonyt feltételez. Ha ugyanis az egyik

[48] Kaldor 2001: 6.

fél vitatkozhat a másikkal, akkor ellent mondhat neki, elfogadhatja vagy elvetheti annak érveit és igényeit. Amikor elfogynak az érvek, akkor jön el a háború ideje. Ezzel szemben a háború többi formájában a felek egyenlőtlen viszonyban állnak: az egyik elvesz a másiktól valamit minden ellenszolgáltatás nélkül vagy a saját civilizációjáért cserébe, rendőrként, bíróként, tűzoltóként vagy testőrként fenntartja a békét, esetleg a békefenntartóval szemben a béke megváltoztatására törekszik.

Felhasznált irodalom

Altman, Amnon (2012): *Tracing the Earliest Recorded Concepts of International Law – The Ancient Near East (2500-330 BCE)*. Leiden–Boston: Martinus Nijhoff. Online: https://doi.org/10.1163/9789004222533

A magyar nemzet függetlenségi nyilatkozata. 1849. április 19. https://mek.oszk.hu/04800/04834/html/kossuth0083/kossuth0083.html

Angstrom, Jan (2001): Towards a Typology of Internal Armed Conflict: Synthesising a Decade of Conceptual Turmoil. *Civil Wars,* 4(3), 93–116. Online: https://doi.org/10.1080/13698240108402480

Aquinói Szent Tamás (2014): *A teológia foglalata. Második rész 2*. Budapest: Gede Testvérek.

Arisztotelész (1969): *Politika*. Budapest: Gondolat.

Barnett, Thomas P. M. (2004): *The Pentagon's New Map.* New York: G.P. Putnam's Sons. Online: https://archive.org/details/pentagonsnewmapw00barn

Boda Mihály (2022): Az igazságos háború elméletének kiterjesztése a rendészetre: történelmi és kortárs elméletek. Az igazságos rendészet elmélete. *Belügyi Szemle,* 70(1), 169–185. Online: https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.1.10

Boda Mihály (2023a): Hibrid háború: konfliktusforma a harmonikus béke és a direkt háború között – A hibrid háború katonafilozófiai értelmezése. In Gőcze István – Padányi József (szerk.): *Lehelyezett kő. Tanulmányok M. Szabó Miklós emlékére*. Budapest: Ludovika, 21–28. Online: https://bit.ly/3PnHjW3

Boda Mihály (2023b): *A háborús ideológiák története*. Budapest: Ludovika.

Boda Mihály (megjelenés előtt): A háború természetéről: háború mint a vitás kérdések rendezésének eszköze. *Hadtudományi Szemle*.

Boehm, Christopher (1992): Segmentary 'Warfare' and the Management of Conflict: Comparison of East African Chimpanzees and Patrilineal-Patrilocal Humans. In Harcourt, Alexander H. – de Waal, Frans B. M. (szerk.): *Coalitions and Alliances in Humans and Other Animals*. Oxford – New York – Tokyo: Oxford University Press, 137–173.

Cicero (1987): A kötelességekről. Első könyv. In *Cicero válogatott művei*. Budapest: Európa, 289–345.

Cicero (2008): *A törvények*. Budapest: Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara – Gondolat.

Clausewitz, Carl von (2013): *A háborúról*. Budapest: Zrínyi.

Davie, Maurice R. (1929): *The Evolution of War.* New Haven: Yale University Press.

Delos, Joseph Thomas (1950): The Dialectics of War and Peace. *The Thomist,* 13(3), 305–324. Online: https://doi.org/10.1353/tho.1950.0012
Derrienic, Jean-Pierre (2004): *Polgárháborúk*. Pécs: Jelenkor.
Dugin, Alekszandr (2004): A geopolitika alapjai. In Siselina, Ljubov – Gazdag Ferenc (szerk.): *Oroszország és Európa*. Budapest: Zrínyi, 333–366.
Entemena, Lagaš ensijének felirata (1965). In Harmatta János (szerk.): *Ókori keleti történeti chrestomathia*. Budapest: Tankönyvkiadó, 92–93.
Fanon, Frantz (1985): *A föld rabjai*. Budapest: Gondolat.
Grotius, Hugo (1999): *A háború és a béke jogáról I*. Budapest: Pallas Stúdió – Attraktor.
Iersel, Fred van (2019): *The Future of Just War Theory. A Catholic Approach*. Zürich: Lit.
Kaldor, Mary (2001): *New and Old Wars. Organized Violence in a Global Era*. Stanford, California: Stanford University Press.
Kézai Simon (2004): A magyarok cselekedetei. In Anonymus: *A magyarok cselekedetei* – Kézai Simon: *A magyarok cselekedetei*. Budapest: Osiris.
Marx, Karl (1948): *A kommunista kiáltvány*. Budapest: Szikra.
Mohay Gergely (2010): A Római Birodalom igazságosságának elmélete Plybiosnál. *Antik Tanulmányok,* 54(1), 49–70. Online: https://doi.org/10.1556/anttan.54.2010.1.3
Münkler, Herfried (2007): *Empires. The Logic of World Domination from Ancient Rome to the United States.* Cambridge–Malden: Polity.
Oded, Bustenay (1992): *War, Peace and Empire. Justifications for War in Assyrian Royal Inscriptions*. Wiesbaden: Reichert Verlag.
Otterbein, Keith F. (2004): *How War Began*. [H. n.]: Texas A&M University Press.
Platón (1984): Az állam. In *Platón összes művei II*. Budapest: Európa, 5–710.
Polübiosz (2002): *Történeti könyvei I. kötet*. Máriabesnyő–Gödöllő: Attraktor.
Sallustius (1978): Catilina összeesküvése. In *C. Sallustius Crispus összes művei*. Budapest: Magyar Helikon, 7–56.
Sturzo, Luigi (1929): *The International Community and the Right of War*. London: George Allen & Unwin Ltd.
Teremtés (1985). In Rákos Sándor: *Gilgames – Agyagtáblák üzenete*. Budapest: Szépirodalmi, 17–41.
The Responsibility to Protect. Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (2001). Ottawa: International Development Research Centre. Online: https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/bitstream/handle/10625/18432/IDL-18432.pdf?sequence=6&isAllowed=y
Vasquez, John A. (2009): *The War Puzzle Revisited*. Cambridge: Cambridge University Press. Online: https://doi.org/10.1017/CBO9780511627224
Vér Ádám (2023): „Aššur átka sújtsa azokat, kik megszegik a nagy isteneknek tett esküt!" Az eskü szerepe Asszíria közigazgatásában. *Ókor*, 22(2), 3–12. Online: http://okorportal.hu/wp-content/uploads/2023/12/Okor_2023_2_3-12.pdf
Whitman, James Q. (2012): *The Verdict of Battle*. Cambridge–Massachusetts–London: Harvard University Press.
Wolfendale, Jessica (2017): Defining War. In Gross, Michael L. – Meisel, Tamar (szerk.): *Soft War. The Ethics of Unarmed Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press, 16–32.

Hadtudományi Szemle
17. évfolyam (2024) 4. szám 23–36. • DOI: 10.32563/HSZ.2024.4.2

Fazekas Ferenc[1]

A katonai vezetés transzformációja: a coup d'oeil relevanciája[2]

Transforming Military Command: The Relevance of Coup D'oeil

Absztrakt

A katonai vezetés kulcsfontosságú kérdései az évezredek alatt keveset változtak: a hadseregek sikerének meghatározó eleme a megfelelő képességekkel rendelkező katonai vezető. Tanulmányomban azt vizsgálom, hogy a hadtudomány klasszikus írói milyennek látták a jó hadvezért, milyen tulajdonságot tartottak a jó és rossz hadvezér közti különbségtételnek. Ez a 18–19. századra a kor szakírói, köztük Clausewitz által is említett coup d'oeil lett, azaz a helyes és gyors döntéshozatal képessége, amelyet koruk mai szemmel nézve kis kiterjedésű szárazföldi összecsapásai kontextusában értelmezve fogalmaztak meg. Be fogom mutatni azt, hogy ez a klasszikus coup d'oeil hogyan értelmezhető a modern műveleti környezet viszonyrendszerében, és felhívom a figyelmet a hagyományos mellett létező, más kompetenciákat kívánó digitális és multitér coup d'oeil létezésére, amely a jövőben az egyre jobban digitalizálódó hadseregekben mind nagyobb szerepet kaphat.

Kulcsszavak: multitér, döntéshozatal, OODA, mesterséges intelligencia, coup d'oeil

Abstract

The fundamental questions of military leadership remain unchanged during the last millennia: the decisive element of the success is the able military leader. In this

[1] Tanársegéd, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Hadászati és Hadműveleti Tanszék, e-mail: fazekas.ferenc@uni-nke.hu

[2] Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-23-3-LI-NKE-5 kódszámú új nemzeti kiválóság programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

work I scrutinise the works of the classical military writers to find out what they considered the good military leader to be, what attributes they considered to make the difference between good and bad general. The military authors of the 18–19th century, such as Clausewitz, considered the ability to make quick and sound decision to be this attribute. They identified this attribute, which they called the coup d'oeil, in the context of the relatively small-scale military engagements of their era. In my work I will demonstrate how this classical coup d'oeil can be interpreted in relation to the modern operating environment. The traditional coup d'oeil is coexisting with a digital and a multi-domain coup d'oeil, and I raise attention to the increasing role of these in the future's continually digitalising armies.

Keywords: multi-domain, decision-making, OODA, artificial intelligence, coup d'oeil

Bevezetés

A 21. század folyamatosan változó, komplex biztonsági környezete sorozatosan újabb és újabb kihívásokat generál, amelyekre a világ hadseregei természetszerűleg igyekeznek minél hatékonyabban felkészülni. A kihívások nemcsak fenyegetések formájában jelentkeznek, hanem a folyamatosan változó technológia és az egyre fejlődő eszközrendszer képében is. Ezek hatékony kezelése a megfelelő koncepciók kialakításával, doktrínává tételével és alkalmazásával valósítható meg. A NATO 2022-ben tette összhaderőnemi doktrínája részévé a multitérműveletek elméleti alapvetéseit,[3] miközben folyamatosan folyik a gyakorlati megvalósításhoz szükséges elméleti és fizikai feltételrendszer megteremtése.

Függetlenül azonban attól, hogy a multitérműveletek számos újítást hoznak a műveletek vezetés-irányításának megközelítésében, illetve az összhaderőnemi műveletek értelmezésében, a vezetés alapvető eleme, a felkészült parancsnok változatlanul kulcsfontosságú a folyamatban. Mivel a parancsnok fontossága a hadviselés teljes írásos története alatt meghatározó, ezért tanulmányomat a hadtudományi klasszikusok munkáinak áttekintésével kezdem, arra keresve a választ, hogy a modern korig a katonai gondolkodók milyen tulajdonságokat tartottak fontosnak egy hadvezérben, tettek-e megkülönböztetést jó és rossz hadvezér között. A tanulmány további részében a katonai döntéshozatal elméleti kereteit vizsgálom, először a döntési ciklus elméleti koncepcióját, majd a 21. században jelentkező hatásokat, amelyek befolyással lehetnek a döntési folyamatokra. A tanulmány végén levonom a következtetéseket, és összevetem, hogy a klasszikus hadtudományi irodalom által azonosított kulcsfontosságú, a különbséget jelentő vezetői tulajdonságok ugyanúgy relevánsak-e a jelenkor, illetve a jövő döntéshozatali rendszereiben, mint századokkal ezelőtt.

A tanulmány fő célja az, hogy megválaszolja azt a kérdést, miszerint a modern multitérkörnyezetben elég-e a katonai vezetők képzése során a hagyományos katonai értékekre és képességekre fókuszálni, vagy van olyan jól azonosítható terület, amelyet fejleszteni, esetleg a képzésbe beépíteni szükséges. A tanulmány a dokumentumelemzés módszerével készült, amely során a NATO összhaderőnemi doktrína és a klasszikus

[3] NATO 2022: 93.

hadtudományi munkák mellett a multitérműveletek vezetés-irányításával, a döntési ciklussal, illetve a mesterséges intelligenciával foglalkozó releváns tanulmányok és cikkek feldolgozását végeztem el.

A katonai vezető klasszikus hadtudományi megközelítése

A hadvezéreket és teljesítményüket a hagyományos megközelítésben alkotó történetírók és történészek már a kezdetek óta tendenciózusan a korábbi idők nagy hadvezéreihez hasonlítják. Az ókorban makedóniai Nagy Sándor számított követendő példának és zsinórmértéknek, aki mellé később felzárkózott a karthágói Hannibál, illetve a római Caius Julius Caesar is. A középkor inkább lovagideálokat szült, mint a mitikus ködbe úszó Artúr királyt és a kerekasztal lovagjait. Általánosan követendő példaként kevés hadvezér-uralkodó vívott ki magának nevet, történelmi tanulmányainkból emlékezhetünk rá, hogy az angolszász területeken I. (Oroszlánszívű) Richárd és V. Henrik katonai teljesítménye bizonyult tekintélyt parancsolónak, a Magyar Királyságban pedig I. (Szent) László, I. (Nagy) Lajos, illetve Hunyadi János és I. Mátyás emlékezete kapcsolódik nagy katonai sikerekhez.[4]

Mindazonáltal a reneszánsz hatására „újra felfedezett" antik szerzők visszahozták, tovább ápolták az ókori katonai példaképek kultuszát. A nagy hadvezéreket valóban naggyá, emlékezetessé az elért – és a történetírók által rendszerint túlzón bemutatott – eredményeik tették. A görög történetírás születése után már az ókorban is elindult annak vizsgálata, kutatása, hogy mi tette a dicsőséges hadvezéreket különlegessé, miben rejlik sikereik titka. Gyakori toposz volt isteni eredetet, isteni beavatkozást látni és láttatni a nagy teljesítményt elérő személyek mögé. Egyes történetírók igyekeztek jobban a valóság talaján maradva a szóban forgó személyek tevékenységének elemzésével, jellemüknek és képességeiknek feltérképezésével megtalálni sikereik titkát. Xenophón, a Kr.e. 4. századi görög hadvezér és történetíró *Emlékeim Szókratészről* című munkájában a különböző témaköröket a korszak divatos dialógus formátumában ismerteti. A mű Szókratész, a neves athéni filozófus – valóságon alapuló – gondolatait párbeszédes formában írja le az egyes elméleti vagy gyakorlati problémák kapcsán. A gyakorlati problémák közül az egyik a hadviselés, a mű harmadik könyvének első fejezete pedig részletesen foglalkozik a jó hadvezér szükséges jellemvonásaival. Xenophón szerint Szókratész így vélte:

> „A hadvezérnek mindenre fel kell készülnie egy háborúhoz: értenie kell a katonák élelmezéséhez, találékonynak kell lennie; tevékenynek és körültekintőnek, edzettnek, gyors eszűnek, barátságosnak, de keménykezűnek, egyenes szavúnak, de cselre késznek, elővigyázatosnak és ravasznak, bőkezűnek és zsákmányra éhesnek, adakozónak és önzőnek, továbbá biztonságra törekvőnek és harciasnak, és még sok más természet adta és tanulással szerzett képességre is szüksége van annak, aki jó hadvezér akar lenni."[5]

[4] Gonda 1994: 71–92.
[5] Xenophón 1986: 141.

A szintén görög származású, római szolgálatban álló Kr. u. 1. századi filozófus-történetíró Onaszandrosz a *Sztratégikosz* című munkájában részletesen elemezi azt, hogy milyen képességekkel kell hogy rendelkezzen egy jó hadvezér. Az ő szempontrendszere hasonló ugyan a Xenophón által Szókratésznak tulajdonítotthoz, de figyelembe veszi a római társadalmi berendezkedésből fakadó konvenciókat, illetve azok alkalmazhatóságát is. Ugyanakkor kiemeli, hogy a hadvezér legyen gyors felfogású, „mert a hadvezérnek éleselméjűnek kell lennie, gyors ésszel mindent átfutnia, […] mert gyakran váratlan zavarok támadnak, amelyek arra kényszerítik, hogy egy szempillantás alatt döntse el, mi a célszerű".[6]

A korai középkor egyik meghatározó katonai munkája Bölcs Leó császár *Taktiká*ja, amely hosszasan taglalja a hadvezérrel szemben támasztott követelményeket. Ezek a követelmények kevésbé szakmaiak, mint a görög-római szerzőknél. Nagyobb hangsúlyt kapnak viszont az erkölcsi követelmények, és megjelenik az „isteni jóindulat" szerepe, amelynek elnyerése csakis a hit által érhető el. A gyors ítélőképesség, mint olyan nem szerepel a felsorolt követelmények között, a szövege néhol mégis hasonló értelmet sugall: „Látnia kell még ott is, hol mások nem látnak, azt, mi figyelemreméltó és szembeszökő."[7] „Legczélravezetőbb, [sic!] ha észrevett eseményekből ki tudja következtetni az eltitkolt körülményeket."[8]

A kora újkori Európában a harmincéves háború, illetve az oszmán birodalom ellen Magyarországon vívott háborúk azok, amelyek a katonai gondolkodást leginkább felpezsdítették. Magyar vonatkozásban a legjelentősebb katonai gondolkodó Zrínyi Miklós, aki a *Vitéz Hadnagy* című, alapvetően a korabeli katonai ismeretek szintéziseként megalkotott művében a hadviselés természete és a stratégia alapproblémái mellett kitért a jó hadvezér tulajdonságaira is.[9] A műben Zrínyi a jó hadvezér alapvető tulajdonságaiként a józanságot, elővigyázatosságot, szorgalmat, kitartást, elméleti felkészültséget, bátorságot, értelmet, gyorsaságot és a gyakorlati tapasztalatot azonosítja, de megjegyzi azt is, hogy még számos egyéb tulajdonság is ide sorolható lenne. Alapvetően nem tipizálja szigorúan ezeket, és bár a mű elején „elménkbéli" és „nem épen elménkbéli" kategóriákat állít fel, a magyarázataiban nem különíti el őket szigorúan. Használja a „hadi értelem" fogalmát, amely alatt a személyes tapasztalatok tükrében, az adott helyzetnek megfelelően alkalmazott írásos-elméleti ismereteket érti. Zrínyi nem szentel különösebb hangsúlyt a helyzetértékelés mibenlétének, esetleges fejleszthetőségének részletes vizsgálatára. Az uralkodó gondolkodástól viszont eltér azzal, hogy kiemeli a szerencsét, mint azt az egyénen kívül álló tényezőt, amely alapvetően befolyásolja a hadi történéseket.[10]

Zrínyi kortársai közül hazánk vonatkozásában a legjelentősebb külföldi katonai gondolkodó talán Raimondo Montecuccoli. *Emlékiratok a háborúról* című művében a hadvezérek szükséges tulajdonságainak kettős csoportosítását alkotta meg: ennek első része az úgynevezett természetadta tulajdonságok, második része pedig a szerzett tulajdonságok. A felsorolás beltartalmát képző tulajdonságok mindegyike megtalálható

[6] Onaszandrosz 1963: 670.
[7] Vári–Bárczay 1896: 34.
[8] Vári–Bárczay 1896: 35.
[9] Perjés 2002: 242–260.
[10] Zrínyi 1986: 260–267, 361, 367.

valamilyen formában a korábbi görög-római művekben, ugyanakkor figyelemreméltón hiányzik a korábban hangsúlyosan kezelt gyors ítélőképesség és helyzetmegítélés.[11]

A 18. század első felében egy, a spanyol örökösödési háborúban tapasztalatokat szerző francia katonatiszt, Jean-Charles Folard úgy találta, hogy a katonai vezetők egyik alapvetően fontos tulajdonsága a gyors helyzetmegítélés képessége, azaz hogy felismerjék azt, mikor kell meghozni a döntést, és hogy megfelelően ki tudják használni a terepet. Ezt ő francia anyanyelvén a *coup d'oeil* kifejezéssel írta le, ami szó szerint annyit tesz, hogy „szempillantás", „pillantás".[12] (A magyar hadtudományi terminológiában a *coup d'oeil*t vagy nem fordítják le és lábjegyzetben magyarázzák,[13] vagy pedig megkísérlik lefordítani, túlnyomórészt a „szemmérték" kifejezés használatával.[14]) Folard saját *coup d'oeil* értelmezése is sokat változott az évek során. Kezdetben még úgy vélte, hogy a helyzetmegítélés képessége isteni adomány, veleszületett, azt az egyén nem befolyásolhatja. Az idő múlásával arra a következtetésre jutott, hogy a helyes helyzetmegítélés tanulható és fejleszthető. Utolsó művében azt fogalmazta meg, hogy a gyors helyzetmegítélés, a szemmérték gyakorlati jellegű tulajdonság, amely lehetővé teszi a parancsnok számára a terep helyes értékelését és kihasználását, valamint hozzájárul a csapatok terepen való helyes elhelyezéséhez és mozgatásához. Folard munkái nyomán került a hadtudomány nyelvezetébe, majd kezdett el terjedni a *coup d'oeil* fogalma, először csak a francia hadtudományi terminológiában. Pontos, univerzálisan elfogadott meghatározása akkor még nem született. A francia nyelvű meghatározások többnyire vezetői tulajdonságként értelmezték, amely a parancsnok harcászati döntéseihez, illetve a terep kihasználásához járul hozzá. A modern törzsszolgálat egyik atyja, Pierre de Bourcet műveiből kiolvasható, hogy a *coup d'oeil* a törzstisztek fontos tulajdonsága is, hiszen az hozzájárul a különböző tevékenységek előnyeinek és hátrányainak felismeréséhez, illetve megfelelő tervek elkészítéséhez.[15]

A *coup d'oeil* fogalmának nemzetközi elterjedése nagyban köszönhető II. (Nagy) Frigyes porosz uralkodónak, aki Folard műveit lefordíttatta németre, és a porosz tisztikar egyik kötelező olvasmányává tette. A *coup d'oeil* és német fordításai, a „Blick", az „Augenmerk" és „Augenmass" a német teoretikusok munkáiban is megjelent. Heinrich von Bülow értelmezése szerint a fogalom harcászati és hadászati kontextusban is értelmezhető, az előbbi a terep és a csapatok kihasználásában, az utóbbi a műveleti célok meghatározásában mérhető fel.[16] Carl von Clausewitz háborúról írt átfogó munkájában a von Bülow által használt német kifejezések helyett visszatér a francia *coup d'oeil* használatára. Művének harmadik fejezetében megállapítja, hogy ahhoz, hogy a

> „hadvezér helytállhasson, két tulajdonságra van elengedhetetlenül szüksége: először is olyan elmére, amely ebben a fokozott sötétségben nincs híján a belső világosság némi fényének, amely fény az igazsághoz vezeti őt, másodszor pedig bátorságra, hogy ezt

[11] Montecuccoli 1974: 214.
[12] Eckhardt–Oláh 2001: 324 és 962.
[13] Clausewitz 2013: 74.
[14] Perjés 1986: 181–182; Clausewitz 1917: 53; Jomini 1974: 602.
[15] Rapin 2023: 11–18.
[16] Rapin 2023: 19–20.

> a gyenge fényt kövesse. Az elsőt képletesen a francia kifejezéssel coup d'oeilnek nevezzük, míg a másik a határozottság."[17]

A Clausewitz által *coup d'oeil*ként hivatkozott tulajdonság tehát egy mentális, emberenként eltérő mértékű dolog, a gyors és megfelelő döntés meghozatalának képessége. A kiemelkedő hadvezérek számára elengedhetetlenül fontos a *coup d'oeil*. A határozottság és a bátorság a képzéssel, gyakorlatokkal, a saját képességekbe, az alárendeltekbe és a feljebbvalókba vetett bizalom növelésével fejleszthető, a *coup d'oeil* esetében ez az erősítés kevésbé lehetséges. Clausewitz e mű harmadik fejezetének néhány oldalát leszámítva azonban nem igazán foglalkozik a *coup d'oeil*lel, ami azt az érzetet keltheti, hogy Clausewitz nem tulajdonított nagy jelentőséget a fogalomnak.[18]

A klasszikus hadtudományi megközelítés tehát az ókori görögöktől a 19. századi európai teoretikusok munkáiig láthatóan tartalmaz egy megfoghatatlan, belső képességet, amely szükséges, de nem elégséges feltétele annak, hogy valaki jó hadvezér legyen. A *coup d'oeil* fogalma a kezdeti, terep gyors és helyes értékelésével kapcsolatos jelentéséből kiindulva az évek múlásával egyre inkább egy olyan fejleszthető, speciális kognitív tulajdonságot kezdett jelenteni, amely segít a hadvezérnek és a törzstisztnek a megfelelő gondolkodásban és döntéshozatalban.

A 20. századra, a professzionális katonai képzés előretörésével a *coup d'oeil* mint fogalom kikopott a hétköznapi terminológiából. A mai katonai felsőoktatásban szinte evidenciaként kezeljük, hogy a képzés és kiképzés során a megfelelő helyzetértékelés és a gyors, időbeli döntés meghozatalának képessége kialakítható, egyénenként változó szinten fejleszthető. Mindezek mellett megjegyzem, hogy a *coup d'oeil* létezésének, érvényességének egyértelmű cáfolatát nem találtam a kutatásaim során, sőt, a napjainkban is használt NATO-doktrínák fogalmi rendszerében is fel vélem fedezni a tartalmát. A NATO összhaderőnemi doktrínája a hadműveleti művészet lényegének ismertetésekor a következőképpen fogalmaz:

> „A hadműveleti művészet a tervezés tudományának és a doktrinális alapelvekből származtatott iránymutatásoknak kombinálása a parancsnokok és törzsek szakértelmével, tudásával, tapasztalatával, kreativitásával és ítélőképességével a stratégiák, hadjáratok és harcászati műveletek végrehajtása, illetve politikai célkitűzések és magasabb stratégiai célok elérése érdekében."[19]

A megfogalmazás parancsnokokra és törzsekre vonatkozó része implicit módon tartalmazza azokat a tulajdonságokat, amelyekkel a hadtudomány fent bemutatott klasszikusai a jó hadvezér főbb tulajdonságait, illetve a *coup d'oeil*t meghatározták. A Clausewitz által *coup d'oeil*nek aposztrofált belső tulajdonság a kreativitás és az ítélőképesség kombinációja, míg a határozottságot a szakértelem, tudás és tapasztalat adja. A *coup d'oeil*nek megfeleltethető tulajdonságok veleszületett, de bizonyos fokig fejleszthető tulajdonságok, míg a határozottsághoz hozzájáruló tényezők elsősorban a katonai pálya során alakulnak ki.

[17] Clausewitz 2013: 74.
[18] Rapin 2023: 74–76.
[19] NATO 2022: 39.

A modern NATO összhaderőnemi doktrína hadműveleti művészetre vonatkozó részét a klasszikus hadtudományi irodalom műveivel összevetve tehát azt a következtetést vonom le, hogy a jelenlegi doktrinális elvekre észrevehető hatással voltak a korábbi hadtudósok munkái. Feltételezem továbbá, hogy még ha a jelenlegi fogalmaink nem konkrétan a *coup d'oeil* fogalmából erednek is, mindenképpen érvényesítik azt, hiszen a fent idézett mondattal a NATO a legfelsőbb szintű doktrínájában ismeri el, hogy nem minden személy ugyanolyan alkalmas a vezetésre, még ugyanolyan képzettség és tapasztalat birtokában sem, hiszen a kreativitás és ítélőképesség egyénenként eltérő szintű.

A modern döntéshozatali körülmények

A katonai műveletek tervezése és végrehajtása döntések meghozatalával jár, döntések sorozatával írható le. A katonai döntési helyzetek leírására leggyakrabban az úgynevezett döntési ciklus keretrendszert használják. A döntési ciklus egyik első leírója az amerikai légierő tisztje, John R. Boyd volt. Ő egy négy, jól megkülönböztethető lépésből álló ciklust alkotott, amelyek a megfigyelés, tájékozódás, döntés és cselekvés. Az eredeti angol nyelvű változat kezdőbetűi alapján OODA-loopként[20] emlegetett konstrukció a Boyd elméleti munkássága mögött meghúzódó komplex folyamatok egyfajta egyszerűsítéseként is felfogható. Az OODA-konstrukciót Boyd a légiharcokban szerzett tapasztalatai és megfigyelései alapján készítette el, felületes szemlélő számára másra nem is való, mint a légiharc döntési helyzeteinek leírására. Ugyanakkor az OODA-ciklus ennél sokkal több: a helyzet és a probléma elemzésének intellektuális keretrendszere. A ciklus leegyszerűsített sematikus ábrája alapján azt gondolhatná a felületes szemlélő, hogy a mögöttes gondolatok is egyszerűek, holott az eredeti, részletes magyarázó ábra egy jól átgondolt, összetett folyamatot vázol fel.[21]

Bár az OODA-ciklus nagy népszerűségnek örvend mint döntéshozatali keretrendszer, mégsem lett saját jogán az Egyesült Államok doktrínáinak része. 2003-ban, szinte rejtett módon került be az amerikai szárazföldi haderőnem FM 6-0 jelzésű szabályzatába. Az FM 6-0 által bevezetett „műveleti folyamat" koncepciójának grafikus reprezentációja az OODA-ciklus egyszerűsített megjelenítését tükrözi, és a szabályzat „A" jelzésű mellékletének szöveges magyarázatában pedig egyértelműen az OODA-ciklusra hivatkoznak a szerzők.[22] A NATO szárazföldi erők vezetés-irányításáról szóló 2016-ban megjelent kiadványa, az ATP-3.2.2 a NATO hivatalos terminológiájának részévé tette a műveleti folyamatot, csaknem ugyanolyan reprezentációval, mint ahogy azt 2003-ban az FM 6-0 tartalmazta.[23]

Bár egyértelmű, hogy a műveleti folyamat koncepciójának intellektuális elődje az OODA-ciklus, ugyanakkor világos, hogy más megközelítésből szemléli a döntéshozatalt. Míg az OODA elsősorban a probléma és környezet viszonyainak megértésére fókuszál – és ennek következtében válik általánosan hasznosítható segédeszközzé –, addig

[20] Observe, Orient, Decide, Act.
[21] Rule 2013.
[22] U. S. Army 2003.
[23] NATO 2016: 1–4.

a műveleti folyamat a katonai műveletek összehangolására szolgál: egy olyan ciklus, amely a műveletek végrehajtása során folyamatosan ismétlődik, és a különböző fázisainak (a tervezés, felkészülés és végrehajtás) arányai és hossza minden lépésben más és más lehet. Gyakorlati jelentőségük abban rejlik, hogy felismerik és hangsúlyozzák az idő jelentőségét: minél gyorsabban történik a döntéshozatal, annál több lehetőség kínálkozik, annál nagyobb csapást szenved el az ellenfél. A saját döntéshozatalunk sebességének gyorsabbá tétele, mint a szemben álló félé, kiemelt fontosságú a kezdeményezés megszerzése és megőrzése vonatkozásában. Minél rövidebb a saját műveleti ciklus – vagy OODA-ciklus –, annál több kihívással szembesíthető az ellenfél parancsnoksága, legalábbis elméletben. A műveleti koncepciók kidolgozói között népszerű az a mondat, hogy „be kell kerülni az ellenség OODA-ciklusán belülre", hiszen elméletben ezzel döntő előnyt érhetünk el a vezetés-irányítás fejlesztése területén. A döntési folyamat felgyorsítása többféleképpen érhető el: új folyamatok, fejlettebb technológia, illetve a kettő kombinálása segítségével, de minden esetben meghatározó a folyamatot jól ismerő, megfelelően alkalmazó parancsnok jelenléte.

A NATO legújabb műveleti koncepciója a multitérműveletek, amely a katonai tevékenységek minden tartományon – szárazföld, tenger, levegő, űr, kibertér – és környezeten átívelő összehangolására épül. A multitérműveletek katonai tevékenységeit a nem katonai tevékenységekkel összehangolva elérhetővé válnak a kívánt összetartó hatások, a megfelelő időben. Definíciójából fakadóan a multitérműveletek megvalósulásának három fő tényezője van: a szinkronizáció, az összetartó hatások és a sebesség, amelyek a NATO meglévő alapelveire és filozófiájára építenek. Ezek közül az alapelvek közül az egyik az átfogó megközelítés, amely döntően hozzájárul az egyik multitérműveletekkel kapcsolatban megfogalmazott követelményhez, a katonai és nem katonai tevékenységek összehangolása követelményének. Az összetartó hatások elérésének eszköze a NATO jelenlegi, a hatásalapú műveleti megközelítésen alapuló művelettervezési eljárásainak kiterjesztése és továbbfejlesztése. A harmadik követelmény, a döntéshozatal és a végrehajtás sebességének növelése mindig is fontos alapelve volt a NATO műveleteinek, amelynek támogatására elsődlegesen a küldetésalapú vezetési szemlélet szolgál, de megvalósításához elengedhetetlen a manőverező szemlélet és a viselkedés-központú hadviselés megértése is.[24]

A tartományok közötti együttműködés a jelenleg rendelkezésre álló eszközök alkalmazásával a megszokottnál jóval szélesebb körű koordinációt kíván a katonai erőn belül, és ez elengedhetetlenül a vezetés-irányítási rendszer egyfajta reformjához, átalakulásához fog vezetni. A jelenlegi összhaderőnemi műveleti megközelítés parancsnokközpontú, a törzsmunka az elmúlt évtizedekben egyre inkább bürokratikus irányba tolódott, és ebben a formájában nagy valószínűséggel nem lesz hatékony a jövő fejlett technológiák által felgyorsított műveleti környezetében. A döntési előny elérése és fenntartása érdekében fontos, hogy a doktrinális fejlesztések lépést tartsanak a folyamatosan változó technológiai környezettel. A NATO jelenlegi hivatalos álláspontja szerint a küldetésalapú vezetési szemlélet filozófiája szolgálhat a különböző tartományok közötti funkcionális csoportok együttműködésének alapjául. Egy multitérműveleti környezetben a hagyományos műveleti ciklus kibővül és megnyúlik.

[24] NATO 2022: 77–93.

A jelenlegi módszerek szerint végrehajtva a különböző lépések végrehajtásához szükséges idő nagyságrendekkel nőhet a különböző tartományokból érkező nagy mennyiségű információ feldolgozásának, illetve a különböző jellegű eszközök és tevékenységek összehangolásának újszerű követelményei miatt. A szükséges összetartó hatások elérése érdekében a műveleti ciklust megfelelően alkalmazott és kiválasztott technológiai vívmányok, illetve a modern igényekhez illeszkedő, javított módszerek gyorsíthatják fel.[25]

A multitérműveleti koncepcióban rejlő lehetőségek lehető legjobb kihasználására kutatók és gyakorlati szakemberek egyaránt keresik a választ. A technológia folyamatos fejlődése – különös tekintettel a mesterséges intelligencia egyre szélesebb körű alkalmazhatóságára – rányomja a bélyegét a kutatásokra, amelyek közül az egyik a mozaik hadviselés koncepciója. Ennek lényege egy hibrid vezetés-irányítás, amelynek összetevői az emberi vezetés szintje, a gépek – és mesterséges intelligencia – által támogatott irányítás szintje, illetve a végrehajtók szintje, ahol vegyesen fordulhatnak elő emberek és gépek. Ez a megközelítés a mesterséges intelligencia további fejlődésével és széles körű alkalmazásával számol.[26]

A multitérműveletek hatékony megvalósításának feltétele a meglévő vezetés-irányítási rendszerek korszerűsítése vagy megváltoztatása. A módszerek, folyamatok és eszközök viszonylagosan könnyen változtathatók, és az egyre fejlettebb mesterséges intelligencia segítségével hatékonyabbá is válhatnak. A mesterséges intelligencia azonban beárnyékolhatja az embert. Az emberi gondolkodásnak és intelligenciának a kutatások szerint nincsenek felső korlátai,[27] viszont a memória bizonyítottan korlátozott, amely a rövid távú teljesítményt határok közé szorítja.[28] A test biológiai korlátai miatt az ember nem léphet túl egy bizonyos szintet, míg az elektronikus és a potenciálisan figyelembe veendő kvantumszámítógépek esetében ezek a határok, sebességek, tárolókapacitások esetenként nagyságrendekkel tágabbak, jobban kihasználhatók.

A döntéshozatali folyamaton belüli emberi tevékenységek kategorizálhatók az OODA-ciklus szerint, és így a megfigyelés, tájékozódás, döntés és cselekvés kategóriáiba sorolhatók. A saját tevékenységeink alapvetően az ellenfél tájékozódásának lassítására, potenciális ellehetetlenítésére, a döntési ciklusa bedöntésére irányulnak. Ennek alapja a döntési fölény elérése, amely azt jelenti, hogy a saját döntéshozatal és végrehajtás mindig több lépéssel az ellenfél előtt kell legyen, folyamatosan fenntartva a kezdeményezést és megfosztva őt a hatékony ellentevékenységtől. Az ellenfél nyilvánvalóan szintén fejleszteni fogja a döntéshozatali rendszerét, és így verseny alakul majd ki a döntési fölény kialakításáért és fenntartásáért, amit döntésközpontú hadviselésnek is nevezhetünk.[29]

A vizionált döntésközpontú hadviselés komoly mesterségesintelligencia-támogatással számol a teljes döntéshozatalban. A döntéshozatal felgyorsítása eredményezhet módosított műveleti ciklust, de elhozhatja ezen segédeszközök relevanciájának csökkenését, vagy akár teljes megszűnését is. A mesterséges intelligencia által támogatott

[25] NATO 2023.
[26] Clark–Patt–Schramm 2020.
[27] Boudry–Vlerick–Edis 2020: 14–15; Santanu–Upashana 2024: 16.
[28] Morris 2018: S54.
[29] Clark–Patt–Schramm 2020.

döntéshozatali ciklus modellezésére egyes kutatók az érzékel–előrejelez–jóváhagy–cselekszik négyest ajánlják, amelyben a mesterséges intelligencia érzékeli az ellenfelet és előre jelzi annak lehetséges tevékenységeit, az emberi döntéshozó jóváhagyja az egyik javasolt cselekvési változatot, és az alárendeltek – legyenek akár gépek, akár emberek vagy vegyes kötelékek – végrehajtják azt.[30] Ez az új, technokrata megközelítés a mesterséges intelligencia vélt vagy valós felsőbbségére épül, és az emberi tényező torzító, teljesítményrontó hatásait hivatott a lehető legnagyobb mértékben kiiktatni a döntéshozatalból, úgy, hogy az emberi felelősség a döntésért még megmaradjon. A számítógépek fokozott bevonása a döntéshozatalba nemcsak a munkamódszereket, a döntéshozatal évszázadok során kialakult folyamatrendszerét változtathatja meg, hanem a műveletek teljes keretrendszerét is, akár a műveleti szintek összemosódását, elkülöníthetetlenségét is eredményezheti.

Ugyanakkor a sebesség önmagában nem lehet a legfontosabb tényező a döntéshozatalban, hiszen annak központja az emberek vezetése. A küldetésalapú vezetési szemlélet egyik alapvető eleme a bizalom: a vezetőnek bíznia kell az alárendeltjei képességeiben, azaz hogy végre tudják majd hajtani az elgondolását, az alárendelteknek pedig bízniuk kell a parancsnok kompetenciájában, hogy az képes megfelelő döntést hozni. Az emberek közötti bizalom kiépítése hosszú folyamat, általában a közös munkára épül. Ha a mesterséges intelligencia is belép a rendszerbe, akkor a bizalom foka is változhat. Bár a gépek iránti bizalom az emberek korábbi ismeretein és tapasztalatain alapul, a kutatások azt mutatják, hogy a döntési helyzetekben az emberek hajlamosak jobban bízni a gépekben, mint az emberekben, még akkor is, ha fogalmuk sincsen a gépek döntései mögött rejlő folyamatokról.[31] A multitérkörnyezetben a bizalom minden eddiginél fontosabb tényezővé válhat: a különböző műveleti tartományokban tevékenykedő katonáknak olyan parancsnokok döntéseiben kell bízniuk, akikről sosem hallottak, sosem láttak, és akiknek nagy valószínűséggel nincsen minden tartományra kiterjedő szakértelmük. Egy ilyen esetben a *coup d'oeil,* a gyors és megfelelő döntés meghozatalának képessége fontos szerepet játszhat.

A különböző döntési modellek, mint az OODA-ciklus vagy a NATO-doktrína műveleti ciklusa arra szolgálnak, hogy segítsenek az erőforrások megfelelő allokációjában, a döntéshozatal hatékony végrehajtásában. A változó műveleti környezet olyan kihívásokat támaszt a vezetéssel szemben, amelyek egyrészt vagy ismeretlenek, vagy pedig az eddiginél nagyobb jelentőségűvé válnak. A technikai oldalról vizsgálva több tényező is torzítja a döntéshozatalt, a szintek elmosódásának, és a technológia fejlődésének egyik következménye a „harcászati tábornokok" megjelenése. A fejlett digitális vezetés-irányítás lehetővé teszi, hogy egy távoli, védett vezetési pontról közvetlenül a műveleti környezet igen távoli pontjain folyó történésekbe is direkt módon be lehet majd avatkozni. Ez a legfelső szintekről gyakorolt mikromenedzsment romboló hatású a katonai környezetben: egyrészt korlátozza a beosztottak cselekvési szabadságát, másrészt megkérdőjelezi hozzáértésüket és a helyzetértékelésüket. A mikromenedzsment áldozatai, a „távirányított" beosztottak sosem szereznek elég jártasságot és önálló tapasztalatot ahhoz, hogy továbbfejlesszék a képességeiket,

[30] Layton 2021.
[31] Molina–Sundar 2022.

és képessé váljanak magasabb beosztás megfelelő ellátására. A mikromenedzsment egyszerűen megöli a lehetőségét is annak, hogy a jövő vezetőit kineveljük.

A vezetés-irányítási rendszerben rejlő másik veszély az úgynevezett hiperdecentralizáció, amelynek gyökere a küldetésalapú vezetés egyik alapelve, a decentralizált végrehajtás, illetve annak félreértelmezése, extrém megvalósulása. A hiperdecentralizáció elkerülhető a küldetésalapú vezetés helyes és következetes használatával: a műveleteket és tevékenységeket gondosan meg kell tervezni, az improvizáció és az alsóbb szintek kezdeményezései meghatározott korlátok között kell mozogjanak. A vezetők feladata a döntési ciklus folyamatos működtetése, a műveletek összehangolása. A vezető a meg nem hozott döntések felelősségét, illetve a meg nem szervezett tevékenységek felelősségét nem tolhatja az alsó szintek irányába.

Következtetések

A döntéshozatal az egyre inkább digitalizálódó műveleti környezetben olyan tudást és képességeket követelhet meg, amelyek a jelenlegi döntéshozatali folyamatok működtetéséhez nem szükségesek. A tanulmány első részében bemutattam, hogy a történelem során a katonai gondolkodók hogyan próbálták megtalálni a jó és rossz parancsnok közötti különbséget, és hogyan született meg a *coup d'oeil* fogalma. Bár maga a fogalom a kortárs szakirodalomban már nincs használatban, a mögötte levő tartalom véleményem szerint most is releváns, ahogy azt a NATO összhaderőnemi doktrínájából is ki lehet olvasni. A hadviselés eszközeinek és környezetének változása természetesen más jellegű szemmértéket és ítélőképességet kíván korunk tisztjeitől, mint a 19. század elejének hadvezéreitől, de a helyzet gyors és megfelelő értékelésének követelménye ma is ugyanúgy érvényes és releváns vezetői tulajdonság. A klasszikus *coup d'oeil*-értelmezés egy hagyományos haderőnemi harcban megfelelő lehet ugyan, de a műveleti környezet változását, a modern kor hatásait figyelembe véve úgy gondolom, hogy szélesebb megközelítése is releváns lehet.

A korunk *coup d'oeil*je lehetővé kell hogy tegye a katonai vezető számára a valós helyzet gyors áttekintését, a probléma gyors azonosítását és megfelelő cselekvési változatok gyors kidolgozását. Ez hármas kihívást jelent: szükséges a haderőnemi-szakmai kompetencia, tudni kell helyesen alkalmazni a rendelkezésre álló döntéstámogató rendszereket, illetve tudni kell megalapozott döntést hozni multitérkörnyezetben is, figyelembe véve a különböző műveleti tartományokban folyó tevékenységeket. Véleményem szerint az utolsó két esetben a hagyományos, haderőnemi *coup d'oeil* kereteit túlhaladó fogalmakról beszélünk. Egyes kutatók már megfogalmazták, hogy a közeljövő erősen digitalizált, mesterséges intelligencia által támogatott döntéshozatalához szükség lesz a *coup d'oeil* modern, digitális környezetben értelmezhető változatára.[32] Én ezt azzal egészítem ki, hogy a multitérműveletek nagyon komplex műveleti környezete is egy sajátos, multitér *coup d'oeil*t kíván.

A digitális *coup d'oeil* a vezető már meglévő digitális kompetenciáira építve lehetővé teszi azt, hogy felismerje, hogy a rendelkezésére álló döntéstámogató és/vagy

[32] Bollmann–Heltberg 2023: 151–168.

autonóm rendszerek közül melyiket érdemes használni az adott szituációkban, mire van idő és lehetőség. A multitér *coup d'oeil* a hagyományos, haderőnem-specifikus szakmai ismeretek alkalmazási képességén túl biztosítja, hogy a parancsnok jó közelítéssel tudja megítélni, hogy a többi, a műveleti területen tevékenykedő haderőnem mit tehet, hogyan alkalmazhatja képességeit, illetve hogy saját kötelékének tevékenységei milyen hatásokat fejthetnek ki más műveleti tartományokban. Megfelelő szintű multitér *coup d'oeil* birtokában a mulitérműveletek vezetésére hivatott parancsnok el tudja kerülni a hiperdecentralizáció és a mikromenedzsment veszélyeit. A digitális *coup d'oeil* segít abban, hogy a parancsnok a döntési ciklusban rendelkezésére álló digitális eszközöket megfelelően tudja alkalmazni, ne támaszkodjon rájuk túlzóan, de mégis ki tudja használni a bennük rejlő lehetőségeket.

A történelmi áttekintésben egyértelműen bemutattam azt, hogy már 2500 évvel ezelőtt is alapvetés volt az, hogy a katonai vezetéshez vele született tulajdonságok és tanult képességek egyaránt szükségesek. A vele született tulajdonságok meghatározzák azt, hogy ki mennyire és milyen szinte alkalmas vezetőnek, a katonai vezetés és a tisztképzés kettős felelőssége annak megállapítása, hogy ki az, akiből jó vezető válhat adott szinten, és ki az, aki törzsmunkában tudja jobban kamatoztatni tudását. A veleszületett dolgoktól elvonatkoztatva azonban megállapítható, hogy a jelen és jövő tisztképzésének időről időre változnia kell. A korábbiakban lefektetett és mai napig is érvényes alapvetések mentén folyó képzést frissíteni kell a modern technika által biztosított lehetőségek bemutatásával, azok használhatóságának, gyenge és erős oldalainak empirikus vizsgálatával. A digitális és a multitér *coup d'oeil* ugyanúgy veleszületett képesség, amely nem helyettesíti, hanem kiegészíti a hagyományos *coup d'oeil*t. A katonai képzés és kiképzés során figyelmet kell fordítani arra, hogy a jelenlegi metodikák és kiképzési programok a hagyományos, haderőnemi *coup d'oeil* fejlesztését célozzák. A haderő modernizációjával és eszközrendszerének fejlesztésével egy időben szükséges olyan olyan elméleti és gyakorlati ismeretanyag képzésbe integrálása, amely a digitális *coup d'oeil* fejlesztésére fókuszál. Ugyanez vonatkozik a multitérműveletek alapvetéseire, a különböző haderőnemek közös tevékenységeire, a megszokottól eltérő műveleti tartományban való alkalmazásának vizsgálatára, amelyek alkotó alkalmazását a multitér *coup d'oeil* segíti elő. A többrétegű *coup d'oeil* létezésének, létjogosultságának felismerése és elismerése segíthet abban, hogy olyan képzési anyag és ezáltal tisztképzés jöjjön létre, amely egy modern műveleti környezetben, az átformálódó vezetés-irányítási rendszerek és módszerek között is hatékony vezetőket bocsát ki.

Felhasznált irodalom

Bollmann, Anders Theis – Heltberg, Therese (2023): The Strategic Corporal, the Tactical General, and the Digital Coup d'oeil – Military Decision-Making and Organizational Competences in Future Military Operations. *Scandinavian Military Studies,* 6(1), 151–168. Online: https://doi.org/10.31374/sjms.190

Boudry, Maarten – Vlerick, Michael – Edis, Taner (2020): The End of Science? On Human Cognitive Limitations and How to Overcome Them. *Biology & Philosophy,* 35(18), 1–16. Online: https://doi.org/10.1007/s10539-020-9734-7

Clark, Bryan – Patt, Dan – Schramm, Harrison (2020): *Mosaic Warfare*. Washington: Center for Strategic and Budgetary Assessments. Online: https://csbaonline.org/uploads/documents/Mosaic_Warfare.pdf
Clausewitz, Carl von (2013): *A háborúról*. Budapest: Zrínyi.
Clausewitz Károly (1917): *A háborúról*. Budapest: Athaeneum.
Eckhardt Sándor – Oláh Tibor (2001): *Francia–magyar nagyszótár*. Budapest: Akadémiai.
Gonda András szerk. (1994): *Hadtörténelem tankönyv a katonai főiskolák számára*. Budapest: MH Tanintézeti Főnökség.
Jomini, Antoine-Henri de (1974): A hadművészet meghatározása. In Rázsó Gyula (szerk.): *A hadművészet középkori és újkori klasszikusai*. Budapest: Zrínyi, 566–622.
Layton, Peter (2018): *Fighting Artificial Intelligence Battles*. Canberra: Australian Defence College. Online: https://doi.org/10.51174/JPS.004
Molina, Maria D. – Sundar, Shyam S. (2022): Does Distrust in Humans Predict Greater Trust in AI? Role of Individual Differences in User Responses to Content Moderation. *New Media & Society,* 26(6), 3638–3656. Online: https://doi.org/10.1177/14614448221103534
Montecuccoli, Raimondo (1974): Emlékiratok a háborúról. In Rázsó Gyula (szerk.): *A hadművészet középkori és újkori klasszikusai*. Budapest: Zrínyi, 209–235.
Morris, Alan H. (2018): Human Cognitive Limitations. Broad, Consistent, Clinical Application of Physiological Principles Will Require Decision Support. *Annals of the American Thoracic Society,* 15(1), S53–S56. Online: https://doi.org/10.1513/AnnalsATS.201706-449KV
NATO (2016): *Allied Tactical Publication ATP-3.2.2 Command and Control of Land Forces Edition A Version 1.* Brussels: NATO Standardization Office.
NATO (2022): *Allied Joint Doctrine AJP-01 Edition F Version 1.* Brussels: NATO Standardization Office. Online: www.cimic-coe.org/resources/external-publications/ajp-01-edf-v1-f.pdf
NATO (2023): *Next Generation Command and Control*. Online: www.act.nato.int/article/next-generation-c2/
Onaszandrosz (1963): Sztratégikon. In Hahn István szerk. (1963): *A hadművészet ókori klasszikusai*. Budapest: Zrínyi, 666–685.
Perjés Géza (1986): *Clausewitz és a háború praxeológiája*. Budapest: Zrínyi.
Perjés Géza (2002): *Zrínyi Miklós és kora.* Budapest: Osiris.
Rapin, Ami-Jacques (2023): *Shrewdness, coup d'œil, and Genius: The Cognitive Attributes of the Consummate General (Greek Antiquity, Byzantine Era, Modern Times)*. Qeios. Online: https://doi.org/10.32388/F0CNLD
Rule, Jeffrey N. (2013): *A Symbiotic Relationship: The OODA Loop, Intuition, and Strategic Thought*. Carlisle: U.S. Army War College. Online: https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA590672.pdf
Santanu, Acharjee – Upashana, Gogoi (2024): The Limit of Human Intelligence. *Heliyon,* 10(12), 1–17. Online: https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e32465
U. S. Army (2003): *FM 6-0 Mission Command: Command and Control of Army Forces*. Washington: Department of the Army.

Vári Rezső – Bárczay Oszkár (1896): Bölcs Leó Taktikája. *Hadtörténeti Közlemények,* 9, 23–52. Online: http://epa.oszk.hu/00000/00018/00112/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_1896.pdf
Xenophón (1986): *Emlékeim Szókratészról.* Budapest: Európa.
Zrínyi Miklós (1986): Vitéz Hadnagy. In Kocsis Bernát (szerk.): *Válogatás a magyar hadügy írásaiból.* Budapest: Zrínyi, 258–378.

Hadtudományi Szemle
17. évfolyam (2024) 4. szám 37–61. • DOI: 10.32563/HSZ.2024.4.3

Juhász Barnabás[1]

A litván függetlenségi háború

Világháborús megszállás, nagyhatalmi viszályok és nemzetiségi ellentétek Litvániában, 1918–1920

Lithuanian War of Independence

Occupation During World War, Feuds Between Great Powers and Nationality Strifes in Lithuania, 1918–1920

Absztrakt

Noha az első világháborús pusztítások Litvánia területét kevésbé érintették, az ezzel együtt járó német megszállás már komoly terhet jelentett az itteni lakosság számára, a helyi politikai vezetőknek pedig folyamatosan a független államiság megteremtése és a megszállókkal való kollaboráció között kellett egyensúlyozniuk. A állami függetlenséget azonban nem adták ingyen senkinek, és akárcsak Kelet-Európa más területein, a világháború vége egyáltalán nem jelentette a harccselekmények befejeződését is, hanem inkább csak megsokszorozta a részt vevő frakciók számát. Jelen cikkemben ennek bemutatására teszek kísérletet.

Kulcsszavak: Litvánia, Baltikum, Németország, Lengyelország, Szovjet-Oroszország, első világháború, függetlenségi háború

Abstract

Though the devastation of World War I had limited effect on the Lithuanian territory, the German occupation behind the front meant already a serious burden for the native population and a permanent difficulty for the local political leaders who tried to find balance between creating an independent statehood and collaborating with

[1] Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola.

the occupants. Yet the state independence was not free for any group, and like in other regions of Eastern Europe the end of the world war did not mean the conclusion of struggles, but instead the multiplication of participating factions. In this article I attempt to introduce these events.

Keywords: Lithuania, Baltic, Germany, Poland, Soviet Russia, World War I, War of Independence

Előzmények

A meglehetősen hosszúra nyúlt, s minden szempontból prosperitással teli „boldog békeidőknek" az 1914-ben kitört világháború egyszer és mindenkorra véget vetett, mégpedig korábban elképzelhetetlenül brutális és pusztító módon. A háború több mint négy éve alatt az előtte évszázadokig aprólékosan építgetett európai hatalmi egyensúly, illetve az európai nagyhatalmak világdominanciája, úgy tűnt, a gerincénél roppant meg véglegesen.

A kontinens domináns nagyhatalmai a háború alatt kivétel nélkül irtózatos emberi és anyagi áldozatot hoztak minimális eredményekért és meg nem tartható jutalmakért. A világégés azonban egyesek számára lehetőségeket hordozott. Az egyik oldalon a korábbi soknemzetiségű birodalmak immáron kénytelenek voltak szembenézni saját kisebbségeik autonomista vagy szakadár követeléseivel, amelyeket a központi kormányzatok éppen erős fegyveres erőik segítségével nyomtak el, sokszor véresen. A másik oldalon kontinensszerte felszínre törtek a munkásmozgalmi pártok és szervezetek, amelyek legtöbbször évtizedekig ki voltak rekesztve az államhatalom gyakorlásából, s amelyek immár a háborús nyomor által szintén radikalizálódott és sokszor kétségbeesett lakosság számára kívánták megadni azt, amit jogos jussuknak éreztek.[2] Ezt tetőzve a veszteseknek még szembe kellett nézniük a győztesek megannyi követelésével és tervével, amelyek a háború előtt minden bizonnyal elképzelhetetlenek lettek volna, most a háború végeztével viszont nagyon is megvalósítható lehetőségekké váltak.

Kelet-Európa domináns hatalma az Orosz Birodalom volt, amelyben az államalkotó nagyorosz nemzetiség éppen csak abszolút többségben volt az országban élő több mint száz másik etnikum között, s amelyben a cári kormányzat folyamatosan erőltetett centralizmussal, elnyomással és a nemzetiségek egymás ellen való kijátszásával próbálta fenntartani a birodalom területi integritását.

A világháború azonban felszínre hozta az ország számos súlyos belső problémáját: a borzasztó mértékű anyagi egyenlőtlenséget; a gazdasági rendszer gyengeségét, amely valahol félúton megrekedt a földesúri feudalizmus és az iparosított kapitalizmus között; az ország számos területén tapasztalható paraszti földéhséget; illetve az egész államszerkezet túlbürokratizáltságát és korrupcióra való fogékonyságát. Ehhez járult még a több mint egymillió fronton elesett, illetve a szinte valamennyi hadakozó felet érintő háborús nyomor.[3]

[2] Csoma 2017: 109.
[3] Csoma 2017: 103.

A fentiek tükrében egyáltalán nem meglepő, hogy számos politikai párt és szervezet adott egyre jobban hangot reformok iránti igényének, illetve hogy számos – főként a birodalom perifériáin élő – népcsoport érezte úgy, hogy lehetőség nyílt a birodalmon belüli nagyobb önállóság, vagy akár függetlenség elnyerésére. Ilyennek számított a Baltikum déli részének egyik nemzetisége, a litván is, amelynek tagjai immáron több mint száz éve, a korábbi lengyel–litván államközösség felosztása óta éltek cári orosz uralom alatt, s amelyeket a 19. századi nacionalizmus nagy nemzeti ébredése szintén nem hagyott érintetlenül.

Az érintettek

Litvánok

Noha a középkori és kora újkori kelet-európai történelemben a Litván Nagyfejedelemség, majd később a lengyel–litván államközösség megkerülhetetlen pozíciót foglalt el, a 18. század végén a litván államiság megszűnt funkcionálni, amikor is a szomszédos nagyhatalmak, Poroszország, Ausztria és Oroszország három alkalommal felosztották azt maguk között. A litván magterületek többségét a harmadik, 1795-ös felosztás alkalmával az Orosz Birodalomba integrálták.

A cári Oroszországon belül Litvánia mint különálló közigazgatási egység nem létezett. A litvánok nagyobb tömbökben ugyan, de viszonylag szétszórtan éltek: többséget igazából csak a kovnoi kormányzóságban alkottak, míg a vilniusi és a suwałki kormányzóságokban kisebbségben voltak. Ezenkívül Kelet-Poroszország és Porosz-Lengyelország is belenyúlt az etnikailag litván területekbe, így a századforduló környékén mintegy 200 ezren éltek Németország területén.[4]

A 19. században Európa-szerte kibontakozó nemzeti ébredés, igaz Nyugat-Európához képest több évtizedes késéssel, de Litvániában is a politikai gondolkodás középpontjába került. A lassacskán kibontakozó litván nemzeti mozgalom központi intézménye ironikus módon éppen az I. Sándor orosz cár által a század elején alapított vilniusi (lengyelül: Wilno) egyetem lett. Az európai trendekkel korrelálva a nemzeti ébredés legfontosabb kutatási területei a néprajz, a nyelvészet és a történelem voltak. Utóbbi kifejezetten fontos szerephez jutott, ugyanis a legtöbb oroszországi nemzetiségtől eltérően a litvánok vissza tudtak nyúlni saját egykori államuk gazdag történelméhez.[5]

Noha a litvánság alapvetően a vidéki parasztságot alkotta, a litván nemzeti mozgalom mégis leginkább a városokban tudott teret nyerni, elsősorban a liberális értelmiség, illetve a konzervatív katolikus papság révén.[6] Akárcsak szerte Európában, a nemzeti mozgalom Litvániában is egyszerre töltött be integráló szerepet – az 1880-as években megtörtént a nyelvegységesítés, és előtérbe került a nemzeti történelem feltárása –, illetve szolgált a nemzethez nem tartozókat kiközösítő elvként. Ez utóbbi

[4] Aly 2019: 189; Bojtár 2014: 66; Rauch 1994: 60.
[5] Rauch 1994: 22–23.
[6] A litvániai katolikus egyház viszonylag hosszú ideig elutasítóan állt a nemzeti függetlenség gondolatához, mivel esetükben a lengyelekkel való vallási közösség megléte sokkal erőteljesebbnek bizonyult.

politikailag elsősorban a lengyelek és az oroszok, gazdaságilag pedig a zsidók ellen irányult, akik a helyi kereskedelem háromnegyedét bonyolították le.[7]

A litvánoknak a helyi lengyelséggel szembeni negatív attitűdje különösen a 19. század folyamán kezdett testet ölteni. Ennek elsődleges indoka a szociális egyenlőtlenségben keresendő, ugyanis a litvánok lakta területeken a földbirtokos – és ezáltal politikai befolyással rendelkező – nemességet főként lengyelek alkották. Ezenkívül tekintettel arra, hogy a lengyel nemesség és a katolikus egyház tevékenységének köszönhetően a litvánok és fehéroroszok egy része elkezdte a mindennapi életben is átvenni a lengyel nyelvet, a litván nemzeti mozgalmakban kialakult egy lengyelekkel, s ezáltal a polonizációval szembeni attitűd.[8]

A lengyel nemesség mellett a másik nagy belső hatalmi ellenfélnek a cári rezsim számított. A lengyelesítéssel párhuzamosan a 19. században több hullámban végbemenő oroszosítás az élet számos területére kiterjedt az anyanyelv oktatásának korlátozásától kezdve a kiadványok betiltásán át a katolikus egyház hatalmának csökkentéséig. Az országban tapasztalható általános szegénység, illetve az orosz represszió így a lakosság tömeges kivándorlását indították el, s az első világháború idejére a litvánság egyharmada már az Egyesült Államokban és Kanadában élt.

A cári uralommal szemben a litvánok több alkalommal is[9] fegyveres felkelést robbantottak ki, azonban ezeket az orosz hadseregnek minden alkalommal sikerült levernie. A jövendő ellenszegülések megakadályozása érdekében az orosz politika – akárcsak a birodalom más területein – számos alkalommal élt a nemzetiségek egymás ellen való kijátszásának eszközével. Erre jó példa volt, amikor az 1830-as felkelés után a lengyel nemesektől elkobzott földbirtokokat litván parasztok között osztották szét.[10]

A világháború előtti utolsó jelentős politikai eseményre az 1905-ös forradalom kapcsán került sor, amikor is Vilniusban országgyűlést hívtak össze. Az országgyűlésen kereken kétezren, köztük több száműzetésből hazatért politikus vett részt, akik a politikai paletta számos irányzatát képviselték.[11] Alapvető követeléseik a közigazgatási határok etnikai alapú újrafelosztása; az anyanyelv oktatásának és hivatali alkalmazásának kiszélesítése voltak. Az ország teljes függetlenségének kiharcolása ekkor még csak keveseknél fogalmazódott meg nyíltan. A litván autonómia ötlete azonban orosz

[7] Aly 2019: 189–190; Rauch 1994: 23.

[8] Lagzi 2011: 13–14.

[9] 1812-ben, 1830–1831 között és 1863-ban.

[10] Bennett 2017: 18–19; Rauch 1994: 22–23.

[11] A másik két balti köztársasághoz viszonyítva a litván politikai élet sokkal inkább jobboldali volt. Enne oka egyrészt a munkásmozgalmi pártok klasszikus bázisát adó városi munkásság rendkívül alacsony száma, másrészt az általánosan a konzervatív tábor tömegbázisát adó vidéki parasztság kiemelkedően magas aránya (1913-ban 87% volt). Mindezt erősítette a katolikus egyház erős társadalmi beágyazottsága is, amelynek révén a politikai életben a különféle kereszténydemokrata beállítottságú pártok váltak dominánssá, akik közül a Kereszténydemokrata Párt, a Parasztszövetség (Ūkininku Sajunga), illetve a Munkásföderáció (Darbininku Federacija) voltak a legjelentősebbek. Velük szemben az alapvetően szekuláris beállítottságú munkásmozgalom legerősebb szereplője az 1895-ben alapított Litván Szociáldemokrata Párt volt, amely alapvetően nem állami függetlenségben, hanem Oroszország föderális átalakításában volt érdekelt, ami egyben Litvánia számára is többletjogokat biztosított volna. A politikai skála közepén elhelyezkedő liberális tábor legerősebb frakciója az 1902-ben alapított Litván Demokrata Párt – majd 1914-től Litván Népi Szocialista Demokratikus Párt (Liaudininkai, avagy a konzervatívok gyakori szóhasználatával élve: a populisták) – volt, amely az évek múltával érezhetően balra mozdult el, és elsősorban a paraszti rétegek helyzetének javítását tűzte ki célul. Lagzi 2013: 23; Rauch 1994: 24 és 66; Vardys 1979: 323–324.

részről nem vált népszerűvé, s azt a konzervatív és liberális orosz körök többsége egyaránt elutasította.[12]

Lengyelek

Noha a lengyelek és litvánok közti politikai összefonódás meglehetősen hosszú időre vezethető vissza, illetve a lengyel–litván államszövetségben mindkét nép államalkotó szerepet töltött be, a baráti viszony a 19. századi nemzeti ébredés korszakától folyamatosan kezdett megkopni. Ennek legfőbb oka Vilnius városa volt, amely egyszerre bírt történelmi-nemzeti, vallási és – egyetemi város lévén – tudományos-kutatási jelentőséggel, és a lengyelek és a litvánok – és kisebb részben a fehéroroszok – egyaránt igényt tartottak rá. Emellett pedig a kelet-európai zsidóság is saját „kulturális Jeruzsálemeként" tekintett a városra.[13]

A lengyel politika már a háború előtt is több erőközponttal rendelkezett, amelyek saját politikai célokat, a jövendő, független Lengyelországról alkotott eltérő víziókat és egymással is rivalizáló karizmatikus vezetőket tudtak felmutatni. Az egyik oldalon a többnyire demokratikus elveket valló pártok különíthetők el, amelyek közül sokáig a Lengyel Szocialista Párt (Polska Partia Socjalistyczna, PPS) számított dominánsnak. Ehhez a táborhoz tartozott a későbbi lengyel államfő, Józef Piłsudski is, aki évtizedek óta Lengyelország függetlenségének helyreállításában volt érdekelt.

Piłsudski a jövendő lengyel állam területeivel kapcsolatban meglehetősen ambiciózus célokat tűzött ki, így annak határait az oroszokkal szembeni védelem céljából minél keletebbre kívánta kitolni, akár háborúk árán is. Ennek kapcsán az 1772-es első felosztás előtti keleti határok (lengyelül: Kresy) helyreállítását tartotta optimálisnak, amelyek így Litvánia és Fehéroroszország mellett Ukrajna jelentős részeit is magukba foglalták volna. A nyugati, németekkel közös határokkal kapcsolatban viszont megelégedett azzal, ha az etnikailag lengyel területeket – elsősorban Poznańt (németül: Posen) – megkapja.[14]

Piłsudski és hívei (az úgynevezett *belvederiek*) alapvetően azon történelmi hagyományokból indultak ki, amelyek föderális úton kapcsolták volna össze Lengyelországot a litvánok, fehéroroszok és ukránok lakta területekkel. Az ötletet felkarolta a szocialista párt nagy öregje, Bołeslaw Limanowski is, aki szerint megvalósítható volt, hogy az unió lengyel, litván és keleti-szláv népei egyenlő, testvéri félként vegyenek részt az állam életében. Mindezek mellett bár Piłsudski a nemzetiségek számára a föderáció keretein belül viszonylag széles mozgásteret biztosított volna, az állam főhatalmi szerepköre, valamint az állammal szembeni lojalitás mindig is elsődleges fontosságot élvezett nála.[15]

A politikai élet túloldalán, a függetlenségpárti lengyelekkel helyezkedtek szembe a kiegyezéspártiak, akik a többszöri sikertelen és véresen levert felkelések tanulságaként

[12] Rauch 1994: 24.

[13] Vilnius lakosságának több mint 50%-át lengyelek és mintegy 40%-át zsidók adták. A litvánok aránya 2% körül volt. A városnak a zsidó kultúrában betöltött szerepét mi sem bizonyíthatja jobban, minthogy 1925-ben majd itt alapítják meg a Yad Vashem kutatóintézetet és levéltárt. Bojtár 2014: 67; Piotrowski 2007: 159.

[14] Győrfi 2013: 194–198; Romsics 2021: 83–84.

[15] Hagen 2001: 7; Rudling 2015: 101–102; Szokolay 2009: 257.

azt vonták le, hogy Oroszországon belül sokkal jobb helyzetet tudnak kiharcolni népüknek, ha lojalitást tanúsítanak a cári kormányzat felé. Ezt az irányzatot vallotta magáénak Roman Dmowski, illetve az általa 1897-ben alapított Nemzeti Demokratikus Mozgalom (Narodowa Demokracja, ND, avagy a kiejtése után *Endek*). Piłsudski és társaival ellentétben, akik inkább a nem lengyel népesség békés asszimilációjában gondolkodtak, az Endekek soviniszta-nacionalista politikája egyértelműen a más nemzetiségűek kirekesztésén, erőteljes ellengyelesítésén vagy akár elűzésén alapult.

A nemzeti demokraták (és a velük együttműködő különféle parasztmozgalmak) figyelmét nem annyira a keleti, a néhai lengyel–litván államközösséghez tartozó területek kötötték le (ez nem jelenti azt, hogy nem tartottak volna igényt rájuk!), mivel megfigyeléseik alapján a vidéki népesség ott soha sem volt többségében lengyel, a néhai elitet adó lengyel nemesség pedig az évszázadok során felvette a környező népek identitását és vallását. (Ez, mint fentebb láthattuk, pont ellenkezője volt a litván nemzeti elit megállapításainak.) Egészen más volt a hozzáállásuk a nyugati, német – elsősorban poroszországi és felső-sziléziai –területekhez, ahol megítélésük szerint bőséges lengyel populáció élt, akik kultúrájukhoz/nyelvükhöz erősen ragaszkodtak, s akik alig várták, hogy Lengyelországhoz tartozhassanak. Ezen utóbbi megítéléshez az is hozzájárult, hogy Dmowski a lengyelségre nézve a legnagyobb veszélyforrásnak nem Oroszországot, hanem Németországot és Ausztria-Magyarországot tartotta.[16]

Zsidók

Litvánia lakosságán belül a litvánok és lengyelek melletti harmadik jelentős népcsoportnak a zsidók számítottak. Itt meg kell jegyeznünk, hogy a legtöbb európai állam megítélésével szemben az Orosz Birodalomban, így Litvániában is a zsidóság nem vallási felekezetnek, hanem különálló nemzetiségnek minősült, akik az országon belül a nyugati határvidékekre kiterjedő úgynevezett lakhatási övezetben *(cserta oszedlosztyi)* éltek.[17]

A litvániai zsidók, a „litvákok" az askenázik regionális csoportját alkották, akik a középkori Litván Nagyfejedelemség egész területén, így Litvánia mellett Fehéroroszországban és Lengyelország északkeleti részén, a suwałki megye területén szétszóródva éltek. A több mint 150 ezres, a lakosságon belül 7,6%-ot kitevő zsidóság elsősorban városokban telepedett le, és többnyire a helyi kézművesiparban töltöttek be fontos szerepet.[18]

A cári kormányzat saját pozíciójának erősítése érdekében, hasonlóan ahhoz, ahogyan a litvánok és a lengyelek között is igyekezett az etnikai feszültségeket felkorbácsolni, úgy a zsidóságot igyekezett a többi nemzetiséggel minél jobban összeharagítani. Az 1855 és 1863 közötti időszakban a litvániai zsidósággal szemben a helyi lengyel nemesi elitre támaszkodott, majd az 1863-as felkelést követően időlegesen

[16] Hagen 2001: 7; Romsics 2019: 62 és 72; Rudling 2015: 101–102; Szokolay 2009: 255–256.

[17] Az övezetet eredetileg II. Katalin cárnő hozta létre 1794-ben azzal a céllal, hogy a zsidóságot távol tartsa az ország belső részeitől. Területét többszöri bővítéssel végül 1835-ben véglegesítették, s ennek révén a huszonöt nyugati kormányzóságra terjedt ki a Balti-tengertől a Fekete-tengerig. Bojtár 2014: 65.

[18] Bojtár 2014: 63; Rauch 1994: 59.

a zsidósággal fogott össze a lengyelekkel szemben. Az orosz belpolitikának ezenkívül állandó elemét képezte a kormányzati szintről aktívan támogatott antiszemitizmus, amely a gyakorlatban számos pogromhullám formájában nyilvánult meg, közülük a legvéresebbre 1881-ben került sor.[19]

Litvánia a világháború alatt

A német megszállási politika

Az 1914-ben kitört világháború nem az orosz katonai vezetés elvárásai szerint zajlott. Noha a háború legelején sikerült a cári hadseregnek betörnie Kelet-Poroszországba, a hadműveleti kezdeményezés már néhány hónap után egyértelműen a németekhez került, és a harcok hamarosan orosz területeken zajlottak.

A Poroszország keleti részeivel szomszédos, litvánok lakta kormányzóságok ennélfogva hamar szintén csatatérré váltak, bár megjegyzendő, hogy a front ezeken a területeken viszonylag gyorsan, 1915 márciusa és szeptembere között áthaladt, ellentétben a velük szomszédos Kurland régióval, ahol évekig tartó állásháború alakult ki.

Ez azonban nem jelentette azt, hogy a világháború ne fejtette volna ki negatív hatásait a Baltikum ezen részére, amelyek nemegyszer nemzetiségi kérdéssé váltak. A cári kormányzat egyébként is gyanakodva tekintett saját nem orosz kisebbségeire, és a világháború alatt különleges figyelmet fordított a lengyelek, litvánok, lettek, fehéroroszok, ukránok és legfőképpen a zsidók hátországba telepítésére, mivel ezen népcsoportok esetében feltételezték, hogy ellenséges előrenyomulás esetén az orosz kormányzattal szembeni hűtlenséget tanúsítanának.[20]

Nem szabad továbbá megfeledkeznünk a világháborús litván katonai szerepvállalásról sem: a háború során 64 ezer litván lett besorozva a cári hadseregbe, akik közöl mintegy 11 ezren elestek, 15 ezren pedig német hadifogságba kerültek, ám még 1917-ben is körülbelül 30 ezren teljesítettek szolgálatot.[21]

A harccselekmények elmúltával és a frontvonal eltávolodásával párhuzamosan megkezdődött a megszállt területeken a katonai adminisztráció kialakítása. A keleti front északon megszállt területeiből a német hadvezetés létrehozta az Ober Ost nevű közigazgatási egységet, amely mintegy 3 millió lakossal rendelkezett és Litvánia mellett Kurlandot, illetve a suwałki, a białystoki és a hrodnai (lengyelül: Grodno) körzeteket foglalta magába.[22] Ennek a megszállási területi egységnek kellett felállítania a helyiekből olyan munkászászlóaljakat, akik kvázi kényszermunkájuk révén a helyi erdő- és mezőgazdálkodásban hozzájárultak a német háborús szükségletek kielégítéséhez. Az Ober Ost ezenkívül felelős volt a helyi adminisztráció, oktatás és egészségügy működtetésének javításáért, illetve a – katonai szempontból is rendkívül fontos – infrastruktúra fejlesztéséért.[23]

[19] Bojtár 2014: 66.
[20] Gatrell 2017: 126; Liulevicius 2003. 17–20; Rauch 1994: 28.
[21] Balkelis 2015: 42.
[22] Ennek folytán a Baltikumon kívül a mai lengyel és fehérorosz területekre is mélyen benyúlt.
[23] Liulevicius 2003: 21 és 64–69; Rauch 1994: 35.

A területre egyébként sokan egyfajta jövendő kolóniaként is tekintettek, ahova a háború végeztével a veteránokat is le lehetne telepíteni. A német gazdasági szakember, Max Sering 1916 októberében *A Párduc* (Der Panther) című cikkében terveket vázolt fel a világháború utáni baltikumi német betelepítésekről, amelyek legfőképp Kurlandot és Litvániát érintették volna.[24]

Függetlenség és kollaboráció között

Ki kell térnünk arra, hogy bár magával a megszállással kapcsolatban a társadalomnak számos kifogása akadt, a litván értelmiség mégsem zárkózott el teljesen attól, hogy a világháború utáni, Németország által dominált, a közép-európai területek többségét magába foglaló politikai-gazdasági térben *(Mitteleuropa)* aktív és támogató szerepet vállaljon. Ehhez viszont elvárták volna, hogy a német fél részéről lehetővé tegyék egy demokratikusan választott parlament *(Seimas)* megalakítását; a megszállási terhek nagyarányú csökkentését; szabad kijárat biztosítását a Balti-tengerhez; valamint hogy a német hatalmi rendszeren belül is Litvánia szuverenitása biztosítva legyen.

Noha nyilvánvaló volt, hogy azt a fokú önállóságot, amelyre a litván politikusok vágytak nem áll szándékukban megadni, 1917 májusától a németek is tervbe vették egy litvániai területi tanács *(Landesrat)* felállítását, amit egyrészt saját megszállási terheik csökkentésének igénye, másrészt egy esetleges lengyel–litván szövetség létrejöttének elkerülése indokolta. Egy választott litván parlament felállításáról persze ekkor még szó sem lehetett, azonban kompromisszumos megoldásként engedélyezték egy korlátozott jogosítványokkal rendelkező litván hatalmi testület létrehozását. 1917. szeptember 2-án Vilniusban összeült egy, a körzetek és a pártok két-két küldöttjéből és egy elnökből álló tizenhét fős konferencia, amely megválasztotta a húszfős Litván Országos Tanácsot (Taryba) mint kvázi ideiglenes kormányt. Ennek élére Antanas Smetona ügyvéd került.[25]

Az 1917 októberében felálló Taryba megfogalmazta azon igényeit, hogy töröljék el a német nyelv kötelező oktatását az iskolákban, akárcsak a rekvirálásokat és a lakossági kényszermunkát, hosszabb távon pedig célul tűzték ki egy önálló litván állam létrehozását is. Ez utóbbi elérése felé az első komolyabb lépés december 11-én történt meg, amikor a Taryba kihirdette a független Litvánia helyreállítását Vilnius fővárossal. Az állami függetlenség napjává azonban végül 1918. február 16. vált, amikor is a függetlenség ismételt kikiáltása mellett bejelentették az Oroszországtól és Lengyelországtól való elkülönülést is. II. Vilmos császár részéről a litván függetlenség elnyerésére egy héttel később, február 23-án került sor, miután a Taryba biztosította a német uralkodót arról, hogy a Németországgal való szoros katonai, politikai, közlekedési és pénzügyi

[24] Max Sering az 1880-as évek óta aktívan foglalkozott a német lakosságnak a birodalmon belüli áttelepítéseivel, hogy ezáltal germanizálják a nem német populációt. Bár terveit eredetileg a poseni és a nyugat-poroszországi lengyelség elnémetesítése, illetve ezen területek etnikai németekkel történő feltöltése céljából dolgozta ki, koncepcióit viszonylag könnyen át lehetett ültetni a Baltikumra. Nelson 2011: 9–13.

[25] Hiden 2002: 6; Rauch 1994: 35; Tauber 2006. 195–196.

kapcsolatok a továbbiakban is fennmaradnak. A német kormány részéről a hivatalos állami elismerést Litvánia végül március 25-én kapta meg.[26]

A függetlenség kikiáltása ellenére valós állami szuverenitásról aligha lehetett beszélni, lévén hogy egyértelműen a német politikai érdekeknek volt kiszolgáltatva, illetve saját haderő híján védelme a Birodalmi Haderőtől *(Reichswehr),* azon belül is elsősorban a térség védelmét ellátó 10. hadseregtől függött. 1917 decemberében ugyan a Taryba szeretett volna felállítani egy fegyveres önvédelmi szervezetet az ország területén nagy számban tevékenykedő, főleg német hadifogságból megszökött orosz katonákból álló banditacsoportok ellen, ám a németek az ennek megvalósításához kellő segítségnyújtástól elzárkóztak.[27]

Meg kell jegyeznünk továbbá, hogy bár több külföldi litván emigráns csoportosulás is elismerte a Tarybát a litván nép képviseleti szervének, azt működésének teljes ideje alatt folyamatos kritikák érték külföldről és belföldről egyaránt, miszerint az nem volt más, mint a német érdekek kiszolgálója. Tevékenysége a tagokat is megosztotta, s 1918 elején a négy baloldali képviselő ki is lépett a Tarybából, mivel megítélésük szerint a többség – s különösen Smetona elnök – nem volt hajlandó nyíltan konfrontálódni a német vezetéssel. A Taryba tekintélyét emellett nagyban csorbította, hogy kérése ellenére a németek nem engedték, hogy a litván képviselők részt vegyenek a breszt-litovszki tárgyalásokon, noha ott Litvánia sorsáról is döntés született. Mindezen kritikákkal szemben a Taryba rendre azzal védekezett, hogy saját politikai mozgástere még mindig sokkal szélesebb volt, mint a szomszédos Kurlandban működő tartományi tanácsé.[28]

1918. február 16. után, amikor is a Taryba baloldali tagjai megtagadták a további részvételt, egyértelműen a konzervatívok akarata érvényesült, akik az államforma tekintetében egy alkotmányos királyság megteremtésében voltak érdekeltek. Ezzel egyszerre kívántak a Németországtól való függőségen lazítani, illetve Litvánia számára Nagy-Britannia elismerését megszerezni. Noha a német politikán belül több forgatókönyv is létezett egymással párhuzamosan a jövendő litván uralkodó személyével, s ezáltal a német–litván államközi kapcsolatok mibenlétét illetően,[29] végül Vilmos urachi herceget, a württembergi királyi dinasztia egyik katolikus mellékágának tagját jelölték ki a pozícióra. Előzetes egyeztetések után a Taryba július 11-én ki is hirdette a monarchikus államforma felvételét és Vilmos herceg királlyá választását, aki II. Mindaugas néven lett az ország uralkodója.[30]

Érdemes kitérnünk arra, hogy a német hatalmi rendszeren belül történtek próbálkozások arra, hogy a litvánok és a lengyelek közti ellentéteket elsimítsák és ezáltal

[26] Megjegyzendő, hogy Litvánia függetlenségének a német politikai életen belül is voltak befolyásos támogatói, elsősorban a demokratikusabb pártok – így a balközép Németország Szociáldemokrata Pártja (Socialdemokratische Partei Deutschlands, SPD), illetve a jobbközép kereszténydemokrata Német Centrumpárt (Deutsche Zentrumpartei) – részéről, akik elítélték az Ober Ost által alkalmazott önkényeskedéseket és kizsákmányolásokat. A német parlamenten (Reichstag) belül a független Litvánia legelkötelezettebb támogatója a centrumpárti Matthias Erzberger, az 1918. november 11-ei fegyverszüneti megállapodás aláírója volt. Hiden 2002: 6; Rauch 1994: 36; Tauber 2006: 198.

[27] Balkelis 2015: 46; White 1994: 1357.

[28] Tauber 2006: 200–203.

[29] A legnépszerűbb opciók Litvániának perszonálunió révén történő összekapcsolása volt Poroszországgal vagy Szászországgal.

[30] Georg von Rauch idézett művében a király megkoronázásának dátumát július 9-re teszi. Hiden 2002: 7; Lopata 1993: 352; Rauch 1994: 36.

a két fél között jobb kapcsolatokat alakítsanak ki. Erre a legkomolyabb próbálkozás 1918. június 30-án történt, ahol is a Taryba nevében Augustinas Voldemaras történészprofesszor és Konstantinas Olšauskas tiszteletes, a Lengyel Királyi Kormányzat részéről pedig Adam Ronikier gróf Berlinben egyezményt írtak alá, amelyben garantálták a litvániai lengyelek jogegyenlőségét és nyelvi-vallási helyzetük tiszteletben tartását. Az egyezmény azonban éppen a kritikus területi kérdéseket nem érintette. Ennek tudható be, hogy a Lengyel Régenstanáccsal ellentétben a Taryba a későbbiekben az egyezményt nem ratifikálta.[31]

Az ország függetlenségéhez vezető következő lépést maga a világháborús vereség szolgáltatta. A Taryba – a németek jóváhagyásával – végül hivatalosan november 2-án alakulhatott át rendes törvényhozó testületté, az ország első kormányának felállítására pedig november 5-én került sor; a miniszterelnöki posztot a nacionalista Haladás Párthoz (Pažanga) tartozó történészprofesszor, Augustinas Voldemaras töltötte be, aki ezzel párhuzamosan egy rövid ideig a hadügyminiszteri, illetve hosszabb ideig (1918. november – 1920. június) a külügyminiszteri teendőket is ellátta.[32]

Függetlenségi háború Litvániában

A nemzeti haderő megteremtése

Az 1874-es katonai reformtól kezdve a cári kormányzat következetesen elzárkózott attól, hogy a hadseregbe nagy számban sorozzon be nem orosz etnikumúakat. Az 1912-es újabb katonai reform ugyan elviekben lazított ezen a szabályon, gyakorlatilag viszont csak a világháborús mozgósítás révén került sor más nemzetiségűek tömeges behívására. Az etnikai alapon megszervezett alakulatok felállítása azonban még ekkor is rendkívül korlátozott maradt, s lendületet igazából csak az 1917. februári forradalmat követően kapott, amikor is a nyár folyamán, elsősorban litván tisztek kezdeményezésére és az orosz Ideiglenes Kormány beleegyezésével hat litván ezredet állítottak fel, amelyeket aztán a keleti front különböző pontjain vetettek be.[33]

A korszak kelet-európai viszonyait tekintve sok szempontból idealistának tekinthetjük Voldemaras miniszterelnök 1918. november eleji azon álláspontját, amely szerint mivel Litvániának külpolitikailag semleges szerepkört szánt, a határok tiszteletben tartásáról pedig majd a szomszédos nagyhatalmak, illetve a Népszövetség fog gondoskodni, az országnak saját haderőre nincs is igazából szüksége, a belső rend fenntartásához pedig milicista csoportok is elegendők lesznek. Ötletét azonban a Taryba többsége elvetette, így végül megindult az önálló haderő, a Litván Önkéntes Hadsereg megszervezése.[34]

[31] A szerződés angol nyelvű fordítása megtalálható: Lopata 1993: 356. Továbbá lásd Lopata 1993: 349–351.

[32] Geoffrey Bennett idézett művében a Voldemaras-kormány megalakulását november 11-re teszi. Bennett 2017: 16; Rauch 1994: 37; Senn 1962: 500–501; White 1994: 1357.

[33] Balkelis 2015: 41–42.

[34] A Litván Önkéntes Hadsereg megalakítására, s azon belül az első gyalogezred felállítására november 23-án került sor. A névválasztás nem a véletlen műve volt, mivel kezdetben tényleg reménykedtek abban, hogy pusztán önkéntesekkel fel lehet tölteni a haderőt. Balkelis 2015: 46; Balkelis 2018a: 169; Cucut 2022b: 75; Laurinavičius 2015: 72.

Akárcsak más nemzetiségek esetében, úgy a litván haderőben is problémát okozott a jól képzett tiszti állomány alacsony száma,[35] ugyanis 1919. január közepén a szükségesnek vélt ezer tisztből csupán nagyjából négyszáz állt rendelkezésre. Ezen rövid távon az sem tudott változtatni, hogy január 25-én Kaunasban katonai akadémiát alapítottak. Emellett meg kellett oldani, hogy az orosz hadseregben szolgált tiszti és altiszti állomány vezényleti nyelvként immár az orosz helyett a litvánt alkalmazza.[36]

Az aggasztó létszámhiány nemcsak a tisztikart, hanem a legénységi állományt is érintette. Az önkéntesek számának felduzzasztása érdekében 1918. december 29-én az új miniszterelnök, a népi szocialista Mykolas Šleževičius felhívással élt a lakossághoz (az etnikai viszonyokra figyelemmel négy nyelven, litvánul, lengyelül, fehéroroszul és jiddisül fogalmazták meg), amelyben a katonai szolgálatot vállalóknak 100 márkás fizetést, családjaiknak pedig anyagi támogatást ígért. A felhívás következtében a hadsereg 1919. január közepére már mintegy 3 ezer főt számlált, ám a kelet felőli szovjet előrenyomulás miatt a kormány végül február 13-án[37] mozgósítást rendelt el az 1897 és 1898 között születettek között. A 17 ezer 400 behívottból azonban végül csak 6800 embert sikerült állományba venni, aminek oka a katonai szolgálatra alkalmatlanok magas száma volt, illetve mintegy 4800-an nem is engedelmeskedtek a behívó parancsnak.[38]

A létszámhiány mellett állandó nehézségeket okozott a megfelelő felszerelés és fegyverzet állandó hiánya, ami a tüzérségi eszközökön és gépfegyvereken kívül az alapvető gyalogsági fegyverzetet is érintette, a korszakban modernnek számító páncélgépkocsik és páncélvonatok pedig végképp ritkaságszámba mentek.[39] A hiányzó fegyverzet egy részét a feketepiacról sikerült ugyan beszerezni, ám ez is inkább csak enyhítette a problémákat, mintsem megoldotta azokat. Mindezen problémák elsődleges oka az ország gazdasági elmaradottsága és a rendelkezésre álló források szűkössége. Sokatmondó, hogy a függetlenség első éveiben a költségvetés több mint felét a honvédelmi kiadások emésztették fel.[40]

A fehér sas, a fekete kereszt és a vörös csillag között

Alig két nappal a november 11-ei békeszünet után a szovjet kormány (Népbiztosok Tanácsa) kinyilvánította, hogy semmisnek tekinti a március 3-ai breszt-litovszki békeszerződést, és ezzel együtt hozzálátott a korábban feladott területei visszafoglalásához. A hadügyi népbiztos, Leon Trockij már november 16-án megfogalmazta,

[35] Oroszországi katonai iskolákba csak az 1905-ös forradalom után vettek fel nemzetiségi diákokat, ám a főtisztek képzéséért felelős katonai akadémiák továbbra is elzárva voltak előttük. Ennek folytán a litvánok többsége altiszti fokozatnál nem jutott feljebb, s a tábornoki karban is mindössze egy litván származású volt.

[36] Balkelis 2015: 42 és 46–47.

[37] Carlo Cucut idézett munkájában a sorkatonai szolgálat bevezetése kapcsán egy március 5-ei rendeletet említ.

[38] Balkelis 2015: 47–48; Cucut 2022b: 75.

[39] A függetlenségi háború során mindössze hat zsákmányolt páncélautót (egy szovjet és öt német) tudtak hadrendbe állítani. Ezeket 1920 márciusában egy páncélosszakaszban vonták össze, amelyet aztán a szovjetek és a lengyelek ellen egyaránt bevetettek. Az első páncélvonat megépítése 1920. január 18. és augusztus 25. között, súlyos nyersanyaghiány mellett valósult meg. Bevetésére a szeptemberi–októberi harcok során került sor, ahol is a szerelvény nagyobb része lengyel zsákmányba került.

[40] Balkelis 2015: 48; Cucut 2022a: 75–77; Cucut 2022b: 75–76; Senn 1962: 500.

hogy míg a déli, Kijevet érintő támadással az osztrák forradalommal kell kapcsolatot létesíteni, addig az északi, Pszkovon és Vilniuson áthaladó támadással a németországi forradalommal kellett összeköttetést kialakítani.[41]

A szovjetek novemberi offenzívája következtében a Baltikum jelentős részeit sikerült elfoglalni, s a Vörös Hadsereg Kurlandon keresztül benyomult Litvánia északi részére is. Kezükre került Šiauliai, Panevežys, Ukmergė, Telšiai, illetve január 5–6. között a lengyel fegyveresekkel történő kisebb összecsapás után bevették Vilniust is. A szovjet előrenyomulást végül az ország közepén lévő Kėdainiainál sikerült megállítani, ekkorra azonban Litvánia több mint fele már szovjet fennhatóság alá került, az Ideiglenes Kormány pedig Kaunasba (lengyelül és németül: Kowno) tette át a székhelyét.[42]

A Vörös Hadsereg két hadosztállyal, benne mintegy 20 ezer katonával harcolt Litvánia területén. Tekintettel arra, hogy a még februárjában is csak mintegy 4500 fős, többnyire gyengén felfegyverzett litván haderő önmagában képtelen volt hosszú távon hatékony ellenállást tanúsítani, sokak számára kapóra jött a még mindig az ország területén tartózkodó német 10. hadsereg.

Litván részről bizakodásra adhatott okot, hogy ellentétben a keleti front más magasabbegységeivel (például az ukrajnai Kijevi Hadseregcsoport vagy az észak-baltikumi 8. hadsereg) a Litvániában és Fehéroroszországban lévő 10. hadseregben sokkal kevésbé éreztették magukat a novemberi forradalom és fegyverszünet hatásai, így az alakulatok körében tapasztalható fegyelmezetlenség is alacsonyabb szinten maradt. Ennek ellenére katonatanács *(Soldatenrat)* felállítására itt is sor került először Minszk, majd annak evakuálása után Vilnius székhellyel, ráadásul a keleti front katonatanácsait összefogó főtanácsot is Kaunasban alakították meg. Ezek elsődleges célja a katonák minél hamarabbi és minél gördülékenyebb hazaszállítása volt, a helyi lakosságokkal történő minél kevesebb összetűzés árán. A hadsereg parancsnoka, Erich von Falkenhayn tábornok már 1918. december 22-én úgy nyilatkozott berlini feletteseinek, hogy újabb friss és fegyelmezett csapatok beérkezése nélkül nem tudja a vörösökkel szemben megtartani Vilniust.[43]

Ennek ellenére baltikumi önkéntes szolgálatra a német csapatok között már 1918 decemberében Hrodnában (lengyelül: Grodno) megindult a toborzás.[44] Nagyobb

[41] Megjegyzendő, hogy a Litvániára és Lengyelországra mint a forradalom nyugati irányú terjesztésének ugródeszkáira tekintő nézetnek voltak kritikusai is a kommunista mozgalmon belül. 1918 augusztusában, az Ukrán Kommunista Párt II. Kongresszusán tartott beszédében Karl Radek, a Külügyi Népbiztosság egyik vezetője kifejtette, hogy az északi előrenyomulás a helyi lakosság körében komoly ellenállást fog kiváltani, mivel viszonylag magas a litvániai és lengyelországi gazdagparasztok aránya. Ezzel szemben délen ilyen típusú ellenállásra nem kell számítani, lévén hogy a nincstelen ukrán tömegek esetében nagyobb szimpátiára találnának.

[42] Rauch 1994: 41; White 1994: 1353.

[43] Litvánia kiürítésének kérdése a német katonaságon belül is komoly vitákat szült. A Voldemaras-kormány legitimitását a 10. hadsereg katonatanácsa ugyan elismerte, ám litván haderő hiányában kétségeket táplált az önálló Litvánia életképességével kapcsolatban. Ennek folytán a katonatanács nem zárkózott el annak lehetőségétől sem, hogy a terület irányítását inkább a Vörös Hadseregnek adja át. Ennek lehetősége viszont a német politikai és katonai vezetés számára volt elfogadhatatlan. Január 2-án végül utasítást adott a 10. hadseregnek, hogy Vilniust és környékét a lengyel csapatoknak adja át. Ezen területre egyébként is igényt tartott Piłsudski, illetve a döntést indokolta, hogy a város lengyel lakosságának többsége is. Balkelis 2015: 49–51; White 1994: 1358–1362 és 1365.

[44] Érdemes itt megjegyeznünk, hogy önkéntesek/zsoldosok szerepvállalására nem csak a németek részéről számítottak a litván vezetők. 1919 folyamán voltak remények azirányt, hogy egy amerikai litvánokból álló hadosztályt is bevetnek majd a függetlenségi háború megvívásában. Ennek olyan szempontból volt is alapja, hogy Észak-Amerikában nagyszámú litván emigráns élt, azonban a hónapok múltával kiderült, hogy egy ilyen intervenciós erőre nem lehet számítani. Laurinavičius 2015: 72.

számban 1919 januárjától, a németországi nagyvárosokba szervezett toborzókampány elindulásától jelentkeztek a szabadcsapatokba (Freikorps) az önkéntesek, akiknek 3 hónapos szerződéses szolgálatra napi 30 márka zsoldot ígértek. A litvániai szabadcsapatokat – akiket főként drezdai és lipcsei származásuk miatt hajlamosak voltak „szász önkénteseknek" nevezni – Walter von Eberhardt tábornok alá rendelték, s január végére már három ezredet és egy önálló zászlóaljat alkottak. Ezen alakulatok február–március folyamán sikeresen vették fel a harcot a Vörös Hadsereggel a Jieznas, Alytus és Kaišiadorys környéki ütközetekben.[45]

A német szabadcsapatok azonban – akárcsak társaik Lettországban – messze nem tanúsítottak akkora fegyelmet vagy hűséget, mint amekkorát a litván kormány elvárt volna tőlük. A jieznasi ütközet közepén például kijelentették, hogy csak akkor hajlandók támadást végrehajtani, ha előbb a szolgálati szerződésüket megújítják. Az áprilisi, sikertelen litván offenzívában Vilnius visszafoglalásáért pedig szintén nem vettek részt, mivel elmondásuk szerint ők a demarkációs vonalak védelmére és nem támadó feladatokra szerződtek le.

A világháborús megszállás alatt kialakult germanofób közhangulaton, ha lehet, a szabadcsapatok csak tovább rontottak, ugyanis az önkéntesek, amellett hogy gyakran nem engedelmeskedtek litván feletteseik parancsának, nemegyszer fosztogatásokba, önkényes letartóztatásokba és erőszakos zavargásokba kezdtek, amelyek több mint egy tucat esetben civil halálos áldozatot is követeltek. Ennek ellenére a szászországi önkéntes alakulatok egészen június 3-ig részt vettek a harcokban, amikor is kivonták őket a frontról. Az önkéntesek egyik része július közepén hazatért Németországba, míg egy másik része inkább csatlakozott a Lettországban tevékenykedő társaikhoz, akiket a Pavel Bermondt-Avalov ezredes vezette orosz Nyugati Önkéntes Hadseregben vontak össze.[46]

A reguláris haderő és a német szabadcsapatok mellett a függetlenségi háború gyakorlatilag egész ideje alatt jelen voltak a különféle paramilitáris szervezetek is,[47] akik a mindenkori kormányokkal csak feltételesen voltak hajlandók együttműködni, és a gyakorlatban leginkább függetlenül tevékenykedtek. Legjelentősebb közülük a Litván Lövészegylet (Lietuvos Šaulių Sąjunga–Šaulia) volt, amelyet 1919 júniusában, egyfajta

[45] Balkelis 2015: 51–52.

[46] Balkelis 2015: 52–55.

[47] A paramilitáris szervezetek működése leginkább a nemzeti militarizmus nézetével párosítható össze. Ennek keretében tevékenységük fontos részét képezte a lakosság széles rétegeinek katonai kiképzése, a polgári lakosság mozgósítása, valamint a hazafias nevelés. Ez a gyakorlatban a rendelkezésre álló teljes lakosság mozgósításának lehetőségét jelentette nemre és korosztályra való tekintet nélkül, aminek következtében a hagyományos értelemben vett elkülönülés a fegyveres erők és a civilek között számos alkalommal jóformán teljesen eltűnt. A nemzeti militarizmus azonban kétirányú folyamatot hozott létre a társadalomban, ugyanis nemcsak a civilek váltak az összecsapások aktív szereplőivé, hanem a fegyveres szervezetek is aktív részesei lettek a mindennapi politikai és társadalmi életnek, ezáltal a nemzetépítésnek, az országos jelentőségű ügyeknek és az államszervezetnek a gyakorlati kialakítóivá váltak. A paramilitáris szervezetek ennélfogva nemcsak a külső ellenségtől való védelem eszközeiként szolgáltak, hanem idővel magát az államot is belülről veszélyeztető tényezővé váltak, amelyekben mind az állami vezetők, mind a reguláris tisztikar saját hatalmi riválisait vélte felfedezni. Különösen igaz ez, ha figyelembe vesszük, hogy ezen félkatonai szervezetek hagyományosan a radikális nacionalisták gyűjtőtáboraiként is funkcionáltak.

civil önvédelmi szervezetként hoztak létre a Vörös Hadsereg előrenyomulása miatt, ideológiáját és programját pedig egyik alapítója, Vladas Putvinskis-Pūtvis dolgozta ki.[48]

Minden fenn említett nehézség ellenére a reguláris haderő megszervezése és felállítása sikereket is fel tudott mutatni. Májusában létszáma már meghaladta a 10 ezer főt, s a hónap során sikerült visszafoglalnia Panevėžyst, augusztus végére pedig gyakorlatilag az eredeti határig nyomták vissza a Vörös Hadsereget. A katonai sikerek, s különösen a kormány június 20-ai ígérete, amelyben földet ígért a katonáknak, megtették a hatásukat, így az október 15-ei második sorozási időszakban a 34 ezer behívottból már mintegy 13 ezret sikerült állományba venni.[49]

Nyár folyamán a Vörös Hadsereg visszaszorulása és a bolsevizmus veszélyének csökkenése miatt egy ideig úgy tűnt, hogy sikerül az ország belső és külső helyzetét stabilizálni. Az államot veszélyeztető külső tényező gyengülése, illetve a reguláris hadsereg megerősödése következtében egy ideig magának a Lövészegyletnek a létjogosultsága is kérdésessé vált, s fennállt a lehetősége, hogy akár végleg fel is oszlik. Augusztusban azonban a szervezet jelenléte ismét fontossá vált a lengyel katonai terjeszkedés felerősödése révén,[50] így amikor augusztus 28–29. között a Lengyel Fegyveres Szervezet (Polska Organizacja Wojskowa, POW) tagjai megkísérelték erővel elmozdítani a kaunasi kormányt, a Lövészegylet tagjai vállalták a kormányzati épületek védelmét és a lengyel fegyveresek elüldözését.[51]

A helyzet további romlásaként július–november folyamán Lettország felől Bermondt-Avalov vegyes német–orosz csapatai mélyen behatoltak Észak-Litvániába, ami magával hozta a térség kifosztását és feldúlását. Önkényeskedéseik Šiauliait elfoglalásakor váltak híressé, ahol huszonhat embert öltek meg. A litván haderő és a Nyugati Önkéntes Hadsereg közötti komoly összecsapásra végül november 21–22. között Radviliškisnél került sor, ahol a koncentrált litván támadás tömeges pánikot okozott Bermondt-Avalov csapatainak körében. Kétségbeesésükben a francia misszió vezetőjéhez, Henri Niessel tábornokhoz fordultak segítségért, hogy az fékezze meg a litvánokat. A nyugati szövetségesek ezek után elrendelték az önkéntes csapatok Litvániából való kivonását, ami végül december 15-re be is fejeződött.[52]

[48] A Lövészegylet tevékenységének emellett fontos részét képezték a katonai hírszerzési akciók, amelyek azonban fokozatosan kibővültek egyfajta nemzetbiztonsági és kémelhárítási feladatkörrel is, így a szervezeten belül 1920 novemberében felállították a Különleges Információs Hivatalt (Žinių Koncentracijos Biuras) is, amely elsősorban a szovjet- és lengyelszimpatizánsok felderítésével foglalkozott. Balkelis 2018a: 155–159, 161–163 és 168.

[49] Balkelis 2015: 48–49; Bennett 2017: 171.

[50] A lengyel politikusok többsége ideálisnak tartotta volna a korábbi lengyel–litván szövetség valamilyen újraalakítását, ám egyértelműen erős lengyel dominancia mellett. Dmowski és a hozzá hasonló nacionalisták a nemzeti önrendelkezés elve alapján a déli litván területeket, ahol nagy számban éltek lengyelek, egyértelműen Lengyelországhoz akarták csatolni, s csak a maradék északi részekből lettek volna hajlandók egy független – vagy csak autonóm – litván államot létrehozni. Júniusban a litvániai francia misszió ugyan kialakított délen egy demarkációs vonalat, hogy a lengyelek további terjeszkedésének gátat szabjanak, ám azok továbbra is újabb területeket foglaltak el Vilnius környékén. Júliusban Ferdinand Foch marsall, az antant főparancsnoka ugyan kialakított egy második demarkációs vonalat is, ám a lengyelek ezen is tovább haladtak.

[51] Balkelis 2018a: 162–163; Bennett 2017: 171; MacMillan 2005: 283.

[52] Balkelis 2018b: 107–108; Rauch 1994: 51.

Nyugati elképzelések Litvániával kapcsolatban

A külkapcsolatok tekintetében Litvániának szembe kellett néznie a világháború egy újabb kellemetlen örökségével: a nyugati hatalmak részéről tapasztalható nemzetközi elszigeteltséggel, ami egyrészt az ország korábbi német bábállami szerepére vezethető vissza, másrészt pedig a nyugati szövetségesek komolyan számoltak egy orosz restauráció lehetőségével, amely Litvániát is magába foglalná. Mindezek ellenére a csekély számú litván diplomata a kezdetektől fogva igyekezett kedvező külkapcsolatokat kialakítani az angolszász nagyhatalmakkal, valamint a skandináv országokkal és a szintén nemrég függetlenedett balti köztársaságokkal.

A diplomáciai helyzetet azonban nagyban nehezítette, hogy 1919 első felében gyakorlatilag egymással párhuzamosan két külügyminisztérium is létezett (Kaunasban és Párizsban), sőt rövid ideig a miniszterelnöki posztot is ketten töltötték be (1918. december közepén Voldemaras külföldre távozott, ám hivatalosan nem mondott le a miniszterelnökségről. Távozása után Sleževičiust választották miniszterelnöknek, s noha ezt Voldemaras később elismerte, egy ideig továbbra is miniszterelnökként hivatkozott magára.) Ezen szervek tevékenységének összehangolása a kommunikációs csatornák megbízhatatlansága miatt komoly nehézségekbe ütközött.[53]

Bár a világháborús megszállás miatt a litván politikai elit körében sokan Németország helyett másik nagyhatalmi szövetségest preferáltak volna, a gyakorlatban ez a függetlenség kezdeti éveiben mégsem valósulhatott meg, ugyanis Németország volt az egyetlen nagyhatalom, amely elismerte Litvánia függetlenségét, ráadásul a litván állam működése is gyakorlatilag a német kölcsönöktől függött, illetve a megszállás alatt Litvániában is bevezetett német valuta (birodalmi márka) továbbra is használatban maradt. A német–litván kapcsolatok 1919 őszén a Memel-vidék birtoklása körül kialakult viták elmérgesedése révén kezdtek érezhetően megromlani, és a német kormány a továbbiakban már vonakodott további kölcsönöket folyósítani.[54]

A litván külpolitikának a legnagyobb kihívással éppen az egész Európát érintő párizsi béketárgyaláson kellett szembenéznie. A diplomaták hiába érveltek amellett, hogy a megszállás alatt a Taryba igyekezett minél jobban kitágítani Litvánia kül- és belpolitikai lehetőségeinek körét a német hatalmi rendszeren belül, a nyugati szövetségesek – s azon belül is leginkább Franciaország – mindvégig gyanakvással tekintettek rá. Ennek volt köszönhető, hogy a párizsi békekonferencián a litván delegáció csak megfigyelői státuszban vehetett részt, tevékenysége pedig leginkább informális megbeszélésekre korlátozódott.[55]

Ez különösen a politikai-katonai riválisa és a nyugati hatalmak által egységesen elismert Lengyelországgal szemben okozott diplomáciai hátrányt. A Párizsban székelő és a nyugati hatalmak által a lengyel nép legitim képviseleteként elismert Lengyel Nemzeti Bizottság már a világháború során aktívan lobbizott a jövendő Lengyelország határainak minél kedvezőbb kialakításáért, a békekonferencia során pedig Dmowski és az új lengyel miniszterelnök, az Egyesült Államokból hazatért világhírű zongorista,

[53] Balkelis 2015: 46; Senn 1962: 502–503.
[54] Senn 1962: 501, 504 és 507.
[55] Senn 1962: 503; Tauber 2006: 204–205.

Ignacy Paderewski[56] is egy restaurált Nagy-Lengyelország létrehozásáról igyekezett meggyőzni a döntéshozókat. Az így létrejött lengyel állam, amely a Balti-tengertől a Fekete-tengerig terjedt volna, a Woodrow Wilson amerikai elnök által pártolt nemzeti önrendelkezés szempontjából erősen megkérdőjelezhető volt, mivel lakosságának mintegy 40%-át nem lengyel etnikumúak alkották volna. Dmowski számára azonban a nemzeti önrendelkezés kérdése csak addig volt fontos, míg előadta igényeit a nyugati hatalmaknak, s hazatérve már hallani sem akart róla.[57]

Nagy-Britannia részéről Lloyd George miniszterelnöknek kifogásai voltak a litván államiság életképességével szemben annak csekély lakosságszáma miatt, ám mivel a másik alternatíva az volt, hogy az ottani lakosságot is Lengyelország bekebelezi, nyárra megbékélt a litván függetlenség gondolatával. Ezzel szemben a francia vezetés inkább érdekelt volt egy olyan erős lengyel állam létrejöttében, amellyel egyszerre lehet sakkban tartani Németországot és Szovjet-Oroszországot.[58]

A britek Oroszországgal és a balti államokkal kapcsolatos álláspontjának kialakításában különösen fontos szerep jutott James Simpsonnak, a Külügyminisztérium (Foreign Office) Politikai Hírszerző Osztálya (Political Intelligence Department) tagjának. Simpson rendszeres személyes kapcsolatban volt a balti delegációk vezetőivel, így Voldemarassal is, és viszonylag hamar a balti államok függetlenségének támogatójává vált. Hogy a jövendő független államok német és orosz/szovjet szomszédjaikkal szemben életképesek legyenek, szorgalmazta egy Balti Liga létrehozását, amely föderális alapon kapcsolta volna össze Észtországot, Lettországot, Litvániát, Finnországot, s amelybe akár Svédországot és Norvégiát is be lehetett volna vonni.[59] Vele helyezkedett szembe munkatársa, Rex Leeper, aki éppen egy teljesen restaurált Oroszország létrehozásának szükségességéről próbálta meggyőzni a döntéshozókat.[60]

1919 májusában James Simpson igyekezett a Párizsban tartózkodó balti delegációktól egy nyilatkozatot kicsikarni, amelyben hajlandók lettek volna föderális úton szövetségre lépni Oroszországgal. Simpson kérdésére Voldemaras kifejtette, hogy számukra a legfontosabb egy demokratikus államberendezkedés kialakítása Litvániában. Ennek fényében nem zárkózott el annak ötletétől, hogy Litvánia bármely más állammal – így akár Oroszországgal is – föderális viszonyrendszert alakítson ki, amennyiben azok szintén elkötelezetten demokratikus elveket vallanak. Egy ilyen szövetségi rendszer mintájául hozta fel Németországot, ahol az egyes tagállamok széles körű jogosítványokkal rendelkeznek (például saját vasút, posta, haderő, illetve külföldre delegálható diplomaták).[61]

[56] Az 1918 végén hatalomra került balközép kormányt, hogy Lengyelország külföldi támogatása biztosítva legyen, január 16-án leváltották, és a miniszterelnöki posztot Ignacy Paderewski, Dmowski bizalmasa foglalta el, aki a politikai centrum és a jobboldal támogatását élvezte és akinek a megítélése az antant körében sokkal kedvezőbb volt, mint a korábban a Központi Hatalmak oldalán harcoló Piłsudskinak.

[57] MacMillan 2005: 267; Romsics 2021: 82.

[58] MacMillan 2005: 283–284.

[59] Egy ilyen balti(-skandináv) szövetség ötlete a brit diplomácia körében nem volt új keletű, hiszen hasonló ötletek már 1918 januárja óta időről időre felmerültek.

[60] Alston 2006: 30–32; Hiden 2002: 9–10.

[61] A békekonferencia során Simpsonnak egyébként Dmowskival is volt alkalma megbeszélést folytatni. Utóbbi kategorikusan elutasította az Oroszországgal történő bármiféle föderális összefonódás ötletét, Litvániával kapcsolatban azonban szoros kapcsolatokat kívánt kialakítani, ugyanis – tőle oly gyakori soviniszta megfogalmazás szerint – minden, amivel jelenleg a litvánok kulturálisan-vallásilag rendelkeznek, azt a lengyelektől kapták. Alston 2006: 33–35.

Meglepő módon az amúgy többnyire izolacionista külpolitikát valló Egyesült Államok részéről egy időben felvetődött a litvániai (és lengyelországi) katonai intervenció gondolata. Ennek talán legfontosabb támogatója Allen Dulles volt, aki 1918 decemberétől diplomáciai tanácsadóként dolgozott nagybátyja, Robert Lansing külügyminiszter alatt, és akit családja révén baráti kapcsolatok fűztek litván politikai körökhöz. Litvániának az amerikai külpolitikában betöltött jelentőségét jól szemlélteti, hogy miközben a Kelet-Közép-Európának szánt 100 millió dolláros segélycsomag kongresszusi megszavazása kapcsán Wilson elnök nem tért ki külön a Baltikumra, Lansing a maga részéről kihangsúlyozta a litvániai éhínség súlyosságát.[62]

Az ország széles körű diplomácia elismerésére ennek ellenére még éveket kellett várni. A Népszövetségbe Litvániát a másik két balti köztársasággal együtt 1922. szeptember 22-én vették fel, a nyugati szövetségesek pedig pár hónappal később, december 20-án ismerték el hivatalosan az ország függetlenségét.[63]

Szovjet elképzelések Litvániával kapcsolatban

Akárcsak a másik két balti köztársaságban, úgy Litvániában is a forradalmi és függetlenségi időszakban megtörtént, hogy egyszerre több kormány is felállt egymással párhuzamosan, mindegyik magát tekintette az állami főhatalom legitim birtokosának. A helyi kommunista szerveződés szintén több erőközponttal rendelkezett, amelyek hol egyénileg, hol a fehérorosz testvérpártokkal közösen tartottak igényt a kormányzati szerepkörre. A frakciók közti rivalizálásból végül a Litvánia és Fehéroroszország Kommunista Pártja (LBKP) került ki győztesen, élén Vincas Mickevičiussal (Kapsuka).[64]

A nemzetiségi politikával kapcsolatban az LBKP vezetésében sokkal inkább a Rosa Luxemburg-féle német, mint a Vlagyimir Iljics Lenin-féle orosz nézetek domináltak, ennélfogva a nemzeti önrendelkezés és az önálló államiság kérdéseihez meglehetősen kritikusan álltak, s kezdetben Kapsuka is vonakodott egy litvániai tanácsköztársaságot létrehozni. A vitában azonban végül meghajoltak a szovjet vezetés és a nemzetiségi népbiztos, Joszif Sztálin azon igénye előtt, hogy mihamarabb hozzanak létre egy helyi forradalmi kormányt. Utóbbira végül 1918. december 7-én került sor Kapsuka vezetésével,

[62] Foglesong 1995: 109 és 111.

[63] Rauch 1994: 57 és 68.

[64] Vilniusi székhellyel 1918. augusztus 14-én – a korábbi Litvánia és Fehéroroszország Szociáldemokrata Pártja szétszakadása és átnevezése révén – alakult meg az LBKP Kapsuka és Zigmas Angarietis vezetésével, amely igyekezett szoros kapcsolatokat kialakítani az Oroszország Kommunista (bolsevik) Pártja Központi Bizottságával, illetve a Joszif Sztálin által irányított Nemzetiségi Népbiztossággal. A helyi, alapvetően nemzetiségi alapon megszerveződött kommunista mozgalomnak kezdetben számos kihívással kellett szembenéznie: a német megszállás miatt, amely gyakorlatilag kettévágta Fehéroroszországot, a tevékenységüket nem fejthették ki a teljes lakosságra, ráadásul a Moszkvával való kommunikációt is nehezítette. A helyzetet csak bonyolította, hogy az év elején már megalakult az OK(b)P-on belül az Északnyugati Területi Bizottság Központi Bizottsága (Obliszkomzap) az örmény Alekszandr F. Miasznyikov, a grúz I. J. Alibekov és a lett Vilhel'm. G. Knorin vezetésével. A Minszkben, majd a német előrenyomulás miatt később Szmolenszkben székelő Obliszkomzap nem nemzetiségi, hanem területi alapon szerveződött, de szintén a fehérorosz és litván lakosság képviselőjeként lépett fel. Működése azonban gondokkal terhes volt létezése szinte egésze alatt, ugyanis sem a fehérorosz lakosság szimpátiáját nem sikerült elnyerni, sem a szovjet Nemzetiségi Népbiztossággal nem tudott megfelelő kapcsolatokat ápolni. Az időközben Fehéroroszország Kommunista Pártjára átnevezett szervezetet végül 1919 májusában Kapsuka pártja magába olvasztotta. Rudling 2015: 96–97; White 1994: 1350–1351.

amely 16-án függetlenségi nyilatkozatban kinyilvánította a Litván Szovjetköztársaság megalakulását.[65]

Itt érdemes kitérnünk arra, hogy ellentétben más, az Orosz Birodalom peremvidékein kikiáltott államokkal (Finnország, Észtország, Lettország, Ukrajna), Litvániában és Fehéroroszországban a hatalmon lévő bolsevik vezetések csak elenyészően alkalmaztak ellenfeleikkel szemben politikai erőszakot, s noha letartóztatásokra, házkutatásokra és túszejtésekre ezekben az államokban is sor került, a halálos áldozatok száma alacsony maradt, és a lakosság túlnyomó többsége sem élte meg feltétlenül elnyomásként a vörös kormányok időszakát. Mindez történt amellett, hogy itt is jelen volt az állami szintről vezérelt propaganda, illetve felállítottak olyan széles körű jogosítványokkal rendelkező szerveket is, mint a Forradalmi Törvényszékek vagy a Rendkívüli Bizottságok (Cseka).[66]

Česlovas Laurinavičius litván történész megítélése szerint a vilniusi szovjet kormány viszonylag elfogadó és mérsékelt politikáját annak vezetőjének, Kapsukának a személyisége is nagyban befolyásolta. Kapsuka ugyanis sokkal inkább ellenfélként, mint ellenségként tekintett riválisaira, akiket a szovjet rendszer jó működése révén akár meg is tudna győzni igazáról. Ez a meglehetősen liberális mentalitás hozzájárult ahhoz, hogy az amúgy csekély számú értelmiség egy részét is maga mellé állítsa, illetve hogy a lakosság többségét kitevő parasztság ne lépjen fel ellenségesen a hatalmával szemben.[67]

A hadügy tekintetében, noha Szovjet-Litvánia egyértelműen rászorult a Vörös Hadsereg segítségére, nem volt elhanyagolható a litván vöröskatonák szerepe sem. A breszt-litovszki béke megkötése után a cári hadseregben szolgáló litvánok többsége egyénileg vagy csoportosan, de megindult hazafelé. A tisztikaruk túlnyomó része elzárkózott a bolsevikokkal való együttműködéstől, miközben a legénységi állomány köréből a vörösöknek már nagyobb számban sikerült toborozniuk. 1919–1920 folyamán a Vörös Hadseregben körülbelül 4 ezer litván teljesített szolgálatot, köztük mintegy 2 ezren az 5. vilniusi ezredben, amelyet aztán a Litvánia területén folyó hadműveletekben is bevetettek.[68]

A litván és a fehérorosz nép történelmi és kulturális közelsége, a helyi kommunista frakciók jobb együttműködésének igénye, valamint a mindkettejüket érintő lengyel expanziós fenyegetés révén került sor a két szocialista állam szorosabb összefonódására,

[65] White 1352 és 1363–1364.

[66] Laurinavičius 2015: 66–67.

[67] A modern litván identitásban a nemzetiségi és az osztálytudat szorosan összekapcsolódott egymással, s az alapvetően szegénysorban élő paraszti litvánság elsősorban az uralkodó, földbirtokos lengyel nemességgel szemben határozta meg magát. Ennélfogva a többség számára a Kaunasban székelő balközép demokratikus és a Vilniusban lévő radikális baloldali szovjet kormányzat között viszonylag kevés különbség volt: mindkét kormány szociális reformokat akart bevezetni; le akarta törni a lengyel földbirtokosság uralmát; nem akarta a nyelvi-nemzetiségi viszonyokat megbolygatni; Litvánia részeként számolt Vilniusszal; illetve mivel Kapsuka sem lépett fel keményen a katolikus egyházzal szemben, a vallási élet is viszonylag érintetlen maradt. Mindezen tényezők hozzájárultak ahhoz, hogy a küzdelmek során a lakosság széles rétegei inkább a kivárás mellett döntöttek. A független államiság gondolatát, amely leginkább csak 1917 nyarától kezdve vetődött fel, amúgy is leginkább az értelmiség karolta fel, miközben a többségi lakosság leginkább csak egyfajta szociális-kulturális egység kialakítására tartott volna igényt. A Kapsuka kormánnyal szembeni legnyomósabb érv a parasztság körében a szovjet típusú agrárpolitika volt. Laurinavičius 2015. 68–71.

[68] Balkelis 2015: 44–45.

amikor is előzetes egyeztetések után[69] február 27-én a Fehérorosz Szovjet Szocialista Köztársaság és a Litván Szovjetköztársaság összeolvadásából hivatalosan is megalakult Litvánia és Fehéroroszország Szovjet Szocialista Köztársasága (LitBel), a két kommunista testvérpárt egyesülésére pedig Fehéroroszország Kommunista Pártja március 4–6. között megtartott II. kongresszusán került sor.[70] A létrejött mintegy hatmilliós lakosságú ország fővárosául Vilniust választották, aminek egyrészt mindkét nép számára erős kulturális jelentősége volt, másrészt a lengyelekkel szembeni nyílt szembeszegülés jelképéül is szolgált.[71]

Az egyesült litván–fehérorosz állam azonban rövid életűnek bizonyul. Miután 1919. április 19-én a lengyelek elfoglalták Vilniust, a LitBel székhelyét Minszkbe tették át, majd miután augusztus 8-án azt is elfoglalták a lengyelek, a vezetők Szmolenszkbe távoztak, így ez a sajátos államalakulat gyakorlatilag megszűnt létezni, a két testvérpárt szétválására azonban 1920. szeptember 5-ig nem került sor.[72]

A függetlenségi háború utóélete

Vilnius sorsa

Bár a szovjeteket áprilisban kiűzték Vilniusból, a lengyel kormánynak nem állt szándékában a litvánoknak átadni a várost és környékét. Piłsudski ugyan felajánlotta a kaunasi kormánynak, hogy országaik lépjenek egymással föderális szövetségbe, a litván vezetés ezt elutasította.

Augusztus elején Foch marsallnak sikerült közbenjárnia a litvánok érdekében: Vilnius visszaadását ugyan nem tudta elérni a lengyeleknél, azonban sikerült egy (újabb) demarkációs vonalat kialakítani a két ország között. Ez azonban egyik felet sem elégítette ki: Lengyelországnak ugyanis továbbra is voltak igényei litván területekre, miközben a litvánok nem tudtak beletörődni történelmi fővárosuk elvesztésébe.[73]

A szovjet hatalom kiszorulását követően a visszafoglalt területeken ellenforradalmi erőszakhullám vette kezdetét. Az atrocitásokban – amelyek olykor antiszemita pogromok formájában nyilvánultak meg – a reguláris alakulatok mellett a legfontosabb ellenforradalmi szerep a partizánalakulatoknak jutott. Közülük a leghíresebb, Povilas Plechavičius által vezetett egység az ország északnyugati részén fejtette ki tevékenységét. Európai viszonylatban nézve azonban – a vörösterrorhoz hasonlóan – a litvánok által elkövetett fehérterror is kevés áldozatot követelt: 1919 első felében nagyjából hatvan, a teljes függetlenségi háború alatt mintegy száz áldozatról beszélhetünk.[74]

[69] Február 2–3. között Minszkben sor került a Szovjetek I. Össz-Fehéroroszországi Kongresszusára, ahol a résztvevők kinyilvánították szándékukat egy közös litván–fehérorosz állam létrehozására. A február 18–20. között megrendezett Szovjetek I. Litvániai Kongresszusán a litván kommunisták beleegyeztek a fehérorosz elvtársak javaslatába.

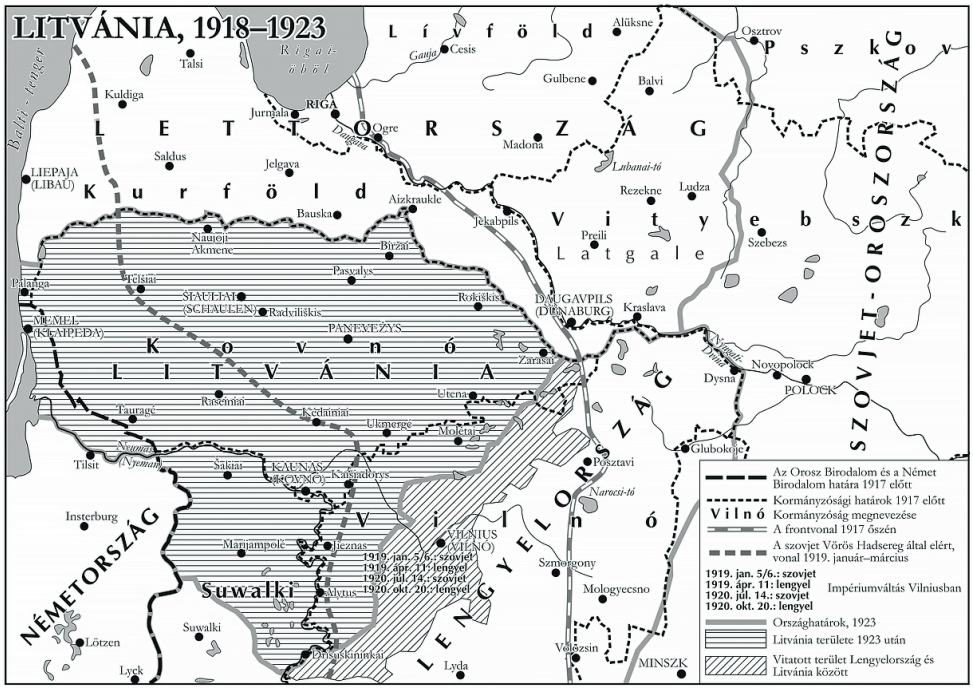
[70] James D. White idézett cikkében a két párt összeolvadását májusra teszi.

[71] Rudling 2015: 97–98; White 1994: 1351 és 1365.

[72] Rudling 2015: 100–101.

[73] Bennett 2017: 145; Romsics 2021: 85.

[74] A függetlenségi háború egy tömbbe hozta össze a litván és a zsidó lakosságot, ugyanis mindkét csoport szembehelyezkedett az orosz és a lengyel hatalmi törekvésekkel. Ennek köszönhetően litván részről csak kevés pogromra került sor ebben az időszakban. Aly 2019: 190; Laurinavičius 2015: 70.

1. ábra: Litvánia térképe, 1918–1923
Forrás: Nagy Béla szerkesztése

A litvánok mellett a lengyelek részéről is több helyen atrocitások voltak, amelyek különösen a helyi zsidóság ellen irányultak. Akárcsak a lengyelek által megszállt Kelet-Európa más részein, úgy Litvániában is pogromokat rendeztek, közülük a legtöbb halálos áldozatot követelő eset éppen Vilniusban volt, ahol mintegy ötven embert mészároltak le. A pogromokban a helyi lengyel lakosság mellett a jelen lévő katonaság is aktívan részt vett. A zsidókkal szembeni, vélt vagy valós indokokon alapuló vádak megannyi formát ölthettek a bolsevizmus támogatásától kezdve a németbarátságon át a lengyelellenességig.[75]

1920 januárjában, Helsinkiben összeültek Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország és Finnország képviselői, hogy egy szorosabb államközi szövetség megalapításáról tárgyaljanak. Ez alapvetően egy védelmi együttműködést szolgált volna, ám a küldöttek nem zárták ki annak lehetőségét, hogy a szövetséget majd föderációvá bővítsék. A tárgyalások viszont újra és újra ellehetetlenültek kisebb részt az észt–lett határvárosnak, Valgának (németül: Walk) a hovatartozása miatt,[76] nagyobbrészt viszont éppen a Vilnius hovatartozásával kapcsolatos lengyel–litván szembenállás miatt. Mivel nyilvánvaló volt, hogy a felek belátható időn belül nem fognak tudni egy szövetségi rendszeren belül együttműködni, a konferencia októberben eredmény nélkül zárult.[77]

[75] Hagen 2001: 13–15.
[76] A vitát 1920. március 22-én sikerült rendezni a város kettéosztása által.
[77] Bennett 2017: 106; Hiden 2002: 28–29; Rauch 1994: 67 és 73.

Az 1920 áprilisában meginduló lengyel támadás kezdetben jelentős sikereket ért el Szovjet-Oroszországgal szemben, ám a tüzérségi eszközök elégtelen mennyisége és a folyamatosan akadozó ellátmányok megakasztották az előrenyomulást. Ezzel együtt a szovjeteknek sikerült saját soraikat rendezniük, és május második felében a Vörös Hadsereg nagyszabású ellentámadást indított, július 14-én Vilniust is elfoglalták.

Ezzel párhuzamosan, május 9-én megkezdődtek a tárgyalások Litvánia és Szovjet-Oroszország között. Szovjet részről mind a polgárháború, mind a lengyelekkel folytatott háború indokolta, hogy ellenségeik számát lecsökkentsék. A tárgyalások során kifejtették, hogy hajlandók elismerni Vilnius Litvániához tartozását, ennek fejében viszont a litván kormánynak választania kellett: vagy csatlakozik a Lengyelország elleni szovjet támadáshoz, vagy engedélyezi a Vörös Hadsereg áthaladását a vilniusi területen. A kaunasi kormány az utóbbi mellett döntött, a felek közötti békeszerződést így július 12-én Moszkvában aláírták.[78]

A Lengyelország elleni szovjet hadjárat azonban elbukott: augusztusban a Varsó környéki csatában (az úgynevezett visztulai csoda) a Piłsudski vezette lengyel haderő a Mihail Nyikolajevics Tuhacsevszkij vezette Vörös Hadsereg fölé tudott kerülni, a szovjetek széles frontszakaszon kezdtek tömeges visszavonulásba. Ennek kapcsán Vilniust is kiürítették és azt átadták a litván kormánynak, amely augusztus 25-én azt ismételten az ország fővárosának nyilvánította. Ezzel együtt Lengyelország és Litvánia között demarkációs határt alakítottak ki, amelyet a Népszövetség egy ellenőrző bizottsága felügyelt a francia Chardigny ezredes vezetésével. A mintegy 14 ezer 500 km^2 területű és félmilliós lakosságú vilniusi körzet (ebből körülbelül 129 ezer lakos Vilnius városban) azonban továbbra is állandó viták tárgya maradt a két ország között.

A Népszövetség Tanácsának sürgetésére Lengyelország október 7-én a suwałki egyezményben ugyan elismerte a terület Litvániához tartozását, ám már két nappal később Lucjan Żeligowski tábornok csapataival „fellázadt", benyomult a térségbe és létrehozott egy lengyelbarát ütközőállamot Közép-Litvániai Köztársaság néven.[79] A lengyel kormány ugyan elhatárolta magát a tábornok akciójától, ám a gyakorlatban nemcsak hogy nem tett semmit ellene, de még ösztönözte is azt. Ennek folytán a területet nem is adták vissza Litvániának, a litván haderő pedig az egyértelmű lengyel túlerő miatt inkább visszavonult saját határai mögé. A helyzeten a nemzetközi tiltakozás, illetve a helyi zsidóság Litvánia melletti kiállása sem változtatott, így a Közép-Litvániai Köztársaságot a lengyelek végül 1922. április 20-án hivatalosan is országukhoz csatolták.[80]

A történtekbe a nemzetközi közvélemény szép lassan belenyugodott, így 1923. március 15-én a Népszövetség határozatban minősítette a várost és a környező területet Lengyelország részének. A litvánok azonban nem tudtak továbblépni az események felett,[81] és a két világháború közti politikában végig megkerülhetetlen cél maradt

[78] Rauch 1994: 54; Romsics 2021: 85–88; Senn 1962: 505 és 507.

[79] Jochen Böhler idézett könyvében Żeligowski akcióját már október 8-án elindította, amelyhez a lengyel 1. litván–fehérorosz gyaloghadosztály és a 41. suwałki gyalogezred mintegy 14 ezer katonája állt a rendelkezésére.

[80] Böhler 2022: 91–92; Bojtár 2014: 67; MacMillan 2005: 284; Piotrowski 2007: 159; Rauch 1994: 68–69.

[81] A lengyelekkel ellentétben, ahol a harcok befejeztével megkezdték a haderő leépítését, a litvánok Vilnius elvesztése miatt további mozgósításokat rendeltek el, így 1920 októbere és 1921 decembere között a haderő létszáma 33 ezerről 51 ezerre nőtt. Tömeges leszerelésre 1922 januárjától került sor, ám a hadsereg létszámát a továbbiakban sem vitték 20 ezer fő alá. Balkelis 2018b: 159–160.

a város visszaszerzése. Az 1922-es alkotmány szövege szerint is az állam fővárosa Vilnius, s ezt a funkciót Kaunas csak ideiglenes jelleggel tölti be. Mindezek miatt a két állam közti hivatalos békekötésre nem került sor, s a diplomáciai kapcsolatok helyreállítása is csak 1938-ban történt meg. A várost és a környező területeket végül 1939 októberében csatolta ismét az akkor még független Litvániához Joszif Sztálin.[82]

A Memel-vidék sorsa

Ha igaznak véljük, hogy Vilnius a litván nép – és az állam – számára történelmi-kulturális okokból volt létfontosságú, akkor a Balti-tenger partján álló kikötőváros, Klaipėda (németül: Memel) katonai és kereskedelmi szempontból volt megkerülhetetlen. A versailles-i szerződés 99. cikkelye ugyan rendelkezett a Memel-vidék elcsatolásáról,[83] ám azt nem adták át Litvániának, hanem egy kondominiumot hoztak létre ott, amelynek katonai biztosításáért 1920 februárjától a francia hadsereg felelt. Az így kialakult helyzet azonban nem felelt meg a litván vezetésnek, így 1923. január 10-én szabadcsapatoknak álcázott katonai alakulatok nyomultak be a területre. A francia kontingens nem tanúsított ellenállást, és harc nélkül kiürítették a Memel-vidéket.

Diplomáciai szinten ugyan történtek tiltakozások az eset ellen, és Litvánia egy időre általános negatív megítélés tárgya lett, a gyakorlatban viszont mindenki elfogadta a kialakult helyzetet, így február 16-án, az ország függetlenségének ötödik évfordulóján a területet hivatalosan is Litvániához csatolták. A terület elfoglalása azonban végig fájó pont lett a két világháború közti német–litván viszonyokban, amin az sem javított érdemben, hogy az 1924. május 24-ei párizsi egyezmény értelmében a terület autonóm státuszt kapott. Német részről az elégedetlenségnek elsősorban etnikai vonatkozása volt, ugyanis a terület nagyjából fele-fele arányban volt német–litván lakosságú, ám a kikötővárosban 92%-os többségben voltak a németek.[84]

Az események összegzése

Akárcsak Európa más területein, úgy Litvániában is az 1914–1922 közti időszak példátlanul gyors és drasztikus változásokat idézett elő társadalmilag, gazdaságilag és politikailag egyaránt. Noha a német megszállás révén a litvánok lakta területek kimaradtak az oroszországi forradalmak eseményeiből, a világháborús megszállás, illetve a lengyel, német és szovjet haderők elleni folyamatos küzdelem a függetlenségi háború keretében számtalan megpróbáltatás elé állította a lakosságot.

Ennek ellenére az egyértelműen szűkös forrásai, az alacsony lakosságszáma, a közigazgatás alacsony foka, az ellenséges expanziók és a nemzetközi elszigetelődése mellett is a litván állam képes volt függetlenségét kivívni és a viszontagságokat átvészelni. Ennek megvalósulásához persze érzékeny áldozatokat kellett hoznia:

[82] Bojtár 2014: 68; Lagzi 2013: 23; Piotrowski 2007: 159.
[83] A versailles-i szerződés magyar fordítása megtalálható: Németh 2007: 198.
[84] MacMillan 2005: 284; Németh 2007: 198; Rauch 1994: 70.

a reguláris haderő és a különféle paramilitáris szervek áldozatait 1440-re[85] becsülik, és a különféle katonai és politikai frakciók atrocitásaiban elhunytak száma is bőven százas nagyságrendű.

Az ország egyik legégetőbb társadalmi kérdését, az agrárreformot a balti köztársaságok közül utoljára, 1922-ben sikerült megvalósítani, amikor is 37 ezer 400 birtok nélküli és 26 ezer kisbirtokos parasztnak juttattak földet a korábbi nagybirtokok felszámolása révén.[86]

A demokráciai megszilárdítása viszont sajnos nem tartozik a litván sikertörténetek közé: az állandó gazdasági nehézségek, valamint a parlamenti munka megosztottsága a társadalom széles rétegeinek elégedetlenségét váltották ki, ami aztán a radikális (elsősorban nacionalista) politika erősödéséhez vezetett, és 1926-ban egy katonai puccs keretében csúcsosodott ki. Ironikus módon az így kialakult autoriter rezsimben éppen a függetlenségi időszak ikonikus „demokratái", Antanas Smetona és Augustinas Voldemaras töltöttek be kulcsfontosságú pozíciókat, ennek bemutatására azonban jelen cikk már nem kíván vállalkozni.

Felhasznált irodalom

Alston, Charlotte (2006): 'The Suggested Basis for a Russian Federal Republic': Britain, Anti-Bolshevik Russia and the Border States at the Paris Peace Conference, 1919. *History,* 91(301), 24–44. Online: https://doi.org/10.1111/j.1468-229X.2006.00357.x

Aly, Götz (2019): *Európa a zsidók ellen 1880–1945.* Budapest: L'Harmattan.

Balkelis, Tomas (2015): Demobilization and Remobilization of German and Lithuanian Paramilitaries after the First World War. *Journal of Baltic Studies,* 50(1), 38–57. Online: https://doi.org/10.1177/0022009414551101

Balkelis, Tomas (2018a): Civilekből katonák: paramilitáris mozgalmak a Baltikumban az első világháború után. In Gerwarth, Robert – Horne, John (szerk.): *Háború béke idején: Paramilitáris erőszak Európában az első világháború után.* Budapest: L'Harmattan.

Balkelis, Tomas (2018b): *War, Revolution and Nation-Making in Lithuania, 1914–1923.* Oxford: Oxford University Press. Online: https://doi.org/10.1093/oso/9780199668021.001.0001

Bennett, Geoffrey (2017): *Freeing the Baltic 1918–1920.* Barnsley: Pen & Sword Books.

Bojtár Endre (2014): A litvákok – Hogyan tűnnek el a zsidók? In Krausz Tamás – Barta Tamás (szerk.): *Az antiszemitizmus történelmi formái a cári birodalomban és a Szovjetunió területén.* Budapest: Russica Pannonicana.

Böhler, Jochen (2022): *Civil War in Central Europe, 1918–1921. The Reconstruction of Poland.* Oxford: Oxford University Press.

[85] Balkelis 2018b: 157.
[86] Aly 2019: 190–191.

Csoma Lajos (2017): Világháború után világforradalom. In Katkó Márton – Krausz Tamás – Mészáros Zsófia (szerk.): *Világháború, világforradalom, világbéke?* Budapest: ELTE BTK Kelet-Európa Története Tanszék.

Cucut, Carlo (2022a): *Armored Trains of the Baltic Republics. From Independence to Soviet Occupation: 1918–1940.* Wrocław: Soldiershop Publishing.

Cucut, Carlo (2022b): *Armored Units of the Baltic Republics – Estonia – Latvia – Lithuania – From Independence to Soviet Occupation: 1918–1940.* Wrocław: Soldiershop Publishing.

Foglesong, David S. (1995): The United States, Self-Determination and the Struggle Against Bolshevism in the Eastern Baltic Region, 1918–1920. *Journal of Baltic Studies,* 26(2), 107–144. Online: https://doi.org/10.1080/01629779500000031

Gatrell, Peter (2017): War, Refugeedom, Revolution. Understandig Russia's Refugee Crisis, 1914–1918. *Cahiers du Monde Russe,* 58(1–2), 123–146. Online: https://doi.org/10.4000/monderusse.10073

Győrfi Lajos (2013): Piłsudski megítélése a lengyel történészek körében 1989 után. In *A nemzeti mítoszok szerkezete és funkciója Kelet-Európában.* Budapest: L'Harmattan – ELTE BTK Kelet-Európa Története Tanszék.

Hagen, William W. (2001): Murder in the East: German-Jewish Liberal Reactions to Anti-Jewish Violence in Poland and Other East European Lands, 1918–1920. *Central European History,* 34,(1), 1–30. Online: https://doi.org/10.1163/156916101750149112

Hiden, John (2002): *The Baltic States and Weimar Ostpolitik.* Cambridge: Cambridge University Press. Online: https://doi.org/10.1017/CBO9780511523670

Lagzi Gábor (2011): *A lengyel keleti politika. Lengyelország keleti szomszédság- és nemzetpolitikája, 1989–2009.* Budapest: Terra Recognita Alapítvány. Online: https://bit.ly/4g3zVu9

Lagzi Gábor (2013): *Keresztény egyházak a Baltikumban a 20. században. Katolikusok, evangélikusok, ortodoxok.* Budapest: Terra Recognita Alapítvány. Online: https://bit.ly/4g3AdkJ

Laurinavičius, Česlovas (2015): On Political Terror During the Soviet Expansion into Lithuania, 1918–1919. *Journal of Baltic Studies,* 46(1), Special Issue: War, Revolution and Terror in the Baltic States and Finland after the Great War, 65–76. Online: https://doi.org/10.1080/01629778.2015.1009687

Liulevicius, Vejas Gabriel (2003): *War Land on the Eastern Front. Culture, National Identity and German Occupation in World War I.* Cambridge: Cambridge University Press. Online: https://doi.org/10.1017/CBO9780511497186

Lopata, Raimundas (1993): Lithuanian-Polish Cooperation in 1918: The Ronikier-Voldemaras Treaty. *Journal of Baltic Studies,* 24(4), 349–358. Online: https://doi.org/10.1080/01629779300000241

Macmillan, Margaret (2005): *Béketeremtők. Az 1919-es párizsi békekonferencia.* Budapest: GABO.

Nelson, Robert L. (2011): The Baltics as Colonial Playground: Germany in the East, 1914–1918. *Journal of Baltic Studies,* 42(1), Special Issue: Transnational Governance and Policy-Making in the Baltic Sea Region, 9–19. Online: https://doi.org/10.1080/01629778.2011.538511

Németh István (2007): *Demokrácia és diktatúra Németországban 1918–1945. 1. kötet: Az 1918. novemberi forradalom és a Weimari Köztársaság. Összegzés és dokumentumok.* Budapest: L'Harmattan.

Piotrowski, Tadeusz (2007): *Poland's Holocaust. Ethnic Strife, Collaboration with Occupying Forces and Genocide in the Second Republic, 1918–1947.* Jefferson, North Carolina – London: McFarland and Company.

Rauch, Georg von (1994): A balti államok története, 1917–1940. In Rauch, Georg von – Misiunas, Romuald J. – Taagepera, Rein: *A balti államok története*. Budapest: Osiris–Századvég.

Romsics Ignác (2021): *Honmentők/honvesztők.* Budapest: Helikon.

Rudling, Per Anders (2015): *The Rise and Fall of Belarusian Nationalism, 1906–1931.* Pittsburgh: University of Pittsburgh Press. Online: https://doi.org/10.2307/j.ctt1287p7r

Senn, Alfred Erich (1962): The Formation of the Lithuanian Foreign Office, 1918–1921. *Slavic Review,* 21(3), 500–507. Online: https://doi.org/10.2307/3000451

Szokolay Katalin (2009): A lengyelek és az itt élő többi nép. In Juhász József – Krausz Tamás (szerk.): *Az új nemzetállamok és az etnikai tisztogatások Kelet-Európában 1989 után.* Budapest: L'Harmattan – ELTE BTK Kelet-Európa Története Tanszék, 254–268. Online: https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/44418/z04_Az_uj_nemzetallamok_es_az_etnikai_tisztogatasok_Kelet-Eu.pdf

Tauber, Joachim (2006): Stubborn Collaborators: The Politics of the Lithuanian *Taryba*, 1917–1918. *Journal of Baltic Studies,* 37(2), Special Issue: Foreign Rule and Collaboration in the Baltic Countries, 1860–1920: New Directions in Research, 194–209. Online: https://doi.org/10.1080/01629770608628879

Vardys, V. Stanley (1979): Democracy in the Baltic States, 1918–1934: The Stage and the Actors. *Journal of Baltic Studies,* 10(4), 320–336. Online: https://doi.org/10.1080/01629777900000331

White, James D. (1994): National Communism and World Revolution: The Political Consequences of German Military Withdrawal from the Baltic Area in 1918–1919. *Europe-Asia Studies,* 46(8), 1349–1369. Online: https://doi.org/10.1080/09668139408412233

Hadtudományi Szemle
17. évfolyam (2024) 4. szám 63–83. • DOI: 10.32563/HSZ.2024.4.4

Ádám Majorosi[1]

The Location of the Battle of Hastings

Abstract

In this essay, I tried to find the exact location of the Battle of Hastings. In the first part, I have examined the different theories about the location of the battle. After this, I have examined the different pieces of information in the chronicles and, with them, found the most probable place where it happened. Moreover, I used the events of another battle to strengthen my theory. Finally, I closed my essay with my conclusion.

Keywords: William the Conqueror, Battle of Hastings, England

Introduction

In this essay I would like to determine the exact location of the Battle of Hastings. The title can be tricky, because the battle was named after Hastings, therefore everybody says that the battle was fought near there. However, after my research I would say that we don't know exactly where did it actually happen. The traditional view is that this event had taken place at a settlement which was named after the battle. In the exact place, the monks erected an abbey, which was received the name Battle Abbey. Its high altar was placed on the spot where Harold (I) (Godwinson) was killed. The monks had written the story of the foundation in the *Chronicle of the Battle Abbey* in order to verify their rights against the king who demanded that the abbey should pay their taxes. The text claims that William made an oath that if he wins the battle, he will erect an abbey on the exact place where it was fought.[2] The story could be true, however, two different circumstances contradict that story. First, in the Chronicle of the Battle Abbey there are mistakes which can be disproven with other contemporary chronicles. Second, researchers couldn't find any object which can be related to the battle. The English Heritage website[3] said that because these objects lay deep in the ground, we couldn't find them. Or these were destroyed by

[1] PhD student, Ludovika University of Public Service, e-mail: majorosiadam@gmail.com
[2] Searle 1980: 36–37.
[3] You can find many information about the Abbey here: www.english-heritage.org.uk/visit/places/1066-battle-of-hastings-abbey-and-battlefield/history-and-stories/battle-of-hastings-location/

erosion. However, the soil of the Battle Abbey and it's surrounding area were used vigorously in order to evolve Battley Abbey and the settlement which was named after the Battle. When the abbey was built on the top of the hill, its upper part was cut off to create the foundation of the abbey. It means that the monks found dead bodies and weapons, but *The Chronicle of The Battle Abbey* did not mention this. A television documentary, Time Team, tried to find the location of the battle. They thought that the battle was fought in a roundabout which lies 100 m away from the Abbey. However, the presumed place is the centre of the settlement, and there were huge construction works. This means that they should have found something when they made tunnels, roads, etc. Maybe the lack of evidence means that we have to search for the location elsewhere. Many locations have been suggested as possible battle sites (Crowhurst, Caldbec Hill),[4] but I think they did not suit for the battlefield either. Thus, I had to reread the different chronicles, books about the battle and inferred from them to the topography, which can help to determine the exact place. Furthermore, I had used the maps of the recreated topography of the landscape of East Sussex, which really helped me to create my own theory. I have used former articles about archeological findings in the region, and finally I reckon that I could determine the location of the battle. My article was built as follows; In the first part I would like to examine the different theories on the locations of the battle. In it, I will involve three locations: Battle, Caldbec Hill and Crowhurst. In my opinion, Battle is the most probable location for the event, however it is not perfect. Therefore, I would like to offer another possibility. In the next part, I examine the different types of information that helped me finding the place of the battle.

I have used mostly geographical objects (sea level, the topography of the battlefield etc.). After I examined all of the evidences, I will show where the battle was fought. In the last part, I will compare the events of the Battle of Hastings with the events of the Battle of Dyrrachium. My opinion is that the comparison is helping in verifying my theory further. I will close this article with my conclusions where I summarise my findings.

Possible locations

You can be surprised that the battle has different locations. Many scholars accepted that the battle was fought in the vicinity of the settlement, which received its name after the event (Battle). The first mention of it came from William of Jumièges who writes that after the battle, the location on which it was fought received the name Battel.[5] *The Chronicle of the Battle Abbey* tells the story of the foundation of the abbey on the battlefield. It says that when William put on his chainmail, and the Norman army prepared for the battle, he made a vow that if he won, he would erect an abbey in the exact place where the victory was made. This vow was listened by a monk who helped William in the preparations, and he and his brothers built the monastery later.

[4] BBC 2013.
[5] Houts 2003: 173.

The creation of the abbey was difficult, says the chronicle, because the monks first made their homes in a place that was north of the location of the battle. Its name was Herste. However, William demanded that an abbey had to be built on the exact place where the fight was won. The monks tried to insist because there wasn't any water or stone in the place where they had to build up the abbey. However, miraculously they found water, and William sent them stones from Normandy, and they could build Battle Abbey.[6]

The story could be true. In the area, there could be a tradition that the battle was fought there. And the kings or military leaders of that time usually made crosses, churches or some religious monuments to commemorate their victory and ask God's forgiveness because of the Christian victims.[7] For example, Ladislaus (I) has the monastery of Mogyoród built in order to commemorate his victory over the Hungarian king Salamon (I).[8] This could be the case in Battle as well because the abbey was built with the same purpose as the monastery of Mogyoród. However, due to the lack of archaeological finds, the possibility of the site is reduced. I can't accept that nothing was found on the battlefield. As I mentioned earlier, the site was exposed to significant field works, which transformed the topography of the place. For example, to build the abbey, the hilltop had to be reduced significantly, and the ground was flattened. During this work, they should have excavated some of the artefacts or bodies lying in the same place.[9]

It is known that William left the dead bodies of the fallen Anglo-Saxon troops in the field because he possibly wanted to eliminate any future resistance and to punish the enemy because they dared to challenge him in combat. It is probable that the bodies of Hastings were buried lately, however, I doubt it. We know that William buried his troops after the battle, and Harold as well, but in that age, it was common to leave the defeated troops where they were killed.[10] Orderic Vitalis wrote that after the Battle of Stamford Bridge, the remains of the fallen could be seen on the battlefield.[11] Therefore, if the abbey was built on the same place where Harold has fallen, the dead bodies of the Anglo-Saxon troops should be found. However, we didn't find any information about it. Moreover, no artifacts relating to the battle have been found.

Furthermore, *The Chronicle of the Battle Abbey* contains some information, which can't be verified by other contemporary sources. First, it mentions that after William landed at Pevensey, he set the ships on fire to prevent his army from fleeing from England.[12] However, William of Poitiers denies this claim because he says that when Harold sent envoys to William, he was inspecting the guards of the ships.[13] Also, the chronicle mentions that William had another camp near the battlefield,

6 Searle 1980: 37–47.
7 Hern 2017: 161–185.
8 Geréb et al. 1964: 89. However, we don't know exactly where this monastery was. The abbey of Mogyoród was consecrated for Saint George, but Ladislaus made a vow to build a church at the hill of Mogyoród, which was consecrated for Saint Martin. Therefore the two abbeys weren't the same at all.
9 See: www.english-heritage.org.uk/visit/places/1066-battle-of-hastings-abbey-and-battlefield/history-and-stories/battle-of-hastings-location/
10 Poitiers 1998: 143.
11 Vitalis 1969: 169.
12 Searle 1980: 35.
13 Poitiers 1998: 117.

and the vow was made there.[14] However, William Poitiers set this event at Hastings,[15] and *The Carmen,* an other contemporary source mentions two camps. The first was a beachhead, and the text says that William occupied another camp where he could defend his ships with ramparts. It is highly probable that this camp is Hastings, and *The Carmen* says that William received and sent envoys from there. The envoy he sent came back to him from Harold to there because *The Carmen* doesn't mention that William changed his camp.[16] It means that before the battle, William had two camps, one in Pevensey and one in Hastings.

Moreover, *The Carmen* and other sources mention that Harold wanted to catch William unawares, like Harald Hardrada and his Viking army before him, at Stamford Bridge.[17] William was informed about this, and he doesn't let his troops out of his camp for foraging. The example of Stamford Bridge shows that you can catch an enemy unawares, if they did not count on it. So Harold probably didn't want to attack William at his camp but when he was marching. That is why William created his battle order at his camp in Hastings, because he didn't want to make this happen. And the Anglo-Saxons then chose to fight a battle on the top of the hill, and it is probable that they tried to ambush the Normans from there.

Moreover, there is a problem with the battle interpretation as well. *The Chronicle of Battle Abbey* knows only one feigned retreat,[18] while William of Poitiers counts three,[19] and The Carmen two.[20] We don't know how many times William's troops made this manoeuvre, but they have done this more than one time. Therefore, the author of the Chronicle tried to make a summary, however, he lost many details, which can prove its authenticity. The Chronicle therefore only shows the vow of William as a proof of the creation of the Battle Abbey and tries to support this claim with miracles, which can help in the building of the Abbey. However, there is little geographical information, which can be useful in the determination of the battlefield. The chronicle mentions a place name Herste, which means the Woods and a trench, which is called Malfosse by the Normans.[21] There are many places in East Sussex that contain the word Herst, because these places lie in the Weald area. The Weald is a huge area, which consists of contiguous forests; therefore, the settlement's name contains the word Herst. However, the question of the Malfosse is very interesting because it was not found beyond chance. There are many suggestions about different geographical objects, which can be the exact ditch where William lost many of his horsemen.[22] However we don't have any proof about them. In searching for the Malfosse, I have found the perfect spot where I think the battle was fought, but I will show it later. My conclusion is that there can be an original tradition behind the case of Battle Abbey, but because there isn't any proof that can confirm this, we should examine

[14] Searle 1980: 37.
[15] Poitiers 1998: 117; 125–127.
[16] Amiens 1998: 17, 19, 21, 23.
[17] Morris 2013: 195–197.
[18] Searle 1980: 39.
[19] Poitiers 1998: 129–133.
[20] Amiens 1998: 27.
[21] Searle 1980: 39, 42–43.
[22] Houts 2003: 169.

other theories. This doesn't mean that the Chronicle of the Battle is wrong, but the lack of evidence suggests that we might look for the battlefield elsewhere (Figure 1).

Figure 1: Possible locations of the Battle
Source: www.english-heritage.org.uk/visit/places/1066-battle-of-hastings-abbey-and-battlefield/history-and-stories/battle-of-hastings-location/

The other possible candidate is Crowhurst, which is the nearest place to Hastings. The theory was made by Nick Austin. He thought that the monks built the original abbey at Crowhurst then they moved it to Battle, where the Abbey was created. His translation of the Chronicle of the Battle Abbey says that the little dwellings in which the monks lived before the Abbey were built at Crowhurst. He also found several building foundations at Crowhurst under Court Lodge. He presumes that these buildings could be the original buildings of an abbey, so they are marking the exact place where Harold was killed.[23] We don't know accurately that these buildings were traditionally related to any church building, and there isn't any local tradition which says that the battle was fought there. Moreover, nobody called Crowhurst Herste, and the Domesday Book mentioned it as Croherste. However, he didn't interpret the chronicle correctly. The document says that the monks first made their houses west from the original site. Then William ordered them to make the abbey at the right place. If we compare this with the theory of Nick Austin, we can see the difference. He says that the monks wanted to settle first at the right place, then they moved to another spot.

But the Chronicle knows it differently. It says, that the monks didn't want to erect a monastery in the right place because they couldn't find any resources which are needed for monastic life. They couldn't find water, or stones for building, and they couldn't

[23] Hern 2017: 195.

make the labours, which are important to the monks.[24] The Chronicle emphasises the miracle that helped the monks build the abbey. Therefore, Austin's theory is wrong. He found some artefacts on the field and he said that these belonged to the Norman army, but these were so deformed that we don't know what their purpose was.[25] He also claimed that the village was so damaged at the Norman Conquest that this can be a proof that the battle was fought there.[26] However, the Normans were pillaging when they arrived in England. These activities continued from Hastings as well.[27] They wanted to make Harold march against William and fight a battle with him. William knew that if they had to spend the winter in England, they would starve and lose the war. This means that he had to wage a battle as soon as he landed in England. Many sources said that Harold wanted to move against William immediately, so William's strategy worked.[28] The king didn't listen to his counselors who wanted to persuade him to remain in the capital. Thus, the destroyed settlements go hand in hand with the Norman warfare, and it doesn't mean that a battle was made near to them. It means that Normans foraged it and took some food from the locals. This fact can't be used to validate the theory of Crowhurst, so I examined the case of Crowhurst as well, and I don't think that the battle was fought there.

There is another claimant to the battlefield; it's Caldbec Hill. If you see the possible candidates on Figure 1, it is near Battle, the original battle site. Caldbec Hill is higher than the monastery hill of Battle. Therefore, it could be ideal for the battle because Harold maybe fought on a higher ground than William. Some historians also claim that at Caldbec Hill there was a hoary apple tree where the different units of Harold's army were assembled and then they marched against William.[29] There may be a landmark there known to Harold and the locals as a gathering place where the king assembled his troops. After the assembly they moved to Battle Hill where the battle could be fought. Moreover, the *Orderic Vitalis* mentions a name of a place, Senlac, which can possibly mean 'sandlake'.[30] My sources link the name with a hill, which can mean Battle Hill or Caldbec Hill. Jim Bradbury in his book about the Battle of Hastings states that there was a pool at Oakwood Hill that can be the mysterious Senlac.[31]

Moreover, he believes that the forested landscape which was mentioned in the different sources points to the Caldbec Hill location. Also, the supporters of the Caldbec Hill theory say that the ditch where the Norman horses fell was made by the Anglo-Saxons themselves, and the hill was narrower; therefore, it was an ideal place for the English forces to make a shield wall and stop the attacks of the Normans. Harold could have used the hill in order to blockade William, and if he lost, he could have raised another army against the Normans.[32]

[24] Searle 1980: 43–45.
[25] Kelly 2011.
[26] Crowhurst, Domesday Book: https://opendomesday.org/place/TQ7512/crowhurst/
[27] Morris 2013: 228.
[28] Amiens 1998: 13.
[29] Hern 2017: 200.
[30] Vitalis 1969: 173.
[31] Bradbury 2021: 131–134.
[32] Hern 2017: 201.

However, the chronicles don't mention that the Malfosse was made by the Anglo-Saxons. These mostly show that the Normans didn't know about it and fell with their horses. *The Chronicle of the Battle Abbey* describes this object but can't decide that this was a natural or a man-made ditch.[33] Moreover, the name of Senlac could mean different things. It can be described as Scean-Leagh, beautiful meadow, or Isen-Laco, Iron ponds. Therefore, we don't know for sure what Orderic Vitalis wanted to say with it. I doubt that the name has any connection with the nearby hills. There is a possibility that it means Sangue Lake or Bloody Lake, because a nearby lake was filled with the blood of the Anglo-Saxon soldiers.[34]

We don't know either if there was any sign of an assembly point at Caldbec Hill. It is evident that the apple trees were used as border signs between different types of estates, but I didn't find any evidence that Caldbec Hill was one of them. Because of these uncertainties, I doubt that Caldbec Hill can be a real candidate for the Battle of Hastings. There is not any real evidence about it, and the different authors only guess with the use of different types of information. Therefore, we can't rely on their theory.

Our theory about the location of the battle

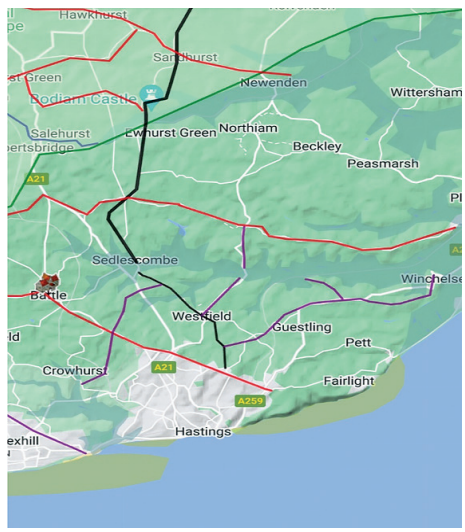

Figure 2: The landscape in 1066
Source: https://saxonhistory.co.uk/Battle_of_Hastings_1066AD_Landscape.php

I chose Figure 2 to show how different the landscape was in 1066. As you can see, the area around Hastings was a peninsula. It was cornered by the sea from three angles and it was joined to the mainland by a little corridor. William chose this location as

[33] Searle 1980: 39, Vitalis 1969: 173; Houts 2003: 169; Poitiers 1998: 139.
[34] Freeman 1869: 743–751.

his headquarters, and from it he guided the first part of his campaign. On the left side of Figure 2 you can see Battle, the traditional site of the battlefield. You can see different types of lines which were roads that were built by the Romans. There were main roads, different types of tracks and trails which were used in the Roman times.

In this part, I would like to speak about the different types of information, which can help us to localise the battlefield. I have found them in different chronicles, and some authors have mentioned them as well. These are essential in making our conclusions about the place of the battle. In the next part, I will show you not just the different geographical features of the battlefield but also go into details about the description of the events of the battle as well. I have found much hidden information, which can also help me find the battlefield.

Sea

If you look Figure 3 closely you can see that the isthmus, which nowadays is called East Sussex, looked very different in 1066. The sea level was really high at that time, and it penetrated deep into the mainland.[35] Little islands and different types of peninsulas were created which opened the door to building some ports and docks in the nearby area of Hastings.

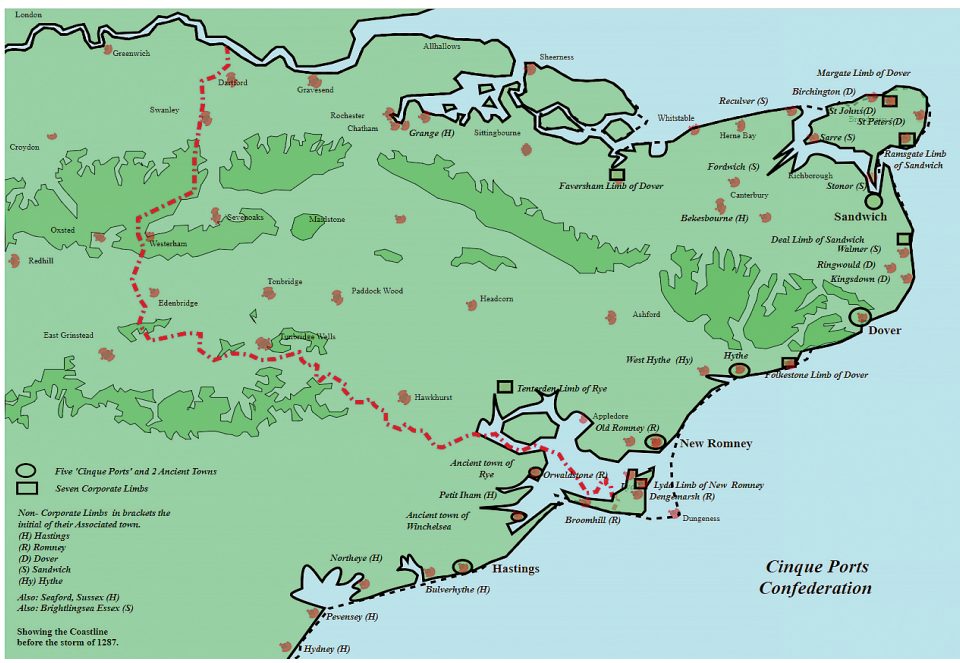

Figure 3: Cinque Ports
Source: https://en.m.wikipedia.org/wiki/File:Kent_Cinque_Ports.svg

[35] Hern 2017: 78.

Figure 3 also shows the geography of South England. As you can see, the sea flooded a huge area, and the different rivers also created huge bays as well. We can see Pevensey, where William landed, and Hastings, where he made his headquarters.

In 1066, the sea level was high; therefore, in the south many places were sea-covered. It created bays in Pevensey where William started his campaign and further east where the river Romney made a huge bay, which can be seen on Figure 3. After two hundred years, the sea withdrew and the bay at Romney ceased to exist due to a huge storm. Therefore, the sea made a huge impact on William's invasion as well.[36]

There are two sources, which speak about the sea as well. First, we have *The Carmen,* which mentions it a few times; therefore it can help to determine the battlefield as well. *The Carmen* says that after William managed to arrive in England, he first seized a safe beachhead (Hastings), and then he made it a fortified port. The locals have seen his arrival, and a messenger informed Harold about it. We also hear that Harold wanted to catch William unawares and not just planned a land attack but tried to cut off William's possible escape route on the sea as well. He mobilised 500 ships to do that.[37]

The next time we are reading about the sea is when William's soldiers ran away after the failed feigned retreat. The duke tried to stop them and made a speech. He scolded them because they ran away at the moment of victory and asked them where they wanted to go. And he said: "Est mare post tergum; maris est iter ad remeandum Pergraue, quod uobis tempus et aura negat." Which means "Behind you lies the sea. To return by sea is hard when both the wind and the weather are against you". This section shows us that the battle was possibly fought near the sea because the soldiers and William could see it as well. This information is confirmed later in the text when Harold's body was found. *The Carmen* says that the body was brought back to "repetens sua castra marina" or seaside camp. We know that the camp was made on the battlefield because other sources said that William buried his own dead soldiers there, and he marched to Romney from the battlefield. *The Carmen* claims that Harold's body was buried on a cliff, and after that William went back to Hastings. Therefore, Harold was possibly laid near the battlefield which was near to the sea.[38]

The sea was mentioned in the Deeds of William as well. The author placed William's speech at his fortified camp not on the battlefield. There he said that the Normans were trapped, on one side by the army of the enemy and on the other side by the sea and armed forces (the fleet of the enemy). We do not know exactly where he has spoken but I think William could make the two speeches; one in his camp and one on the battlefield in order to make his army to counterattack.[39] However, he confirmed the information of *The Carmen* when he says that Harold's body was placed on a cliff near the sea, next to the battlefield. Harold was buried there because the Normans jested that he always guarded the seashore with his armies. Guy of Amiens used the word tumulus which means tomb on the seashore. In this chronicle, after the burials

[36] Hern 2017: 78.
[37] Amiens 1998: 9, 11.
[38] Amiens 1998: 27–29, 34–35.
[39] Poitiers 1998: 126–127.

of his own men, William went to Dover and didn't go back to Hastings, which means Harold wasn't buried in Hastings but on the battlefield.[40]

There is another source which was written to Adela, the daughter of William by Baudri of Bourgueil. It is possible that the author knew the tapestry of Bayeux, and he described it in his poem. This poem was circulated between his friends so it was not widely known.[41] His storytelling follows the other sources which were mentioned earlier; therefore, it can be reliable. It is interesting that this source claims that the battle was fought on the beach. It said when the Normans saw how huge the force of the enemy was they feared them. The poem mostly followed the storyline of *The Carmen*. The Anglo-Saxons formed a wedge-shaped 'phalanx', and William first tried to soften them up with arrows. Some of the enemy's soldiers tried to eliminate the archers, and the Normans used the first feigned retreat in order to attack the pursuers. After this the Anglo-Saxons made a counterattack and then the Normans were fleeing. At that time came the speech of William. However, I would like to highlight one thing. William said in the poem that the Normans couldn't escape because their fleet was far out at the sea, and there wasn't any castle to flee, thus they had no chance.[42] This information can't be found in any other sources. William said in Deeds of William, at Hastings, that they can't escape from there because of the hostile weather of the sea.[43] It is probable in here that Bauldri followed the Carmen as well because in that poem William said the exact same thing. Therefore, in my opinion, this poem also confirmed that the battle was fought near the beach and the sea. William and his troops could not flee because the sea was near to them, and they couldn't go back to Hastings for the same reason as well.

Terrain and Malfosse

Now we know that the battle was fought beside the sea. Therefore, we should move to another characteristic as well and examine the terrain. Most of the chronicles said that the terrain was hilly with huge forests. *The Carmen,* which is one of the oldest sources, says that Harold tried to make a surprise attack against William. The duke marched against him, maintaining his battle order, thus he could avoid the assault of the Anglo-Saxon army. When the Anglo-Saxons saw that they could not make an attack from the woods, they marched out from their hiding places. At the top of the hill, there was a clearing, which was covered by the forest on two sides. Therefore, the Anglo-Saxons made their battle order and prepared for the fight. *The Carmen* also mentions that beside the hill there was a valley, and the land was too rough to be tilled. It is strange that *The Carmen* did not know about a trench or fosse in the area. It did not speak about the unfortunate Norman pursuit, when the Norman horses

[40] Poitiers 1998: 140–141.
[41] Otter 2001: 60–62.
[42] Otter 2001: 76–77.
[43] Poitiers 1998: 126–127.

fell because of the Malfosse.[44] It mentioned the rough terrain but did not keep the value of the terrain important for the outcome.

The Deeds of William also mentions that Harold tried to surprise William but he failed. William marched against him and the Anglo-Saxons thought him much more formidable than the Norwegians under Harald Hardrada. Therefore, they tried to gain the high ground so the Anglo-Saxon battle order was made at the top of the hill which was near the woods where they came from. The chronicle, such as *The Carmen,* also emphasised the rough terrain but the duke and his army got through and climbed the hill of the enemy. When the battle was over, the Anglo-Saxons tried to flee, some of them on the roads which crossed the battlefield, some on horseback and some on untrodden wastes. This record shows us that there were some roads and different passages on the battlefield; thus it was known for the Anglo-Saxons. Some of the soldiers could continue the battle thanks to a broken rampart and some labyrinth of ditches. This is the first source which mentions the Malfosse, and beside this some other ditches. We will see later at Wace that he thought that these ditches were made by the Anglo-Saxons, and they defended themselves there. William of Poitiers did not mention this, therefore, it couldn't be made by Harold's troops.[45]

William of Jumiéges didn't mention much about the battlefield. He followed the basic description of the events, which started when Harold realised that William came to England. Then William of Jumiéges speaks generally about the process of the battle, and he mentions that the huge grass hides an ancient rampart *(antiquum aggerem tegebant).* This means that the ditch was man-made and much older, so it wasn't created by the soldiers of Harold. This means that the Malfosse could be Roman or maybe Briton. This fact can be strengthened by the huge grass which concealed the rampart.[46] This source also called the battlefield *Bellum,* or Battle.[47]

The Chronicle of Battle Abbey followed the storyline of William Jumiéges. In the chronicle, after William left Hastings, he made another camp in Hecheland (nowadays Hedgeland), where he made the vow of building an abbey at the exact place of the battle. This place was occupied by the Anglo-Saxons who made a dense formation around their king. This source mentions only one feigned retreat; after that Harold was slain and the battle was won. The Normans chased the fleeing enemy but did not notice the hidden ditch. The chronicle cannot decide that this ditch was natural or man-made. The Normans could not see this because of the vegetation, and many had fallen from their horses.[48]

The Orderic Vitalis also reports about the events, and it followed the storytelling of William of Poitiers. He did not speak about any hills on the battlefield which was called Senlac. We don't know exactly what it means, but I will speak about it later. However, it says that Harold was slain in the first hour of the battle, not in the end, so it has similarities with the chronicles of Wace and William of Jumiéges as well.[49]

[44] Amiens 1998: 23.
[45] Poitiers 1998: 126–127, 139.
[46] Houts 2003: 168, 169.
[47] Houts 2003: 173.
[48] Searle 1980: 39.
[49] Vitalis 1969: 176.

Orderic Vitalis also mentioned an ancient rampart as well, which means that the ditch was much older than the battle itself. I would like to show you two more sources. The first one, Roman De Rou, was written by Wace, an educated Norman poet in the twelfth century. This source also followed the storyline of our previous sources. He also states that Harold's line was made at the exact scene where Battle Abbey was later erected. There are many differences, however, between Wace and the other chronicles. The first one is that Harold and his brother, Girth, in Roman De Rou Gurth, had huge quarrels about the battle. At first Harold wanted to attack William at all costs, and Girth tried to persuade him to remain in London. Little before and under the battle, Harold was terrified by the huge numbers of the Normans and tried to back down. But Girth said to him continuously that he had to fight the battle. Moreover, William made a speech on a hill, near to the other one, which was occupied by the Anglo-Saxons.[50] Wace says that there was a Norman camp there, which can be possible as well because we know from *The Carmen* that William had a camp at the battlefield where Harold's body was transported.

It also states that the Anglo-Saxons created a fence before them which was made of ash wood and mud. Moreover, Wace knows about the ditch as well, which, the author says, was behind the Norman host. Therefore when the Anglo-Saxons made the counterattack, they drove the Normans toward it, and many fell from their horses in the process.[51] He used this geographic object differently which is mentioned otherwise in other sources where the Normans chased the fleeing soldiers who tried to defend themselves at the ditch.[52] I do not know where Wace took this information but it cannot be correct.

I would like to share another little information before I close this part. Florence of Worcester mentions that the battle was fought between William and Harold "at a place nine miles from Hastings".[53] In this part, possibly the Roman mile system was used, thus one mile can be changed to 1.49 km roughly. I tried to change the 9 miles into km and I received 13.41 km. Battle Abbey lies approximately 9 km from the castle of Hastings. Depending on this information, it could not be the place where the battle was fought.

Before I show you my theory of the location of the battlefield, I would like to summarise the different factors of the geography:

- It was fought on a beach or next to the sea.
- The area where the battle was fought is called Senlac.
- The area was full of woods, and there was a huge steep hill there, where the Anglo-Saxons made their battle line.
- There was a huge, ancient ditch which caused significant losses to the Normans.
- It was fought nine miles from Hastings.

[50] Wace 1837: 131–146.
[51] Wace 1837: 178.
[52] For example Searle 1980: 39; Poitiers 1998: 139; Vitalis 1969: 176.
[53] Worcester 1854: 170.

- The Anglo-Saxons were assembled near a haran appledram, which was a boundary signal You can find information about the boundary signals in many English charters.[54]
- The place was possibly called Battle, and an abbey was erected on the site. Because this is an important tradition, I kept this information as well.

My theory of the location of the battle

After I have studied the different sources, I would like to show you the place where the battle was fought. It is possible that the battle was near the abbey, but there is not any object that can testify this claim. The archeologists found only one axe in a road construction at Battle, but not much item was excavated from the area. Moreover, the sea was not close to the traditional site of the battle, and the researchers could not find the Malfosse either. If it had been there, it was demolished when the abbey was built. And also, the abbey lies 9 km (5 miles) from Hastings; therefore, it couldn't be the place that was mentioned by Florence of Worcester. Thus, I had to find another location which is perfect for the description of the different authors and chronicles. I started to look at the different place names in East-Sussex, and tried to match the different terrain with the descriptions of my sources. My first candidate was Appledore. The Anglo-Saxon Chronicle mentions that Harold tried to surprise William who came unawares about the enemy at Appledore.[55] The town was on the beach of the sea. It was a trade port and at that time (1066) the River Rother and the English Channel made a huge bay. Therefore, I thought that the battle was fought there, because the name matched with the one in the Anglo-Saxon Chronicle, and many sources mentioned that the sea was close to the battlefield.[56] Moreover, after the battle, William moved to Romney where he massacred an Anglo-Saxon band who slaughtered a Norman contingent when they had arrived at the wrong beach. Then he followed the main Roman road (Stane Street) in the eastern part of the English coast, and meanwhile he was occupying many fortified settlements (Dover, Canterbury).[57] It seemed to me that William continued his march in this direction because the battle was fought here and it was easier for him to continue his campaign on the eastern shore. However, Appledore is too far away from Hastings (25 km) and William had to make many crossings in the midst of marching, therefore, he couldn't reach the settlement with a three-hour journey. Moreover, the phrase *haran apuldran* means hoary apple tree, and the apple trees were used as boundary signs in medieval England; so it couldn't be the place where the battle was fought. Because I couldn't find this place suitable for the battle, I have searched for another place and I have found Brede, which received its name from the river Brede and had huge and beautiful meadows. It also fits the name Senlac, which could mean the same thing.

[54] For example A. D. 1026. King Cnut to Lyfing, bishop (of Crediton).
[55] Anglo-Saxon Chronicle 2023: 464.
[56] Amiens 1998: 27–29; Poitiers 1998: 126–127.
[57] Poitiers 1998: 143–147.

It has a huge hillside and the sea stretched out in front of it in the Middle Ages. It also had iron ponds and it was the centre of ironworking in the Roman times. This means that it fits the other meaning of Senlac, Isen-Lacu, iron ponds. However, if Harold had occupied this position, he could easily have defeated William, because he would have had to cross the sea to reach the king and climb the hills. There William could be attacked in the midst of his crossing, which would mean a huge disadvantage for him. Morover, I could not find an ancient rampart in the area, but natural ditches are common features of the landscape and they are mostly unseen because of the rich vegetation. However, our sources claim that this ditch was a man-made and ancient one, so it means that Brede is not perfect either.[58]

After much research, I have found the perfect location. For the searching I used the Malfosse, because I thought that it was a significant object and not many places in East Sussex have a huge ditch. I also considered the different factors as well, which were explained in the previous pages. With this method, I have finally selected a location of the battle, which was fought presumably in Penhurst, East Sussex, England. As I said, the most decisive factor was the existence of a man-made ditch in the area. At Penhurst, there is a huge ancient ditch, which was possibly made by the Britons. I chose this place, because at first, I have found the Tent Hill. There is a local tradition that it was the exact place where William the Conqueror created his camp. The place stands south from Penhurst. Moreover, from the south of Tent Hill lies Standard Hill, which could be the place where William unravelled his banner.[59] We don't know what truth lies in this tradition, but between Penhurst and Battle, next to the Battle Road, there is a ditch which could be a city at the time of the Saxon Conquest. Local tradition says that there was a settlement in the area which was called Mercredsbourne. This was sieged by Aella, king of the South Saxons.[60] The ditch which was possibly part of the town lies in the Creep Wood, which is east of Penhurst. The name Creep Wood can possibly mean Crepa's Wood, which derives from a person's name, or possibly it means the Forest of the Dead. We don't know if it receives its name from the dead men after the siege or the dead men from the Battle of Hastings. Penhurst came from Pen+Hurst. The first part means head or ridge and the last part forest. At Penhurst there was a huge forest which now remains at Ashburham. Creep Wood, which is part of the ancient forest area called Weald, covers quite a few lower ridges in the area, not just the hill I mentioned earlier. The part of this forest, locally known as Townscreep, where the ditch is found, occupies the hilltop of an elevated spur, which is running from north to south. The top of the hill is flat for a half-mile distance, and it descends with considerable steepness. Moreover, the southern side of the hill has a thick grove, and the top of the hill is covered with underwood.[61] If you had an army, you could only approach the top from the southern side because on the eastern and western sides there are two deep valleys. Therefore, you can only attack from the front.

[58] Bannister 2014: 5.9.
[59] Sussex World 2014.
[60] Napper 1894: 168–169.
[61] Tatham 1890: 140.

The ditch, which was mentioned above, is halfway from the top of the mountain, and it is an old earthwork.[62] It was probably part of an ancient settlement, possibly Mercredsbourne. The site is optimal for defence because the people who lived there had to defend themselves from the southern side. And because the woods and the steep valleys covered every direction, the enemy had to attack from the front. If we read the different descriptions about the battle, the location will become much more perfect for the battle. Wace mentioned that the Anglo-Saxons occupied the hilltop, and when the Normans retreated, they attacked them. The Normans didn't notice the large ditch when they tried to escape, and many soldiers fell from their horses and died.[63] Moreover, many sources mentioned that the ditch couldn't be seen by the huge grass[64] or the arbours.[65] The Norman knights fell from their horses when they were chasing the enemy and died instantly. These types of information strengthen our view that the battle was actually fought here.

Moreover, in ancient times, the sea streamed in the area. We know that the river Ashbourne is flowing in the valley and falls into the sea at Pevensey. I would like to show you the sea level at Penhurst in a different map in the year of 1066.

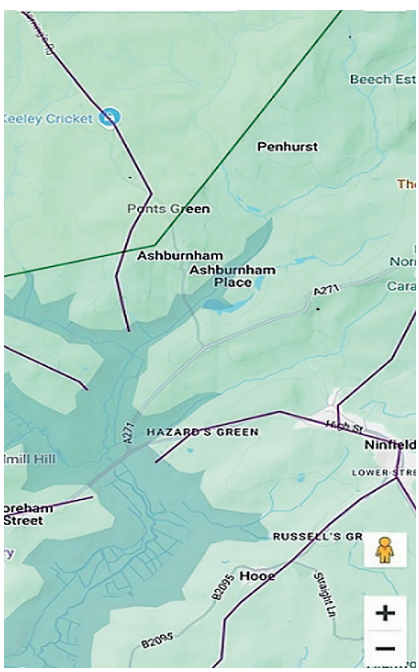

Figure 4: The sealine in 1066 at Penhurst
Source: https://saxonhistory.co.uk/Battle_of_Hastings_1066AD_Landscape.php

[62] Napper 1894: 171–173.
[63] Wace 1837: 146–148.
[64] Poitiers 1998: 126–127.
[65] Searle 1980: 39.

As we know, and as you can see on Figure 4, the level of the sea was much higher in 1066 than in our time. The sea flooded Ashburnham Place and it stretched southward and covered much of Pevensey Bay and the Norman's Bay as well. Therefore, the sea created a peninsula at Hastings and the surrounding area. We know that after the siege of Mercredsbourne, Aella made a siege at Pevensey, and the survivors of the siege of Mercredsbourne possibly escaped there. This could be done by the sea which was near to the settlement, and the defenders could escape easier.[66] If William and his troops fought at Penhurst, which is highly probable, then they could see the sea from their back, and William could mention this in his speech. Moreover, as I have mentioned earlier, the Norman's camp was on the seaside in *The Carmen*.[67] This means that if the camp was created on the Tent Hill, as the local tradition suggests,[68] then it stood next to the sea. Many of our sources also mention that Harold was buried on the battlefield as well, and William and his soldiers jested about him and his army which guarded the sea.[69] If we look Figure 4 closely, we can see that Town Creep and Harold's possible position were also close to the beach as well. This is why the Normans made a joke about Harold and his army guarding the sea, because they stood at the top of a hill at the seaside.

As I have mentioned before, the area of the presumed battlefield is significantly wooded. At the top of the hill, there is a huge clearing and it was surrounded by woods. Therefore, the terrain is fit for the other descriptions of the battle. We know that Harold and his army stood at the top of a hill. *The Carmen* also mentions that the Anglo-Saxons came out from the woods from where they wanted to ambush William and formed their shield wall.[70] It could be done at the top of the hill where Town Creep lies. A couple of our sources mention that the terrain was uncultivated and rugged.[71] At Penhurst the terrain is rugged and you can find natural ditches and dikes. Therefore, Penhurst matched with the terrain that was mentioned in other sources as well.

We also know that the area where the battle was fought is called Senlac in *Orderic Vitalis*.[72] Nowadays, the hill where the tradition presumed the battle was fought bears this name. However, when you read about the different descriptions, they don't speak about a hill. The hill, where now the Abbey stands, received this name because there was a pool or lake nearby, and after it, the hill was named Senlac. Moreover, Senlac Hill received its name from sanguelac, or blood lake, because there was such a huge slaughter there and the blood made a huge lake.[73] However, there is another possibility. If the name means Isen-Lacu, or Iron Ponds, it can be applied to Penthurst. In Ashburham there were iron ponds because it was a centre of ironworking in the Roman Times and the Middle Ages as well.[74] Therefore, if the *Orderic Vitalis* mentioned

[66] Napper 1894: 9–12.
[67] Amiens 1998: 27–29, 34–35.
[68] Sussex World 2014.
[69] Poitiers 1998: 126–127; Houts 2003.
[70] Amiens 1998: 23.
[71] Poitiers 1998: 128–129.
[72] Vitalis 1969: 172, 173.
[73] Freeman 1869. 743–751.
[74] Delany 1921: 26–28.

Senlac, he could mean iron ponds. If we think about scean-leagh, a beautiful meadow, it could be correct as well because the landscape is beautiful in the region.[75]

Moreover, now we can pay attention to the distance between the battlefield and Hastings. I have changed it (from miles to km) and then put it up on Google Maps. On it I could see that my location is 13.48 km (approx. 9 miles) from Hastings, so this is mostly in line with the data of Florence Worcester's work. Therefore, this piece of information can assure that my location is good.

We have spoken about the haran apuldran question lately. It was a border sign where Harold might gathered his troops and waited for William. We don't know that if there was any apple tree at Penhurst where Harold could gather all of his men. I haven't found any evidence about it.

The reconstruction of the battle

Finally, after I have verified my location, I try to make a battle reconstruction as well. It is needed because I have worked with many sources and my audience should have a clear picture of the battle. I am not just trying to use my sources of the Battle of Hastings but I have found another battle which was fought by the Normans and it fits perfectly into the narrative of the Battle of Hastings. This was the Battle of Dyrrhachium in 1081 A.D., and it was fought between the Byzantine emperor, Alexios (I) Komnenos (r. 1081–1118), and Robert Guiscard. He attacked the Byzantine Empire because the son of a Byzantine pretender proposed to his daughter and asked help against Alexios. Thus, Robert made a huge fleet and from Sicily attacked Dyrrachium which was situated on a little peninsula in modern-day Albania.[76] So just like William, he made a disembarkation in a different country, and as the Alexiad said, he tried to gain the emperorship of the empire. Therefore, he needed a victory over the emperor as quickly as possible.[77] However, the two campaigns were waged differently because Robert didn't want to sack the local cities like William did in order to get results. William, on the other hand, attacked different settlements because he wanted to lure Harold into a battle. He wanted to achieve a quick victory because if the Anglo-Saxons had managed to encircle him, he would have been famished.[78] However, in both cases, their strategies worked. In the case of Robert, Alexios arrived with a huge force at Dyrrachium; he had the Varangian Guard (with Viking and Anglo-Saxon troops) and Turkish horse archers with him.[79] This contingent was lent by the Seljuk Sultan Suleyman I. In William's case, Harold arrived with a huge force at Penhurst, where he assembled his army. Moreover, both of the rulers tried to surprise their enemies, but the Norman dukes heard about the imminent attack, and they could prepare their armies for the battles. Both Harold and Alexios assembled their armies on a hill, near

[75] Allred 2022: 200.
[76] *Anna Comnena's Alexiad* 1928: 68–70.
[77] *Anna Comnena's Alexiad* 1928: 70.
[78] Morris 2013: 198.
[79] *Anna Comnena's Alexiad* 1928: 71.

the attacked city, next to the sea.[80] Moreover, just as William, Robert also couldn't go home because the Venetians destroyed his fleet and blocked his way.[81] Also, the Byzantines joined the Venetians and made a joint blockade, just as Harold planned to do with William.

All of the participants created three divisions in their army. In Alexios' battle order, the Varangians had archers with them and moved forward to attack the Normans. The archers loosed their arrows and moved behind the line of the Varangians when an attack was imminent. Robert wanted to make a feigned retreat in order to let the Byzantines attack him. However, his contingent of knights was forced back. His cavalry on the right flank attacked the left side of the Varingians but a coordinated counterattack from them made the Normans fleeing. Therefore, the right flank of Robert was panicked and tried to leave the battlefield on sea.[82] The initial moves of the Battle of Dyrrachium were very similar to the Battle of Hastings. William tried to dissolve the battle order of the Anglo-Saxons, so he first used his archers, then his infantry and after that his cavalry. But he could not achieve any success because the Anglo-Saxons managed to expel William's archers because they threw axes and different javelins. The Norman infantry could not break through, and neither could the cavalry.[83] In that moment came the feigned retreat. We don't know how it happened because we have different interpretations.

William of Poitiers says that in William's left side a rumour was spread that William was killed. So, his left flank fled. However, William showed himself to his soldiers and enticed them to continue the fight. After this, the Normans made two more feigned retreats.[84] The Carmen tells the story differently. It knows only two retreats; the first one was feigned and failed and then the Anglo-Saxons counterattacked. After that William's soldiers started to run.[85] Wace tells a different story, he said that the Anglo-Saxons made a counterattack against the Norman archers who started to flee. William sent in his cavalry in order to save them but the cavalry could not manage to stop the enemy's attack and fled.[86] However, all of our sources agree that this move helped to open the Anglo-Saxon 'phalanx', and William's troops managed to eliminate the different small contingents of the enemy. But which story is true? The narrative of Anna Comnena possibly helps us to find an answer to this question. She knows only two retreats on the right side; the first one was a feigned one and after the failure of another attack, the whole right flank was routed. The right side tried to flee towards the beach but Robert's wife managed to stop them.[87] This story is very much the same as what *The Carmen* and Wace tell us. *The Carmen* knows only two retreats[88] on the Norman side, and Wace implies that the panic spread in the Norman

[80] Amiens 1998: 23; *Anna Comnena's Alexiad* 1928: 74.
[81] *Anna Comnena's Alexiad* 1928: 72–73.
[82] *Anna Comnena's Alexiad* 1928: 77–78.
[83] Poitiers 1998: 128–129.
[84] Poitiers 1998: 129–131.
[85] Amiens 1998: 26–29.
[86] Wace 1837: 177–178.
[87] *Anna Comnena's Alexiad* 1928: 77
[88] Amiens 1998: 26.

line after the counterattack of the enemy.[89] So the events of the Battle of Dyrrachium are very similar to the events of *The Carmen* and Wace. Therefore, I think that there were two retreats at Penhurst. The events of the story of William of Poitiers can be wrong because you can't surprise the enemy three times with this tactic. Moreover, after the main retreat of the Normans, William of Poitiers mentions that the Norman counterattack could cut paths into the Anglo-Saxon formation.[90] Therefore, why did they need to make two other feigned retreats? It doesn't make any sense. It is possible that the Anglo-Saxons started to make a counterattack because of two things. The first is that the sea was near to the battlefield and they tried to push the Normans into it.

And of course, it is possible that the Anglo-Saxons knew about the Malfosse, or Evil Ditch, and they also tried to push the Normans into it. Thus, they wanted to cause panic in the lines of the Normans and make them flee from the battlefield. However, with William's intervention, the Normans could make a counterattack and repel the Anglo-Saxons and eliminate their contingents. In both cases, after the panic was averted, the Normans made a huge counterattack against their enemies' infantry and made them flee.[91] As we could see, after the different contingents of the armies of the enemy were repelled, both William and Robert made an attack with their cavalry against the centre where the leaders of their enemies were. William with his cavalry managed to cut holes into the Anglo-Saxon formation and possibly sent a death squad against Harold who was killed in the battle.[92] Robert also managed to defeat the Byzantine centre, and his knights caught and wounded the emperor, who managed to escape from the battlefield.[93] As you can see, in both battles the Normans first suffered from serious setbacks, but with determination they managed to break their enemies. They used the feigned retreat, but this tool was useless against the infantry, which was able to make the cavalry flee. They could do that because they had a very dense formation with huge and massive weapons which were used efficiently in melee against the cavalry. Moreover, in both battlefields, there were certain geographical objects which helped the infantry with their counterattack. Both of the Norman commanders won because of their leadership skills and their professional armies, which could fight for hours with endurance and won the battle after all.

Conclusions

In this essay I have tried to determine the exact location of the Battle of Hastings. I have used many different sources, although at the exposition of the different geographical objects, I have relied mostly on the contemporary chronicles. First, I have examined and declined the different suggestions of the battlefield. These had many aspects I have found unreliable, and therefore they were rejected. The most acceptable location was the site of the Battle Abbey. My opinion is that the battlefield may lie at

89 Wace 1837: 177.
90 Poitiers 1998: 131.
91 Poitiers 1998: 126–127.
92 Amiens 1998: 33.
93 *Anna Comnena's Alexiad* 1928: 77.

Battle, but no artefacts have been found that relate to the events of 1066. For this reason, I rejected the possibility that the battle was fought there. After this, I have examined the contemporary sources in order to find information about the terrain and the events of the battle, and with their help, I was trying to identify the location. From the different types of information, I have made these conclusions: the battle was fought near the sea, 9 miles from Hastings on a rough and hilly plain. It had a Malfosse or Evil Ditch and a grey apple tree as a boundary sign. I haven't found any proof that this apple tree was on my suggested site, but the other assertions helped me find the perfect spot. My suggestion for the battlefield is Penhurst, East Sussex, where all of these geographic objects can be found.

Moreover, the events of the battle also strengthen our suggestion. The hillside was narrow with escarpments on both sides, so William's troops could not encircle the Anglo-Saxon troops and they needed to attack front-wise. The Malfosse in Penhurst is in the middle of the hillside; therefore, the counterattack of the Anglo-Saxons made the Normans fall from their horses when they tried to flee. *The Carmen* and the chronicle of Wace confirmed this event. Moreover, the Normans couldn't flee from the battlefield because they fought near the sea, and the sea helped William in persuading his soldiers to continue the fighting. At the battle of Dyrrachium, the Norman leadership did the same, and the Normans also continued their fighting. And finally, I have tried to reconstruct the events of the Battle of Hastings with the help of Anna Comnena's account about the Battle of Dyrrachium. I have found that the events of this battle are significantly matched with how the Battle of Hastings was fought. In both cases, the Norman army tried to climb a hillside and fought valiantly with the infantry of their enemies. These units managed to make the Normans flee, but their counterattacks failed, and they were massacred by the attacking Normans. At the final part, the Norman cavalry could attack the center of the enemy formation at Dyrrachium and Hastings and tried to kill their leader. At Hastings they managed to kill Harold, but Alexios survived his wounds and fled from the battlefield. He joined with his troops later.

References

Allred, Robert (2022): *Mysteries of the Norman Conquest: Unravelling the Truth of the Battle of Hastings and the Events of 1066.* London: Frontline Books.

Amiens, Guy of (1998): *The Carmen De Hastingae Proelio of Guy, Bishop of Amiens. Trans. Frank Ballow.* Oxford: Clarendon Press.

Anglo-Saxon Chronicle (2023). Hastings: Delphi Publishing Ltd.

Anna Comnena's Alexiad (1928). Trans. Elizabeth A. S. Dawes. London.

A.D. 1026. King Cnut to Lyfing, bishop (of Crediton); grant of 5 hides (cassatae) at Abbots Worthy, Hants. Latin with English bounds, S 962. Online: https://esawyer.lib.cam.ac.uk/charter/962.html

Bannister, Nicola R. (2014): *The History of Brede High Woods.* Brede: Woodland Trust.

BBC (2013): New Evidence for Battle of Hastings Site Considered. *BBC,* 3 December 2013. Online: www.bbc.com/news/uk-england-sussex-25191208

Bradbury, Jim (2021): *The Battle of Hastings. The Fall of the Anglo-Saxons and the Rise of the Normans.* New York: Pegasus Books.
Delany, Mary C. (1921): *The Historical Geography of The Wealden Iron Industry.* London: Benn Brothers.
Freeman, Edward A. (1869): *The History of the Norman Conquest of England Its Causes and Its Results, Part III.* Oxford: Clarendon Press.
Geréb, László – Dercsinyi, Dezső – Csapodiné Gárdonyi, Klára – Mezey, László (1964): *Képes krónika* [Illuminated Chronicle]. Budapest: Magyar Helikon.
Hern, Ashley (2017): *Hastings 1066. The Mythical Battle.* Rasbury: Crowood Press.
Houts, Elisabeth van ed. (2003): *The Gesta Normannorum Ducum of William of Jumièges, Orderic Vitalis, and Robert of Torigni.* Oxford: Clarendon Press.
Kelly, Jon (2011): Battle of Hastings: Does it Matter Exactly Where It Happened? *BBC,* 17 October 2011. Online: www.bbc.com/news/magazine-15305391
Morris, Marc (2013): *The Norman Conquest. The Battle of Hastings and the Fall of Anglo-Saxon England.* New York: Pegasus Books.
Napper, H. F. (1894): Towncreep: Is it Mercredsbourne? In *Sussex Archeological Collections Vol. XXXIX.* Sussex Archeological Society, 168–174.
Otter, Monika (2001): Baudri of Bourgueil, "To Countess Adela". *The Journal of Medieval Latin,* 11, 60–141. Online: https://doi.org/10.1484/J.JML.2.304150
Poitiers, William of (1998): *The Gesta Guillemi.* Trans. Marjorie Chibnall. Oxford: Clarendon Press.
Searle, Eleanor ed. (1980): *The Chronicle of Battle Abbey.* Oxford: Clarendon Press. Online: https://doi.org/10.1093/actrade/9780198222385.book.1
Tatham, Edward H. R. (1890): *On the Traditional Site of a Town in the Parish of Penhurst.* Hastings: Sussex Archeological Society.
Vitalis, Orderic (1969): *The Ecclesiastical History of Orderic Vitalis, Volume III.* Trans. Marjorie Chibnall. Oxford: Clarendon Press.
Wace (1837): *The Chronicle of the Norman Conquest – from The Roman de Rou.* London: William Pickering.
Why Dig Up the Battlefield? *Sussex World,* 26 June 2014. Online: www.sussexexpress.co.uk/news/opinion/letters/why-dig-up-the-battlefield-2637383
Worcester, Florence (1854): *The Chronicle of Florence of Worcester with the Two Continuations; Comprising Annals of English History, From the Departure of the Romans to the Reign of Edward I.* London: H.G. Bohn.

Hadtudományi Szemle
17. évfolyam (2024) 4. szám 85–95. • DOI: 10.32563/HSZ.2024.4.5

Kálmán Dénes[1] – Norbert Daruka[2] –
István Ember[3] – Róbert Vég[4] – Zoltán Kovács[5]

The SWOT Analysis of 3D Printing Capability in the Hungarian Defence Forces[6]

Abstract

The purpose of the research presented in the article is to conduct a SWOT analysis of additive manufacturing technology, with a special focus on 3D printing capabilities within the Hungarian Defence Forces. In the first part of the paper, we introduce the most dynamically evolving type of additive manufacturing processes today, 3D printing technology, along with its properties and potential applications. Following this, we outline the strategic goals and the advantages that enhance supply security, which support the legitimacy of 3D printing as a manufacturing process in the execution of military tasks. In the main part of the paper, we present the SWOT analysis of 3D printing technology used in logistical tasks, which, among other things, provides an opportunity to explore further applications of the manufacturing process, as well as to address and minimise potential risks associated with the manufacturing technology.

Keywords: additive manufacturing, 3D printing, 3D printing capability, SWOT analysis

[1] Civil engineer, e-mail: denes.kalman.1975@gmail.com
[2] Explosive engineer, e-mail: daruka.norbi@gmail.com
[3] Assistant Lecturer, Ludovika University of Public Service, Department of Combat Support, Faculty of Military Science and Officer Training, e-mail: ember.istvan@uni-nke.hu
[4] Associate Professor, Ludovika University of Public Service, Department of Military Technology, Faculty of Military Science and Officer Training, e-mail: vegh.robert@uni-nke.hu
[5] Associate Professor, Ludovika University of Public Service, Department of Combat Support, Faculty of Military Science and Officer Training, e-mail: kovacs.zoltan@uni-nke.hu
[6] Project No. 2022-2.1.1-NL-2022-00012 has been implemented with the support provided by the Ministry of Culture and Innovation of Hungary from the National Research, Development and Innovation Fund, financed under the National Laboratory of Cooperative Technologies funding scheme.

Introduction

One of the revolutionary manufacturing technologies of the 21st century, 3D printing, can be used effectively, efficiently, and economically in various industrial production processes as well as in the defence industry. It has numerous advantages over traditional manufacturing technologies – many of which have been presented in publications[7] we have shared – making it increasingly popular, accepted, and applied.

It has become a part of our everyday lives, and given that the technology is continuously evolving to meet the expanding needs of users, it will undoubtedly play an increasingly significant role among the technological solutions shaping the future.

Our research conducted in the field of additive manufacturing technology, particularly in 3D printing, along with the results we have achieved so far, motivated us to carry out a SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats) analysis of the application of 3D printing technology in the Hungarian Defence Forces (HDF). Our primary goal with this was to demonstrate that 3D printing has an important place and role in military manufacturing and supply tasks. Through the information gathered, analysed, and evaluated during the research, including the benefits and drawbacks of the manufacturing process, we sought to answer the question of which areas of defence could effectively and appropriately utilise this manufacturing solution. Based on our years of experience in design, manufacturing, usage, and quality control, we identified opportunities where the application of 3D printing processes can shorten and make military supply chains safer.

Due to the known and yet untapped advantages of manufacturing technology, Hungary's National Military Strategy[8] also places a special emphasis on 3D printing. It states that, for example, the gradual spread of disruptive technologies[9] further increases our country's security risks. Therefore, the Hungarian Defence Forces must become a modern, well-equipped military force that meets the demands of the times. This requires the development of existing capabilities, the creation of new ones, and the implementation of necessary military technology advancements. The establishment and operation of the domestic national defence industry provide the independence and supply security needed to achieve the objectives set out by the military strategy. The published results of our research in additive manufacturing technology confirm that 3D printing capabilities have a place in the domestic defence industry, including in a military force equipped with modern military technology.

The realisation of the expectations outlined in the military strategy, including the possibilities for the development of military and technical equipment and the reduction of potential risks in military supply chains was another important reason for SWOT analysis of 3D printing technology. Optimising military logistics processes (including manufacturing activities) is a key pillar of the sustainability of military supply chains, making it logical to conduct a detailed analysis of 3D manufacturing processes in order to make informed decisions about their application.

[7] Daruka et al. 2024a.

[8] Government Decree 1393/2021 (VI. 24.).

[9] Disruptive technology: Innovative technological changes, services, or solutions (e.g. the steam engine, the automobile, email, mobile phones, etc.) that fundamentally reshape market dynamics.

Introduction to 3D printing technology

The manufacturing process is the sum of activities during which a material is transformed in a planned manner, changing its shape and properties to produce a product that meets the customer's requirements. In traditional manufacturing methods, excess material is typically removed from the raw material using some kind of machining process (such as planning, turning, milling, etc.) until the desired shape, as per the product design, is achieved. In contrast, during the additive manufacturing process – of which the most well-known type, and the one discussed in this article, is 3D printing – the object is built layer by layer by adding material, based on a (usually) digital 3D model. The CAD (Computer-Aided Design) files required for printing can be created by:

- designing, e.g., using CAD software
- 3D scanning

The increasingly popular 3D printing technology is continuously and rapidly evolving, which means that newer and newer printing processes and printing materials are becoming available to users. As a result, this additive manufacturing process can be applied more widely, efficiently, and at lower costs. One of the outcomes of these developments is, for example, an innovative printing method in which a single print head can generate hierarchical structures[10] from ultrafine fibres and solid layered material. The classification of the currently available printing methods is not only essential for our research but can also significantly help users navigate the continuously expanding range of options and assist them in selecting the type of printer that best suits their needs. 3D printing processes can be grouped based on their application area (e.g. education,[11] research, prototype manufacturing, etc.), the printing process itself (e.g. extrusion-based, powder bed, etc.), and the printing material used (e.g. plastics, metals, composites, etc.).

Despite the advantages of 3D printing, it is important to remember that the technology is still in a phase where we are developing manufacturing and procedural details that best meet the requirements of its application areas, aiming to partially or fully replace existing solutions. This revolutionary additive manufacturing process, despite the advantages discovered so far, still requires significant improvements in many of its details. Reducing printer defects,[12] as well as addressing the quality issues of materials and improving their mechanical properties,[13] strengthens both manufacturer and user satisfaction and trust. Effective contributions to this can be made through the adoption and application of existing manufacturing standards, as well as the standardisation of quality control procedures for finished products.

The 3D printing technology is being increasingly adopted by various industry players, as continuous developments provide additional benefits such as cost reduction and efficiency improvements. Notable advancements include the increase in printable size, the expansion of material types and improvements in their quality, and the reduction of supply chain risks. Due to these advantages and favourable

[10] Kara et al. 2023.
[11] Daruka et al. 2024b.
[12] Zentay et al. 2023a.
[13] Zentay et al. 2023b.

opportunities, the defence industry also uses this manufacturing process, including in various areas such as military supply tasks.

Application of 3D printing technology in the Hungarian Defence Forces

Similar to profit-oriented economic actors, but driven by different intentions, the defence industry, including the Hungarian Defence Forces, eagerly adopts modern and innovative technologies that offer some form of competitive advantage. Among the objectives of applying advanced solutions in military tasks are increasing efficiency, achieving faster response times, reducing risks, and enhancing security, all of which collectively serve the success of mission execution and the safety of personnel. To achieve these goals, the modern military force being developed in alignment with military strategic objectives heavily relies on technological advancements.[14] Consequently, 3D printing is present in various areas, such as defence-related educational, research, and supply replenishment systems.

Recent geopolitical tensions and the increasing security risks caused by the Russian–Ukrainian war in our neighbouring region continuously challenge NATO, and by extension, our country as well. Therefore, the Hungarian Defence Forces must become a modern, well-equipped military force capable of responding to contemporary requirements and changes. During modernisation, significant attention must be given to solutions that have proven effective and successful in current conflicts. The events of the Russian–Ukrainian war and the Israeli–Palestinian conflict in the Gaza Strip demonstrate that, among other factors, the widespread use of inexpensive drones, AI-driven advanced weapon systems, and the military application of 3D printing have significantly altered the previously established methods of warfare. Today, 3D printers optimised specifically for military use offer a reliable and predictable solution for handling logistical tasks on-site, while also reducing the risks associated with supply chains. The following list includes military application areas where 3D printing technology has already proven its advantage over traditional manufacturing methods:

- production of prototypes and samples
- manufacturing of components with complex geometries
- production of custom or personalised equipment
- manufacture of shell casings[15] for explosive and ordnance disposal tasks
- production of drones[16]
- manufacture of weapon parts and spare parts
- on-site, including battlefield, manufacturing capability
- printing of tactical maps[17]
- application of artificial intelligence in 3D printing
- production of educational aids

[14] Hegedűs–Gyarmati 2022.
[15] Ember–Ádám 2022.
[16] Hegedűs et al. 2023.
[17] Kállai 2023.

Over the past few years, 3D printing has demonstrated its growing presence across various fields compared to traditional manufacturing methods, which is why it has rightfully entered the portfolios of economic players. With the increase in user demands, further development of the technology is expected, and, together with the continuous expansion of printing materials, it is anticipated that it will enable applications in additional areas. A part of our investigation, as presented in this article, focuses on identifying which new military areas might emerge in the future. As highlighted in the previous list, 3D printing currently contributes to the success of military operations by providing in-house manufacturing capabilities, enhancing the efficiency of manufacturing processes, and making supply chains safer. We anticipate that 3D printing capabilities will be integrated into the Hungarian Defence Forces in the near future, for which the necessary conditions have been detailed in a previous article of ours.[18]

SWOT analysis of 3D printing

A SWOT analysis is a strategic planning tool that helps organisational leaders in decision-making by identifying and evaluating strengths, weaknesses, opportunities, and threats related to the subject under examination. In our paper, we conducted a SWOT analysis of the military application of 3D printing to identify areas and tasks where the 3D manufacturing process can be applied more effectively and efficiently than current solutions. The analysis particularly focused on the organisational changes needed for the implementation of the technology and the necessary development of the printing process to best meet military requirements, as well as the legitimate needs and expectations of users.

We deliberately did not examine whether the military application of 3D printing is justified, as the technology has convincingly proven its military relevance in recent armed conflicts and wars. Furthermore, military strategy is largely based on the experiences of current wars and sets out expectations for the modernisation and development of the Hungarian Defence Forces to which 3D printing technology can also contribute.

During the implementation, we first conducted an organisational analysis of the HDF, examining the internal factors, specifically the strengths and weaknesses. We focused on whether the current organisational structure is suitable for integrating the technology and whether the application of the technology and the necessary organisational changes are justified. In the second part of our analysis, we examined the external factors that the Defence Forces cannot significantly influence or control, yet which could have a substantial impact on the military and its operations. Based on our design and printing experiences with 3D printing technology, we prepared a SWOT analysis of the procedure:

[18] Daruka et al. 2024a.

Strengths:

- Customisability: Enables the easy production of custom products, including those tailored to the users' body measurements.
- Rapid prototyping: Allows for the immediate and quick creation and testing of prototypes, followed by necessary design adjustments. This facilitates accelerated product development processes and cost reductions.
- Manufacture of complex geometries: Enables the production of parts with complex geometries that would be difficult or costly to achieve with traditional manufacturing methods.
- On-demand manufacturing: Reduces inventory costs and increases flexibility by allowing products to be produced as needed, quickly responding to user demands.
- Environmentally friendly application: Produces less waste compared to traditional subtractive manufacturing processes and requires less energy, contributing to environmental protection.
- Manufacture of unique and specialised products and tools: Allows for the creation of custom, specialised tools, such as those used in explosive ordnance disposal, enhancing the safety of the personnel involved.
- Expanding material options: Supports a variety of materials with optimised properties for specific tasks, such as plastics, metals, and ceramics.
- Decentralised or on-site manufacturing: Enables the production of necessary parts at the point of use, even on the battlefield, without relying on risky supply chains.
- Simplification and safety improvement of logistical tasks: Allows for on-site, demand-based production of products, avoiding complex and risky supply chains. This reduces logistical tasks, saving time and energy for logistics units. The application of this technology can be a good alternative for reducing supply chain risks, as discussed in a previous publication.[19]
- Creation of a digital database: The efficiency of 3D printing tasks can be actively supported by a centralised, non-public digital database established at the national level.
- Optimised design processes: The use of artificial intelligence-based generative design (a collaboration between the designer and the computer) allows algorithms to generate thousands of possible solutions based on design parameters and requirements from which the designer can choose. This helps in optimising material usage, strength, and costs.
- Centralised 3D Printing Capability: A centralised printing facility at the military level offers several advantages, including cost savings, secure data management (e.g. for weapon parts), optimisation of manufacturing processes, and maximisation of utilisation.
- Creation of training and development centres: Establishing a training centre ensures the transfer of both theoretical and practical knowledge required for 3D printing.

[19] Daruka et al. 2024c.

- Easy training for production: The process for a specific type of 3D printer can be taught within a few days.
- Generative design capability: Generative design for creating 3D models uses artificial intelligence-based software to generate thousands of design variants based on fundamental parameters (e.g. load, strength, size, material). Additive manufacturing allows for printing of complex generative design bodies.[20]

Weaknesses:

- Printing capacity limitations: For larger or higher quantities of products, the printing process can be time-consuming.
- Limited material selection: Current printers are only capable of using a limited range of materials, which restricts the scope of applications.
- Cost: high initial investment costs for setting up the necessary infrastructure, including printers and quality materials.
- Size restrictions: The technology currently has limitations on the maximum print size, which can restrict its use.
- Material quality issues: The quality of printed products, such as surface finish or strength, can be inconsistent and may not match that of products made with traditional methods. For example, in laser powder bed fusion of metals, surface quality often does not meet application requirements.[21]
- High start-up costs: Establishing 3D printing capabilities involves significant initial costs for infrastructure, equipment, and high-quality materials.
- Technological constraints: Current technological limitations affect manufacturing capabilities, including print speed, size, surface quality, and detail.
- Regulatory issues: The legal and regulatory environment for printed products is still developing and may not fully address all concerns.
- Accuracy: The dimensional and shape accuracy of printed products may not yet match that of products made using traditional manufacturing processes, especially mass-produced items.
- Quality control: The regulatory framework for quality control of finished products is still lacking. For example, fibre-reinforced polymer composites used in aviation and automotive industries face significant issues like catastrophic failure under overload and lack of ductility, necessitating non-destructive testing methods to assess structural integrity and predict the remaining properties of composite structures after partial damage.[22]
- Competitive technologies: Traditional manufacturing processes can often produce products more economically, quickly, and reliably, especially in higher quantities.
- Security risks: Easy access to 3D printing designs and technology could pose security risks if misused, such as for producing weapon parts.
- Technology maturity: The 3D printing process is still in the development phase, including printers, materials, and regulatory environments.

[20] Markovits et al. 2023.
[21] Markovits–Varga 2024.
[22] Hliva–Szebényi 2023.

Opportunities:

- Technological process optimisation and development: 3D printing offers opportunities to optimise design and manufacturing processes, enhancing efficiency. Further advancements can lead to increased printable sizes, new printer materials, and improved quality and mechanical properties of finished products.
- Growing user demand: Increasing demand for printing services drives manufacturers to innovate, leading to the development of more affordable, efficient, and versatile printers.
- Innovation and design freedom: 3D printing provides design freedom and innovative opportunities, allowing for the development of new products and procedures.
- Medical applications for military use: There is a possibility to create customised medical devices and prosthetics tailored for military needs.
- Research and development: The known advantages of 3D printing, such as immediate production of complex structures, facilitate overcoming challenges in research and development tasks.
- Education and training: Utilising 3D printing in education can aid instructors in explaining concepts through the creation of teaching aids and support students in realising innovative ideas.
- Increased technology acceptance: Demonstrating the benefits of 3D printing over traditional manufacturing methods helps to increase the technology's acceptance and widespread use.
- Decentralised 3D printing capabilities: Establishing printing capabilities at various military locations offers several benefits, including simplifying supply chains, enhancing logistical security, saving time, and enabling on-demand, localised manufacturing.

Threats:

- Competition from traditional manufacturing methods: Conventional manufacturing methods are often better known, more widely accepted, and more efficient than 3D printing. Traditional methods may not have limitations in terms of size or material availability, making them more suitable for certain applications.
- Cybersecurity risks: The risk of cyberattacks poses a threat to the integrity of the 3D printing process. There is a potential danger of producing defective, compromised, or weakened components without detecting the issues.
- Regulatory shortcomings: The ease of access to 3D printing technologies and the availability of printable designs (e.g. firearms) online necessitate stringent legal regulations to ensure public safety and prevent misuse.
- Standardisation issues: The lack of standardised practices for the elements and environmental conditions of 3D printing, as well as for quality assurance of printed products, can hinder the technology's adoption and effectiveness.
- Technological limitations: 3D printing faces several limitations compared to traditional manufacturing, such as restricted printable sizes, limited material

options, and inconsistent product quality. These issues need to be addressed or developed further.
- Security concerns: The ease and affordability of access to 3D printing, combined with inadequate regulatory oversight, heighten security risks. For instance, the ability to easily produce firearms poses a significant threat.
- Printing quality and reliability: There is a need for improvements in printer reliability and material quality to enhance the overall quality and mechanical properties of printed products. Ensuring consistent print quality is crucial for widespread adoption and reliability.

The SWOT analysis we conducted can assist the leaders of the Hungarian Defence Forces, or its individual units, in understanding the advantages and opportunities of 3D printing technology, as well as its limitations and risks, to make informed decisions about adopting or rejecting this manufacturing process. Should the decision be to implement 3D printing, our analysis provides essential background information for system setup and operation, as well as for developing the necessary organisational and equipment development strategies.

Summary

3D printing has been a part of the lives of businesses using additive manufacturing technology for decades. It has been used to some extent, but for a long time, it did not hold a significant place in the portfolios of companies producing various products. Since user demand did not increase significantly in this direction, printer manufacturers also did not invest more time, energy, or money into development. However, in recent years, developments have led to the rapid spread of the technology, now being used much more widely than before. Many of the previously unfavourable characteristics of the technology have been significantly improved, resulting in cheaper and more accurate printers. The variety and quality of usable materials have significantly increased, further boosting demand for printers.

Thanks to these advancements, 3D printing has increasingly overshadowed traditional manufacturing processes in various industrial sectors today, as it offers numerous advantages over them. Among other things, the ability to quickly produce prototypes for testing, material savings, and the potential to create complex structures all contribute to making 3D manufacturing more cost-effective, faster, and versatile compared to competitors. In addition to profit-oriented players in the economic sector – though with different objectives – the national defence industry, including military defence, is also eager to adopt innovative and modern solutions for more effective, successful, and rapid operations.

Due to the ongoing Russian–Ukrainian war and various geopolitical tensions, there is a need for a modern military that can quickly respond to changes and ensure the country's security and independence. Achieving a modern military requires not only the development of existing capabilities but also the creation and integration of new capabilities that enhance the achievement of military objectives.

The military application of 3D printing technology has demonstrated its effectiveness in many cases on the battlefield, such as in the production of weapon parts and drones, and in reducing supply chain risks. Accordingly, the Hungarian Defence Forces have started using 3D manufacturing technology initially for research purposes, and we are currently in the initial, exploratory phase. In our paper, we conducted a SWOT analysis of the military application of 3D printing to identify the advantages and disadvantages of the technology, as well as areas and tasks where the 3D manufacturing process could be applied more effectively and efficiently than the current methods. We paid special attention to the organisational changes and infrastructure development required for the technology's application, as well as the technological development needs to meet military requirements.

Following the analysis, we conclude that the establishment and integration of 3D printing technology as a manufacturing capability in the Hungarian Defence Forces could contribute to the creation of a modern military force with independent supply capabilities that meets contemporary requirements. The weaknesses and threats of the manufacturing process can be significantly mitigated through regulation and development.

Our SWOT analysis and subsequent evaluation, based on our experiences with the 3D printing process, are intended to provide decision-supporting information for the development of 3D printing capabilities in the Hungarian Defence Forces.

References

Daruka, Norbert – Dénes, Kálmán – Ember, István – Kovács, Zoltán – Vég, Róbert (2024a): A 3D nyomtatási képesség kialakításának lehetőségei és korlátai a Magyar Honvédségben [The Possibilities and Limitations of Establishing 3D Printing Capability in the Hungarian Defence Forces]. *Hadtudomány,* 34(E-szám), 27–39. Online: https://doi.org/10.17047/Hadtud.2024.34.E.27

Daruka, Norbert – Dénes, Kálmán – Ember, István – Kovács, Zoltán – Vég, Róbert (2024b): A 3D-nyomtatási technológia oktatásának lehetőségei és feltételei a műszakitiszt-képzésben [The Possibilities and Requirements of Teaching 3D Printing Technology in Engineer Officer Training]. *Műszaki Katonai Közlöny,* 34(1), 5–18. Online: https://doi.org/10.32562/mkk.2024.1.1

Daruka, Norbert – Dénes, Kálmán – Ember, István – Kovács, Zoltán – Vég, Róbert (2024c): A 3D nyomtatás alkalmazásának lehetőségei az ellátási lánc kockázatainak csökkentése érdekében [The Possibilities Of Applying 3D Printing To Reduce Supply Chain Risks]. *Katonai Logisztika,* (1–2), 248–266. Online: https://doi.org/10.30583/2024-1-2-248

Ember, István – Ádám, Balázs (2022): Kumulatív töltetházak 3D nyomtatása [Shaped Charge Body Producing with 3D Printer]. *Hadmérnök,* 17(3), 35–44. Online: https://doi.org/10.32567/hm.2022.3.2

Hegedűs, Ernő – Gyarmati, József (2022): A haditechnikai kutatás-fejlesztés helye, szerepe és sajátosságai [State, Role and Speciality of the Defence Research and

Development]. *Hadmérnök,* 17(2), 17–32. Online: https://doi.org/10.32567/hm.2022.2.2

Hegedűs, Ernő – Hennel, Sándor – Végvári, Zsolt (2023): A Bayraktar drónok II. rész [The Bayraktar-drones Part II]. *Haditechnika,* 57(3), 33–36. Online: https://doi.org/10.23713/HT.57.3.06

Hliva, Viktor – Szebényi, Gábor (2023): Non-Destructive Evaluation and Damage Determination of Fiber-Reinforced Composites by Digital Image Correlation. *Journal of Nondestructive Evaluation,* 42(2), Paper 43. Online: https://doi.org/10.1007/s10921-023-00957-7

Kállai, Attila (2023): Térkép- és tereptani alapismeretek [Map and Terrain Basics]. Demeter, József – Isaszegi, János – Kiscelli, Piroska (eds.): *Honvédelmi alapismeretek: Tankönyv.* Budapest: HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Nonprofit Kft., 350–412.

Kara, Yahya – Kovács, Norbert Krisztián – Nagy-György, Péter – Boros, Róbert – Molnár, Kolos (2023): A Novel Method and Printhead for 3D Printing Combined Nano-/Microfiber Solid Structures. *Additive Manufacturing,* 61, 103315. Online: https://doi.org/10.1016/j.addma.2022.103315

Markovits, Tamás – Erőss, László Dániel – Fendrik, Ármin (2023): Analysing the Generative Design of Payload Part for the 3D Metal Printing. *Komunikacie/Communications,* 25(1), B45–B51. Online: https://doi.org/10.26552/com.C.2023.010

Markovits, Tamás – Varga, László Ferenc (2024): Investigating the Surface Roughness of 3D Printed Metal Parts in Case of Thin 20 µm Build Layer Thickness. *Journal of Materials Research,* 39, 1841–1851. Online: https://doi.org/10.1557/s43578-023-01254-9

Zentay, Péter – Hegedűs, Ernő – Végvári, Zsolt (2023a): A 3D-s nyomtatás és katonai alkalmazásának lehetőségei II. rész: 3D-s nyomtatott alkatrészek mechanikai tulajdonságai minőségjavításának lehetőségei [3D Printing and Its Military Application Possibilities Part II: Possibilities for improving the quality of the mechanical properties of 3D printed parts]. *Haditechnika,* 57(1), 49–55. Online: https://doi.org/10.23713/HT.57.1.09

Zentay, Péter – Hegedűs, Ernő – Végvári, Zsolt (2023b): A 3D-s nyomtatás és katonai alkalmazásának lehetőségei III. rész: A gyártási hibák hatásának mérséklése, hibakiküszöbölési megoldások [3D Printing and Its Military Application Possibilities Part III: Mitigation of the impact of production errors, error elimination solutions]. *Haditechnika,* 57(2), 57–62. Online: https://doi.org/10.23713/HT.57.2.11

Legal source

1393/2021 (VI. 24.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról [Government Decree on the National Military Strategy of Hungary]. Online: https://njt.hu/jogszabaly/2021-1393-30-22

Hadtudományi Szemle
17. évfolyam (2024) 4. szám 97–120. • DOI: 10.32563/HSZ.2024.4.6

Szabóné Gál Marianna[1]

Milyen módon és mértékben kezelik a biztonsági stratégiák a korrupció kérdését?

A korrupció és a biztonság összefüggéseinek vizsgálata az amerikai és a brit biztonsági stratégiák alapján

How and to What Degree is Corruption Addressed in Security Strategies?

Examining the Relationship Between Corruption and Security Through the Lens of US and UK Security Strategies

Absztrakt

A cikk a korrupció és a biztonság összefüggéseit vizsgálja. Válaszokat keres arra a kérdésre, hogy miért jelent fenyegetést a korrupció egy nemzet vagy a nemzetközi közösség biztonságára. Áttekinti a legújabb tudományos eredményeket, így a korrupció legújabb megnyilvánulási formáit, kitér a stratégiai korrupció napjainkban alkalmazott formáira. Górcső alá veszi az Amerikai Egyesült Államok és az Egyesült Királyság biztonsági stratégiáját abból a szempontból, hogy figyelembe veszi-e a korrupciót mint biztonsági tényezőt, és tartalmaz-e korrupció elleni célkitűzéseket. Megtudhatjuk, hogy elszigetelten kezeli-e a két állam biztonsági stratégiája és antikorrupciós stratégiája a jelenséget, vagy érzékelhető-e a stratégiai területek összhangja.

Kulcsszavak: korrupció, biztonsági fenyegetés, nemzeti biztonsági stratégia, antikorrupciós stratégia, stratégiai korrupció, Amerikai Egyesült Államok, Egyesült Királyság

[1] Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola, e-mail: drszabonegal-marianna@gmail.com

Abstract

The article reviews the latest scientific findings, including the most recent manifestations of corruption, and discusses the forms of strategic corruption employed in contemporary times. It scrutinises the security strategies of the United States and the United Kingdom from the perspective of whether they consider corruption as a security factor and whether they include anti-corruption objectives. We will find out whether the security strategies and anti-corruption strategies of the two states isolate the phenomenon or whether there is a perceivable coherence between the strategic domains.

Keywords: corruption, security threat, national security strategy, anti-corruption strategy, strategic corruption, United States, United Kingdom

Bevezetés

A korrupció és a biztonság összefüggései

A korrupció nem új keletű jelenség, A társadalmi és technológiai változások eredményeként azonban mindig újabb és újabb formáját ismerhetjük meg. Sem a kutatók, sem az ezzel foglalkozó nemzetközi szervezetek mind ez idáig nem fogalmaztak meg egységes definíciót, és a tudományos vitákban is különböző meghatározásokat és fogalmakat használnak.[2] A kutatások viszont a korrupció egyre szélesebb összefüggéseit tárják fel. A korrupciót leggyakrabban bűnügyi problémának tekintik, de ma már széles körben elfogadott az az elképzelés, hogy mélyebb társadalmi, kulturális és gazdasági tényezőkben gyökerezik, míg egyes vélemények szerint a korrupció nem büntetőjogi, hanem szociológiai fogalom.[3] A korrupció jelensége olyan sokféle formában és összefüggésben jelentkezik, hogy a megfelelő ellenintézkedések meghatározása igazi kihívást jelent.[4] Zhang és Vargas-Hernández a közigazgatási korrupciót tartja a legelterjedtebbnek,[5] míg mások a politikai korrupció ellentéteként utalnak rá.[6] A korrupció típusait csoportosíthatjuk egyrészt kézzelfogható előnyöket eredményező korrupcióként, mint amilyen a vesztegetés, a sikkasztás és jogellenes gazdagodás vagy a nem kézzelfogható előnyöket eredményező korrupcióként. Ez utóbbiként említhetjük a befolyással üzérkedést, a nepotizmust (rokonok előnyben részesítése), a klientelizmust (barátok előnyben részesítése) és a pártfogást.[7] A másik csoportosítás a korrupciót elősegítő lehetőségeken alapul, és rendszerszintű vagy helyi szintű lehetőségeket különböztet meg. Rendszerszinten támogatják a korrupció létrejöttét például a gyenge jogrendszerek és kormányzati intézmények, vagy a túlzott bürokrácia. Helyi szintű lehetőséget teremtenek az alacsony bérek, a gyenge felügyelet vagy a bejelentők védelmének

[2] Heywood 1997; Heywood–Rose 2014; Rose-Ackerman 1978; Gardniner 2008; 2006; Nye 1967; Lambsdorff 2007.
[3] Peters 2012.
[4] Villeneuve–Mugellini–Heide 2019.
[5] Zhang – Vargas-Hernández 2015.
[6] Gould 1991; Huberts 1998; Holmes 2015; OECD 2015: 28.
[7] Villeneuve–Mugellini—Heide 2019.

hiánya.[8] Báger szerint[9] a korrupciót előidéző környezet elemzése alapvető fontosságú az ellene történő célzottabb fellépéshez. A korrupciós helyzetek szerint 10 különböző tevékenység azonosítható be: a döntéshozatal, a közszolgáltatások nyújtása, a közbeszerzés, a pénzügyi menedzsment, az állami alkalmazottak toborzása, az oktatás, az ellenőrzés, a készpénzkezelés, a vagyongazdálkodás, a lakossági tevékenységek ellenőrzése és szabályozása.Ha a teoretikus megközelítést vizsgáljuk, akkor három paradigma lehet segítségünkre a korrupció természetének megértéséhez.[10] A gazdasági paradigma szerint a korrupció költség-haszon elemzés eredménye.[11] A kulturális paradigma a belső értékek, etikai ítéletek és a társadalmi nyomás szerepét hangsúlyozza. A neoinstitucionális paradigma az intézményi keretek és az informális mechanizmusok hatását vizsgálja.[12] A nemzetközi szervezetek közül már nemcsak a tagjai biztonságának fenntartása érdekében létrehozott Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO), hanem az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) és az integritásfejlesztés terén úttörő szerepet játszó Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) is felismerte a korrupció nemzeti és nemzetközi biztonságra gyakorolt hatásának fontosságát.[13] Üdítő példaként hat, hogy már egyes államok is belefoglalták a biztonsági stratégiájukba a korrupcióval való foglalkozás szükségességét. Ezek közé tartozik az Amerikai Egyesült Államok (*Amerikai Nemzeti Biztonsági Stratégia, National Security Strategy of the United States 2022,* NBS), az Egyesült Királyság *(Nemzeti Biztonsági Stratégia és a Stratégiai Védelmi és Biztonsági Felülvizsgálat 2015, National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015)* és Németország is *(Németország integrált biztonsága, Nemzeti Biztonsági Stratégia 2022, Integrated Security for Germany, National Security Strategy 2022)*.

Az elmúlt évtizedekben nemcsak a korrupció értelmezése került új megvilágításba, hanem a biztonság felfogása is. A biztonságnak sincs egyetlen általánosan elfogadott definíciója.[14] Ha a szó etimológiai értelmezéséből indulunk ki, akkor egy aggodalom és félelem nélküli állapotot értünk alatta. A biztonság fogalma mindig a nemzetközi kapcsolatok középpontjában állt, a politológusok, a nemzetközi kapcsolatokat kutató szakemberek próbálják értelmezni és újraértelmezni a biztonság fogalmát. Számos elméleti megközelítés létezik, a legrégebbi és a mai napig domináns realista irányzatot,[15] ami klasszikus, modern és neorealista irányzatra tagozódik.[16] Fogalmilag pedig a történelmi és a strukturális realizmust különböztetjük meg. A történelmi realizmus képviselőjeként Machiavelli és Carr[17] említhető, míg a strukturális realizmus kapcsán Morgenthau és Waltz.[18] A realisták iskolája a nemzetközi kapcsolatok vetületében makroszintű megközelítésben politikai és militarista kérdésekkel foglalkozik, olyan

[8] Felson 2006; Graycar–Sidebottom 2012.
[9] Báger 2011.
[10] Vannucci 2015: 11.
[11] Persson–Rothstein–Teorell 2013; Rose-Ackerman 1978; Vannucci 2015.
[12] Vannucci 2015: 11.
[13] Szabóné Gál 2022.
[14] Gazdag–Remek 2018: 17.
[15] Doyle 1997.
[16] Soltani–Yusoff 2012.
[17] Carr 1946.
[18] Dunne–Schmidt 2001.

kontextusban, ahol a biztonság és a hatalom a nemzetközi rendszer mozgatórugói.[19] A realista és neorealista gondolkodásmód szerint az állam biztonsága elsősorban azt jelenti, hogy az államnak – lényegében más államoktól – meg kell védenie területi integritását és autonómiáját, valamint a belső politikai rendet.[20] Wolfers szerint a biztonság alatt a nemzet biztonságát kell érteni, minden más kérdés másodlagos. Morgenthau álláspontja az, hogy a biztonság a hatalom származéka. Soltani és Yusoff a realisták közös vonásaként összegzi, hogy hisznek a hatalompolitika érvényességében, és úgy vélik, hogy a biztonság és a hatalom örökkévaló szükségszerűsége a szuverén államok közötti kapcsolatoknak. A reflektivisták ennél is tovább mennek, megállapítva azt, hogy a racionalizmus figyelmen kívül hagyja a nemzetközi politika fontos aspektusait, mint például az erkölcsöt és az eszméket.[21] Az 1990-es években élte virágkorát a konstruktivizmus, ami azt állítja, hogy az államok más államokhoz való viszonyukban határozzák meg identitásukat. Miközben a percepciók, az elvárások és a közös tudás alkotják a struktúrát meghatározó tényezőket,[22] a biztonság fogalma más és más minden helyzetben, nem rendelkezik állandó jelentéssel. Az egyes szereplők határozzák meg azt az új helyzetek fényében, míg a gyakorlatok érlelik ki a jelentését. Ezek a felismerések alakítják a szereplők másokkal szembeni viselkedését, így határozva meg az ellenségeket és barátokat.[23]

A biztonság fogalma nagyon lényeges változásokon ment keresztül a vestfáliai békeszerződésben megfogalmazottak óta, hiszen a fókusz akkor még az állami és nemzeti biztonságra összpontosult. A katonai elemeken túllépő biztonságfogalmat teremtette meg Buzan szektorelmélete,[24] amely kiterjeszti a nemzetközi biztonság elemzését a kultúrára, a gazdaságra és a környezetre is. Szerinte az egzisztenciális fenyegetések különböző politikai kontextusban vagy „szektorban" jelentkezhetnek, beleértve a gazdasági, a társadalmi és a környezeti, valamint a hagyományosabb értelemben vett politikai és katonai szférát is.[25]

Metodika

Miért is jelent fenyegetést a korrupció egy nemzet vagy a nemzetközi közösség biztonságára? Milyen közös problémákat azonosíthatunk, és hogyan kezelik, kezelik-e egyáltalán a biztonsági stratégiák a korrupció okozta kihívásokat?

A korrupció és a biztonság legújabb tendenciáinak bemutatása után tekintem át az eddig született tudományos eredményeket. A fő trendeket, célkitűzéseket és fogalmakat beazonosítva elemzem az Amerikai Egyesült Államok 2022-ben elfogadott Nemzeti Biztonsági Stratégiáját. Megvizsgálom és összehasonlítom, hogy az amerikai nemzetbiztonsági tanulmányban (NSSM-1) meghatározott célkitűzések megtalálhatóak-e az Amerikai Nemzeti Biztonsági Stratégiában és a Nemzeti Korrupcióellenes

[19] Wolfers 1952.
[20] Lahirly 2020.
[21] Kurki 2008.
[22] Wendt 1999.
[23] Wendt 1999.
[24] Buzan 1944.
[25] Skidmore 1999.

Stratégiában. Az elemzésemben megvizsgálom a biztonsági stratégia és a korrupcióellenes stratégia közötti összefüggéseket. Ezt követően az Egyesült Királyság Biztonsági Stratégiáját elemzem és hasonlítom össze az Amerikai Nemzeti Biztonsági Stratégiával. Vizsgálom továbbá, hogy kiegészítik-e egymást az antikorrupciós stratégiák és a nemzetbiztonsági stratégiák a fenti országokban. A kutatás során három kérdésre kerestem a választ.

Az első, hogy a korrupció milyen figyelmet kap. A korrupcióellenes stratégiák keretében próbálják-e nemzeti szinten és büntetőjogi, társadalmi, szociológiai kontextusban, gyakran izoláltan kezelni a kérdést?

A második, hogy milyen kezdeményezések vannak (például az USA biztonsági stratégiája), és a biztonsági stratégiák tartalmaznak-e átfogó célkitűzéseket a korrupció mint biztonsági fenyegetés leküzdése érdekében.

A harmadik, hogy a biztonsági és korrupcióellenes stratégiák összekapcsolódnak-e, egymásra épülnek-e vagy kiegészítik-e egymást.

Eredmények

A korrupció biztonságra gyakorolt hatása

A korrupció jelensége, főként a politikai korrupció fokozatosan olyan tényezővé vált, amely súlyosan veszélyezteti a békét és a nemzetközi biztonságot. A korrupció így a globális biztonsági kérdéskör egyik legégetőbb problémáját jelenti. Egyéb negatív hatásai mellett elősegíti a kormányzati intézményekbe való beszivárgást, vagy azok irányításának kisajátítását és foglyul ejtését, valamint kedvez az erőszakos cselekedetek elterjedésének is.[26] Világos kapcsolat mutatható ki a legfelsőbb szintű korrupció és a nemzetközi szinten tapasztalható erőszak és instabilitás elterjedtsége között.[27] A korrupció nemcsak lehetővé teszi a határokon átnyúló kapcsolatokkal rendelkező szélsőséges terrorista csoportok kialakulását, hanem elősegíti a feketepiacok kialakulását is.[28] A korrupción keresztül a háborús időszakban kialakult bűnözői struktúrák nagyobb hatalomra tesznek szert annak érdekében, hogy akár a békefenntartási és stabilizációs folyamatot is akadályozzák, és képessé válnak továbbá a nemzetközi közösség által adományozott erőforrások felhalmozására, azokon való meggazdagodásra és a fegyveres konfliktusok szükségtelen meghosszabbítására.[29]

A korrupció biztonságra gyakorolt hatása szempontjából megkülönböztethetjük az endemikus korrupciót, az állam foglyul ejtését és a stratégiai korrupciót.[30] Ha a korrupció biztonságra gyakorolt hatásának súlyosságát nézzük, akkor ez a sorrend egyben fokozatosságot is jelent.

[26] Zamudio-González 2020: 1.
[27] IFE&P 2018.
[28] Zamudio-González 2020; Cockayne 2016; Cockayne–Lupel 2011; Makarenko 2004; Shelley 2005; Dziedzic 2016.
[29] Zamudio-González 2020: 4; Berdal–Zaum 2013; Boucher et al.; Del Castillo 2008; Galtung–Tisné 2009; O'Donnell 2006; Zaum– és Cheng 2012; Le Billon 2003, 2005, 2008, Raballand-Recanatini 2023.
[30] Basel Institute 2024.

Az endemikus korrupció jellemzője, hogy széles körben, rendszerszinten van jelen egy államban a korrupció, ez káros hatással van az állam azon képességére, hogy megfelelő szintű szolgáltatásokat nyújtson az állampolgároknak. A köztisztviselők és a választott tisztviselők elsősorban a magán profit lehetőségét keresik, és nem a közjót szolgáló projektek megvalósítását.[31] Gyengíti az állampolgárok kormányzatba vetett bizalmát, táplálja a társadalmi egyenlőtlenségeket és konfliktust szít, nem beszélve arról, hogy veszélyezteti a védelmi és biztonsági szektor hatékony működését.[32] Az is bebizonyosodott, hogy az endemikus korrupció az állami intézmények összeomlásához vezet, megkönnyítve ezzel azokat a feltételeket, amelyek olyan jelenségek kialakulását eredményezik, amelyet számos akadémikus „bűnöző", „bukott" vagy „maffia" államoknak neveznek.[33]

Az állam foglyul ejtése alatt általában „az olyan helyzetet nevezik, amikor egy országon belüli vagy kívüli befolyásos személyek, intézmények, vállalatok vagy csoportok korrupciót használnak arra, hogy egy ország politikáját, jogi környezetét és gazdaságát saját magánérdekeik érdekében alakítsák".[34]

Az állam foglyul ejtése tágabb értelemben az érdekcsoportok vagy döntéshozatali folyamatok aránytalan és szabályozatlan befolyásaként értelmezhető, amikor a különleges érdekcsoportoknak sikerül tiltott gyakorlatok alkalmazásával a maguk érdekei szerint alakítaniuk az állami törvényeket és szakpolitikákat.[35]

Az állam foglyul ejtése révén a támadó állam megpróbálja befolyásolni az áldozat állam politikai és gazdasági folyamatait. Például a politikai pártok és vezetők támogatásával és finanszírozásával, akik ezt követően a hálájukat a támadó politikai és gazdasági érdekeinek védelmével fejezik ki. A fő cél a politikai és gazdasági függőség elérése széles körű korrupció révén. A politikai elit döntései már nem a közérdeket veszik figyelembe, hanem egy adott csoportnak kedveznek,[36] a modern hibrid hadviselés esetében pedig egy adott államnak.[37] Az állam foglyul ejtése során az állam biztonságáért felelős intézmények ellenőrzése is egy szűk csoport kezében összpontosul. Jellemzője még, hogy táplálja az elnyomott csoportok radikalizációját.[38]

Johnson szerint az állam foglyul ejtése leginkább a politikai korrupcióhoz kapcsolódik, és ebben az értelemben jelentős gyakorlati kihívást jelent hiszen „olyan államokra jellemző, ahol a korrupció teljesen szisztematikus jellegűvé vált, a politikai rendszer sajátossága, amelyben a saját szereplői rendszeresen részt vesznek és akár a törvényeket is módosítják a bűncselekmények hosszú távú fenntarthatósága érdekében".[39]

Dassah szerint az állam foglyul ejtése a közérdek aláásását jelenti, amelynek során a jogszerűség a jogellenesség funkciójává válhat éppen azért, mert „a törvények, szabályok és rendeletek végül egy jogellenes tranzakció termékévé válnak".[40]

[31] Rose-Ackerman 2004.
[32] Baez Camargo – Kassa 2024; Basel Institute 2024.
[33] CEIP 2014; Green–Ward 2004; Legvold 2009; Naím 2012.
[34] Martini 2014: 2.
[35] Martini 2014: 2.
[36] Martini 2014.
[37] Hadzhiev 2020.
[38] Basel Institute 2024.
[39] Johnsøn 2016: 36.
[40] Dassah 2018: 2.

Ha az előző két jelenséget és annak hatásait megnézzük, akkor láthatjuk, hogy ha az endemikus korrupció és/vagy az állam foglyul ejtése megvalósul, akkor az állam fokozatosan elveszti hatékonyságát, az állampolgárok bizalma csökken, ami társadalmi és állami instabilitáshoz vezethet, emiatt az is bekövetkezhet, hogy az állam képtelen lesz magát megvédeni a külső és belső fenyegetésektől. Ezt a gyengeségét egy másik állam kihasználja, vagy szándékosan korrupt gyakorlatokat alkalmaz a saját befolyása érvényesítésére.

A stratégiai korrupció az előbbieket figyelembe véve a korrupció fegyverként való felhasználása annak érdekében, hogy egy állam geopolitikai céljait érvényesítse.[41] Vindman erre a *weaponized corruption* (a korrupciófegyver) fogalmat használja, szerinte ez nem más, mint a korrupciónak az államvezetés eszközeként való felhasználása a demokratikus intézmények és folyamatok célzott befolyásolására, kooptálására, gyengítésére és destabilizálására.[42] A korrupció innentől nem egyszerűen arról szól, hogy egyes tisztviselők visszaélnek a közhatalommal a magánnyereség érdekében, hanem a korrupció a kormányzás szervező elve. A hivatalos kormányzati döntéshozatalt a politikai és üzleti pártfogók informális hálózatai tartják kézben, akik ellenőrzik a közforrások elosztását.

Ami azonban újdonság, az a korrupciónak a nemzetstratégia eszközévé való átalakulása. Az elmúlt években számos ország – különösen Kína és Oroszország – megtalálta a módját annak, hogy a korrupciót, amely korábban csupán saját politikai rendszerük sajátossága volt, a globális színtéren fegyverré alakítsa. Az említett országok ezt már korábban is megtették, de soha nem a mostani méretekben. Napjainkban azonban a fegyverként alkalmazott korrupció a politikai hadviselés fontos formájává vált.[43] Zelikow és társai azt is megállapítják, hogy míg a korrupció más fajtáinak mozgatórugója a vagyoni gyarapodás, a kapzsiság, addig ez csekély módon van jelen a stratégiai korrupció esetében. A stratégiai korrupció esetén a korrupt ösztönzést a célország ellen külföldiek alkalmazzák saját országuk nemzeti stratégiájának részeként.

A stratégiai korrupció káros hatásai közé tartozik, hogy az ellenfelek a korrupciót a globális befolyásépítés technikájaként alkalmazzák, egyes országok pedig az állami irányítású vállalatokat és a tiltott pénzmozgásokat kihasználva közvetlenül behatolnak a nyugati kormányokba és intézményekbe. Konfliktusokat és illegális fegyvereket finanszírozhatnak, arra törekednek, hogy destabilizáljanak más államokat, nemzetek közötti függőségekre összpontosítva veszélyeztetik a célországok politikai stabilitását és védelmi képességeit.[44]

A fegyverként alkalmazott korrupció az autokratikus rezsimek számára olyan mechanizmust biztosít, amellyel alááshatják és gyengíthetik a demokráciákat, miközben megszilárdítják a külföldi érdekek érvényesítéséhez szükséges kulcsfontosságú klientúrahálózatokat, és a legszélsőségesebb esetekben az államhatalom megszerzését. A stratégiai korrupció lehetővé teszi az országhatárok, a lakosság és a politikai hatalom központjaiba való könnyű – és sokkal kevésbé nyilvánvaló – behatolását anélkül, hogy az katonai válaszlépéseket kockáztatna vagy indokolna.

[41] Basel Institute 2024; Huss – Pozsgai-Alvarez 2022.
[42] Murray – Windman – Cruz Bustillos 2021.
[43] Zelikow et al. 2020.
[44] Huss – Pozsgai-Alvarez 2022.

A világ több táján is érzékelhető jelenségek leküzdése érdekében az elmúlt években egyre nagyobb hangsúlyt kapott a korrupciónak az államok biztonságára és a nemzetközi biztonságra gyakorolt hatásának a vizsgálata. Tudományos szinten megindultak a legújabb trendeket követő fogalomalkotási törekvések, amelyeket a nemzetközi szervezetek és az egyes nemzetek önálló vagy közös fellépési törekvései követnek.

Az Amerikai Egyesült Államok nemzetbiztonsági stratégiája

Újszerű megközelítés

A 2021. június 3-án kiadott memorandumában (*Memorandum on Establishing the Fight Against Corruption as a Core United States National Security Interest 2021,* NSSM-1)[45] az amerikai elnök a korrupció elleni harcot az Amerikai Egyesült Államok alapvető nemzetbiztonsági érdekeként határozta meg. Egyben kifejezte elkötelezettségét amellett, hogy a korrupciót gazdasági és nemzetbiztonsági prioritásként kezeli, és ígéretet tett arra, hogy a globális pénzügyi rendszer átláthatóvá tételére és a demokráciát aláásó kiskapuk megszüntetésére irányuló nemzetközi erőfeszítések élére áll. Pár hónappal ezt megelőzően 2021 márciusában szintén a Fehér Ház által kiadott Ideiglenes Nemzetbiztonsági Stratégiai útmutatóban *(Interim National Security Strategic Guidance)*[46] felhívta a figyelmet a korrupciónak a társadalmakat belülről bomlasztó hatására, amellyel világszerte szembe kell nézniük az országoknak, és amelyet az autoriter államok egyre inkább fegyverként használnak a demokratikus intézmények aláásására. A dokumentum azt is megállapítja, hogy a demokráciaellenes erők az általuk felfedezett gyengeségek további mélyítésére is felhasználják a korrupciót. Kinyilvánítja, hogy ezt a tendenciát mindenképpen meg kell állítani, hiszen a stratégiai korrupció, a félretájékoztatás és a dezinformáció alkalmazásának megakadályozása nemzetbiztonsági érdek. Korunk kihívásaként négy fő jelenséget nevez meg: a kiberfenyegetéseket, az éghajlatváltozást, a korrupciót és a digitális önkényuralmat. Ezt a dokumentum szerint csak globális szinten lehet leküzdeni, mégpedig úgy, ha az Amerikai Egyesült Államok „szövetségeseivel és partnereivel együtt korszerűsíti a nemzetközi együttműködés struktúráját a mostani kihívásoknak megfelelően".[47] Egyik lehetséges megoldásként az amerikai demokrácia újjáélesztését irányozza elő eszközül használva az átláthatóságot és az elszámoltathatóságot az amerikai kormányzatban a korrupció kigyomlálására. Ennek érdekében szükségesnek tartják, hogy újra elkötelezzék magukat a jogállamiság mellett, helyreállítsák a hatalmi ágak alkotmányos szétválasztásának és az igazságszolgáltatás függetlenségének tiszteletben tartását, megnöveljék a bizalmat a szövetségi bűnüldöző szervek politikamentességében, a hírszerző közösségben, a diplomatáik, köztisztviselőik és katonáik tevékenységében.

[45] The White House 2021a, 2021b.
[46] The White House 2021a.
[47] NBS: 13.

Nemzetbiztonsági tanulmányok

Az amerikai elnökök már 1969 óta adnak ki más-más néven ugyan, de hasonló célokat szolgáló memorandumokat, utasításokat. A Nixon-kormányzat 1969 és 1974 között például 206 nemzetbiztonsági tanulmányt (*National Security Study Memoranda,* NSSM) adott ki. Ezek a dokumentumok az elnök vagy az elnök nemzetbiztonsági ügyekért felelős megbízottja által kiadott hivatalos utasítások, amelyek az Amerikai Egyesült Államok nemzetbiztonságával és külpolitikájával kapcsolatos egyes kérdések tanulmányozására adnak megbízást. Ezek gyakran utasítják a címzett ügynökségeket, hogy foglalkozzanak konkrét kérdésekkel vagy válaszoljanak azokra. A Nemzetbiztonsági Tanács és a kormányzat ezt követően a döntéshozatali folyamat során megvitatja ezeket a tanulmányokat. Az ebből eredő politikai döntéseket gyakran a nemzetbiztonsági döntési feljegyzésekben (*National Security Decision Memoranda,* NSDM) jelentetik be. Az NSSM-ek által lefedett témák skálája széles: külkapcsolatok, védelem, hírszerzés, nemzetközi gazdaságpolitika, fegyverkezés és költségvetés.

2021 óta Biden elnök szintén a Nixon- és a Ford-kormányzat alatt is használt elnevezéssel adja ki nemzetbiztonsági témájú utasításait. A 2021 júniusában kihirdetett NSSM-1 eddig példa nélküli, hiszen új szintre emelte a korrupció elleni fellépést azzal, hogy a korrupció elleni harcot alapvető nemzetbiztonsági érdeknek nyilvánította. Az NSSM-1 három részre tagolható, a politika, a stratégia és a különböző hatóságok felülvizsgálata alkotja.

Helyzetelemzés

Az első részében az NSSM -1 tulajdonképpen egy helyzetelemzést nyújt, és ennek keretében a korrupció káros hatásait taglalja, amely során hasonló megállapításokat tesz, mint amire a nemzetközi szervezetek is jutottak. Kiemeli a bizalomra, a kormányzásra gyakorolt negatív hatását. A Világbankhoz hasonlóan az NSSM-1 is összefüggésbe hozza a korrupciót a törékeny állam kialakulásával és a szolgáltatásokhoz való egyenlő hozzájutás esélyének csökkenésével. Ahogyan az ENSZ, az EBESZ és az Európa Tanács is, úgy az NSSM is megállapítja, hogy a korrupció aláássa a fejlesztési törekvéseket. A korrupció eszközül szolgál az autokrata vezetőknek, hogy világszerte aláássák a demokráciákat. Nemcsak az Amerikai Egyesült Államok nemzetbiztonságát veszélyezteti, hanem a gazdasági egyenlőséget és a szegénység elleni globális erőfeszítéseket is.

Kimondja, hogy „a korrupció hatékony megelőzésével és leküzdésével, valamint az átlátható és elszámoltatható kormányzás előnyeinek bemutatásával kritikus előny biztosítható az Amerikai Egyesült Államok és más demokráciák számára".[48]

Egyértelműen és határozottan kifejti, hogy a Biden-kormányzat élére fog állni minden olyan kezdeményezésnek, amely az amerikai és a külföldi korrupció megelőzésére és leküzdésére irányul, ennek egyik eszköze a globális pénzügyi rendszerek átláthatóságának megteremtése, amely megnehezítheti a korrupcióból eredő vagyonok elrejtését, valamint a korrupt szereplők tevékenységének leplezését.

[48] The White House 2021b.

Célkitűzések

Az NSSM-1 második, stratégiáról szóló része fogalmazza meg az első részben feltárt jelenségekkel kapcsolatos válaszlépéseket. A szöveget elemezve az 1. táblázatban foglaltam össze az elérni kívánt 10 célkitűzést és az elérésükre tervezett, általam beazonosított intézkedéseket.

1. táblázat: Az NSSM-1 célkitűzései és az elérésüket célzó intézkedések összefoglalása

Sorsz.	Célkitűzés	Tervezett intézkedés
1.	A jó kormányzás előmozdítása.	A korrupció elleni fellépésben aktív szerepet játszó minisztériumok és ügynökségek korszerűsítése, kapacitásnövelése.
2.	A törvénytelen pénzügyi finanszírozás elleni küzdelem hazai és nemzetközi szinten.	A cégek tényleges tulajdonosainak bejelentési kötelezettségére vonatkozó szövetségi törvény betartatása, az offshore cégekre vonatkozó pénzügyi titoktartás lazítása. Az információcsere javítása, új reformok szükségességének beazonosítása.
3.	A korrupt személyek, a nemzetközi bűnszervezetek és segítőik felelősségre vonása.	A lopott vagyontárgyak azonosítása, befagyasztása és visszaszerzése. Az információmegosztás további fokozása, hírszerzési információk gyűjtése és elemzése.
4.	A pénzügyi átláthatóság előmozdítása, a nyílt kormányzás ösztönzése, a pénzügyi intézmények keretrendszerének megerősítése.	A nemzetközi és hazai intézmények és a multilaterális szervek kapacitásának erősítése, globális korrupcióellenes normák kidolgozása.
5.	A civil szervezetek, a média és más felügyeleti és ellenőrző szereplők bevonása a korrupciós tendenciák kutatásába és elemzésébe, a korrupciós esetek feltárásába, valamint a kormányzati elszámoltathatóság és a reformok terén tett erőfeszítések támogatására.	A civil társadalom, a média és más felügyeleti és elszámoltathatósági szereplők képességeinek támogatása és megerősítése, valamint az eme szereplők biztonságos és nyitott működési környezetének biztosítása belföldi és nemzetközi szinten.
6.	A stratégiai korrupció elleni fellépés hazai és nemzetközi szinten. A demokratikus folyamatokba történő külföldi beavatkozás megakadályozása.	Együttműködés nemzetközi partnerekkel, a stratégia korrupcióra lehetőséget biztosító kiskapuk bezárása.
7.	A korrupció ellen fellépni szándékozó országok részére bűnügyi, pénzügyi, technikai segítségnyújtás.	Az Amerikai Egyesült Államok és partnerei erőforrásainak növelése.
8.	A korrupció elleni küzdelmet szolgáló átláthatósági, felügyeleti és elszámoltathatósági intézkedések végrehajtása.	Az Amerikai Egyesült Államok állami és helyi hatóságai és intézményei, valamint partnerei és más külföldi kormányok kapacitásainak növelése.
9.	A korrupció elleni intézkedések szorgalmazása, megelőző intézkedések megtétele.	A magánszektor és a civil társadalom közötti partnerségek előmozdítása.
10.	A külföldi segítségnyújtás és a biztonsági együttműködések részévé kell tenni a korrupciómegelőzési intézkedéseket.	A legjobb gyakorlatok és végrehajtási mechanizmusok kialakítása.

Forrás: a szerző szerkesztése NSSM-1 alapján

A felülvizsgálat

Az NSSM harmadik része a különböző hatóságok és ügynökségek közötti felülvizsgálati folyamat megvalósítását irányozza elő azzal, hogy felsorolja azt a 15 minisztériumot és ügynökséget, amelyeknek rész kell venniük a felülvizsgálatban, valamint meghatározza az elkészített szakértői tanulmányok figyelembevételét. Az NSSM-1 tartalmazza, hogy a kibocsátását követő 200 napon belül be kell fejezni a felülvizsgálatot és a továbblépés irányait, a jövőbeli intézkedéseket tartalmazó jelentést, stratégiát kell készíteni az amerikai elnök számára.

A kitűzött feladatok eredményeként született meg 2021 decemberében az Amerikai Egyesült Államok első átfogó *Korrupcióellenes Stratégiá*ja, amely az NSSM-1 célkitűzéseit alapul véve 5 pilléren nyugszik. A 2. táblázat tartalmazza, hogy az NSSM-1 célkitűzései milyen formában találhatóak meg az Amerikai Nemzeti Biztonsági Stratégia és a Korrupcióellenes Stratégia intézkedései között.

2. táblázat: Az NSSM célkitűzései és az elérésüket célzó intézkedések összefoglalása az NBS és a Nemzeti Korrupcióellenes Stratégia tükrében

Sorsz.	Célkitűzés	Nemzeti Biztonsági Stratégia	Nemzeti Korrupcióellenes Stratégia
1.	A jó kormányzás előmozdítása.	Közvetetten: Második rész A hatalomgyakorlás eszközeinek „élesítése"	Közvetlenül: Első pillér
2.	A törvénytelen pénzügyi finanszírozás elleni küzdelem hazai és nemzetközi szinten.	Közvetlenül: Harmadik rész: Kereskedelem és gazdaság	Közvetlenül: Második pillér
3.	A korrupt személyek, a nemzetközi bűnszervezetek és segítőik felelősségre vonása.	Közvetlenül: Harmadik rész: Terrorizmus	Közvetlenül: Harmadik pillér
4.	A pénzügyi átláthatóság előmozdítása, a nyílt kormányzás ösztönzése, a pénzügyi intézmények keretrendszerének megerősítése.	Közvetlenül Második rész Közvetetten: Harmadik rész:	Közvetlenül: Harmadik pillér
5.	A civil szervezetek, a média és más felügyeleti és ellenőrző szereplők bevonása a korrupciós tendenciák kutatásába és elemzésébe, a korrupciós esetek feltárásába, valamint a kormányzati elszámoltathatóság és a reformok terén tett erőfeszítések támogatására.	Közvetlenül Második rész Negyedik rész	Közvetlenül Harmadik pillér
6.	A stratégiai korrupció elleni fellépés hazai és nemzetközi szinten. A demokratikus folyamatokba történő külföldi beavatkozás megakadályozása.	Közvetlenül: Második rész	Közvetlenül: Ötödik pillér
7.	A korrupció ellen fellépni szándékozó országok részére bűnügyi, pénzügyi, technikai segítségnyújtás.	Közvetlenül: Harmadik rész	Közvetlenül: Ötödik pillér
8.	A korrupció elleni küzdelmet szolgáló átláthatósági, felügyeleti és elszámoltathatósági intézkedések végrehajtása.	Közvetetten: Második rész	Közvetlenül: Ötödik pillér

Sorsz.	Célkitűzés	Nemzeti Biztonsági Stratégia	Nemzeti Korrupció-ellenes Stratégia
9.	A korrupció elleni intézkedések szorgalmazása, megelőző intézkedések megtétele.	Közvetetten: Második rész	Közvetlenül: Ötödik pillér
10.	A külföldi segítségnyújtás és a biztonsági együttműködések részévé kell tenni a korrupciómegelőzési intézkedéseket.	Közvetetten: Harmadik rész	Közvetlenül: Ötödik pillér

Forrás: a szerző szerkesztése NSSM-1, NBS, az Egyesült Államok Korrupcióellenes Stratégiája alapján

A korrupció elleni fellépés az Amerikai Nemzeti Biztonsági Stratégia keretei között

Jelen cikk az Amerikai Nemzeti Biztonsági Stratégia (NBS) vizsgálatára és elemzésére fókuszál olyan szempontból, hogy kezeli-e, illetve hogyan kezeli a korrupció kérdését, figyelemmel arra, hogy az NSSM-1-ben alapvető nemzetbiztonsági érdekként határozták meg a korrupció elleni fellépést. Azt is vizsgáltam, hogy van-e valamilyen kapcsolat a korrupcióellenes stratégia és a biztonsági stratégia között. Áttekintem azt is, hogy az NSSM-1-ben kifejtett 10 célkitűzés és a megvalósításukra vonatkozó intézkedés megtalálható-e az NBS-ben.

Az NBS-t 2022. október 12-én fogadták el, 10 hónappal azután, hogy az NSSM-1 szerint megalkották és elfogadták az *Amerikai Korrupcióellenes Stratégiá*t.

Az NBS korrupcióellenes intézkedéseket tartalmaz, mivel a korrupció alapvető fenyegetést jelent a jogállamiságra. A stratégia hangsúlyozza, hogy amikor a kormánytisztviselők visszaélnek a közpénzzel a saját hasznukra, az gyengíti az üzleti környezetet, aláássa a gazdasági lehetőségeket, és növeli az egyenlőtlenséget. A korrupció továbbá hozzájárul a közintézményekbe vetett közbizalom csökkenéséhez, ami kedvez az illiberális szereplőknek, akik kihasználják a lakosság elégedetlenségét politikai előnyök érdekében.

Az NBS szerint fontos a korrupció ellen küzdeni, mert a korrupció veszélyezteti a jogállamiságot és a demokratikus intézményeket. A korrupció elleni küzdelem segít megőrizni a társadalmi stabilitást, növelni a gazdasági fejlődést és erősíteni a demokratikus intézmények hitelességét. Az intézkedések között szerepel az együttműködés a nemzetközi partnerekkel a korrupció visszaszorítása érdekében, valamint az átláthatóság és az elszámoltathatóság előmozdítása a kormányzati tevékenységekben. A korrupció elleni harc fontosságát a stratégia azért hangsúlyozza, mert a korrupció veszélyezteti az Amerikai Egyesült Államok és más országok biztonságát és stabilitását is.

Az NBS célkitűzései közé tartozik az Amerikai Egyesült Államok erejének és befolyásának növelése, valamint a világban a szabad, nyitott, biztonságos és virágzó jövő felé történő elmozdulás elősegítése. A stratégia hangsúlyozza az amerikai érdekek védelmét, a gazdasági jólét és lehetőségek bővítését, valamint az amerikai demokratikus értékek megvalósítását és védelmét. Az Amerikai Egyesült Államok arra törekszik, hogy erős és széles körű koalíciót építsen olyan nemzetekkel, amelyek együttműködési szándékukat fejezik ki.

Ha megvizsgáljuk, hogy tartalmaz-e hasonlóságokat a két stratégia, megállapíthatjuk, hogy igen. Az amerikai korrupcióellenes stratégia szintén hangsúlyozza a korrupció elleni küzdelmet, amely alapvető fenyegetést jelent a jogállamiságra. A korrupció gyengíti az üzleti környezetet, aláássa a gazdasági lehetőségeket, és növeli az egyenlőtlenséget. Mindkét stratégia kiemeli a demokratikus értékek védelmét, a jogállamiság támogatását, valamint a korrupció elleni fellépést. Az amerikai nemzeti biztonsági stratégia és a korrupcióellenes stratégia hasonló intézkedéseket tartalmaz a demokrácia erősítése, az emberi jogok védelme, a korrupció elleni harc és az átláthatóság előmozdítása terén. Mindkét stratégia hangsúlyozza az együttműködést a demokratikus partnerekkel és az intézményekkel, valamint az együttműködést a nemzetközi közösséggel a közös kihívások kezelése érdekében.

Az amerikai nemzeti biztonsági stratégia szerint a transznacionális szervezett bűnözés elleni küzdelem érdekében az Amerikai Egyesült Államok fokozza erőfeszítéseit a fenyegetés visszaszorítása érdekében. A stratégia hangsúlyozza, hogy a transznacionális bűnöző szervezetek részt vesznek olyan tevékenységekben, mint a kábítószer- és más illegális áruk csempészése, pénzmosás, lopás, embercsempészet és kereskedelem, kiberbűnözés, csalás, korrupció, valamint illegális halászat és bányászat. Ezek a tevékenységek növelik az erőszakot a közösségekben, veszélyeztetik a közrendet és az egészséget, és hozzájárulnak az Amerikai Egyesült Államokban az évente több tízezer kábítószer-túladagolás okozta halálhoz.

Az NBS szerint az Amerikai Egyesült Államok erősíti az együttműködést a transznacionális bűnözés elleni küzdelemben, integrálva a rendőrségi munkát a diplomáciai, pénzügyi, hírszerzési és egyéb eszközökkel, valamint együttműködve a külföldi partnerekkel.

Az NBS Harmadik részében a következőképpen utal a *Nemzeti Korrupcióellenes Stratégiá*ra:

> „Az Amerikai Egyesült Államok Korrupcióellenes Stratégiája elismeri, hogy a korrupció egyedülálló fenyegetést jelent nemzetbiztonságunkra nézve, és különös hangsúlyt fektet annak felismerésére, hogy a korrupt szereplők milyen módon használják fel az Amerikai Egyesült Államok pénzügyi rendszerét és más, a jogállamiságon alapuló rendszereket a jogtalanul szerzett jövedelmük tisztára mosására."[49]

Ha megnézzük a *Korrupcióellenes Stratégiá*t, hogy találunk-e benne kereszthivatkozást, vagy előrevetítést valamelyik nemzeti biztonsági stratégiára, akkor csalódnunk kell, mert konkrétan a biztonsági stratégiára nincsen benne utalás. (Az is igaz, hogy az NBS közel egy évvel az antikorrupciós stratégia elfogadása után látott napvilágot.) Elmondható viszont, hogy a korrupcióval mint nemzetbiztonsági fenyegetéssel viszont sok helyen foglalkozik. Az NSSM-1 alapján lefolytatott felülvizsgálat eredményeként született meg.

2023. december 6-án hozta nyilvánosságra az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériuma a *Korrupcióellenes Stratégia* végrehajtására kiadott Cselekvési Tervét, amellyel tovább kívánta fokozni a korrupció elleni fellépését. A Cselekvési

[49] The White House 2022: Part III, 36.

Terv 1.5. célkitűzése a korrupció megelőzésének és felszámolásának szisztematikus integrálását írja elő a biztonsági együttműködés, a konfliktuskezelés, a stabilizációs erőfeszítések, a természetvédelem és a fejlesztési programok területén. Az előző alapvetően külpolitikai célkitűzésen kívül a Cselekvési Terv 5.5. pontja pedig a védelmi ágazatra helyezi a hangsúlyt. A korrupcióval kapcsolatos szempontoknak a katonai tervezésbe, az elemzésbe és a műveletekbe történő integrálását a korrupciós kockázatok felmérését segítő protokollok és útmutatók kiadásával tervezi megvalósítani. Ezek az eljárások segítenek a szektorszintű kockázatok feltárásában, a felmérések eredményének kiértékelésében és a feltárt kockázatok kezelésében.

Az NSSM-1-gyel összhangban az Amerikai Egyesült Államok kormánya prioritásként kezeli a korrupció mint nemzetbiztonsági probléma csökkentésére irányuló erőfeszítéseket a két- és többoldalú diplomáciai kötelezettségvállalások révén.

Az Egyesült Királyság *Nemzeti Biztonsági Stratégiá*ja és a korrupció elleni védekezés

A *Nemzeti Biztonsági Stratégia* és a *Stratégiai Védelmi és Biztonsági Felülvizsgálat 2015* az Egyesült Királyság kormányának átfogó stratégiai dokumentuma, amely a nemzetbiztonsági kihívásokra és fenyegetésekre adott válaszokat foglalja össze. A stratégia hangsúlyozza az Egyesült Királyság elkötelezettségét a nemzetközi béke és biztonság, valamint a békére és biztonságra törekvő globális partnerségek iránt.

A dokumentum három fő területre összpontosít: a nemzetbiztonság, a védelem és a fejlesztés. A nemzetbiztonsági dimenzióban a stratégia kiemeli a terrorizmus, a kibervédelem, a bűnözés és az instabilitás területén meglévő fenyegetéseket. A védelmi dimenzióban a stratégia a haderő modernizációjával és a NATO-n belüli szerepvállalással foglalkozik. A fejlesztés dimenzióban a dokumentum a fejlesztési együttműködés fontosságát hangsúlyozza a globális stabilitás és biztonság szempontjából.

A *Nemzeti Biztonsági Stratégia* és a *Stratégiai Védelmi és Biztonsági Felülvizsgálat 2015* egy átfogó és integrált megközelítést jelent az Egyesült Királyság nemzetbiztonsági és védelmi politikájában, amelynek célja a nemzet és szövetségesei biztonságának megőrzése és előmozdítása a változó világ kihívásai közepette.

A 2. nemzetbiztonsági célkitűzés tartalmazza a globális befolyás kivetítését – a fenyegetések megvalósulásának és az Egyesült Királyság, valamint szövetségesei és partnerei érdekeit érintő fenyegetések valószínűségének csökkentését. A korrupciót ebben a részben említi először a dokumentum. Kifejti, hogy az Egyesült Királyság a világon egyedülálló módon az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagja, valamint a NATO, a Nemzetközösség, a G7 és a G20, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, az OECD, a Kereskedelmi Világszervezet, a Nemzetközi Valutaalap és a Világbank tagja.

Határozottan kinyilvánítja, hogy e fent felsorolt szervezetekben való tagságát az államuk erősítésére használják fel, és vitathatatlanul központi szerepet játszik a nemzetközi normák megerősítésében és értékeik népszerűsítésében. Ennek érdekében támogatja a jó kormányzást, a korrupció elleni küzdelmet, a jogállamiságot és a nyitott társadalmakat.

A nemzeti és globális biztonsági kihívások terén említi a szervezett bűnözést, és annak közvetlen hatását az Egyesült Királyság biztonságára. A legjelentősebb típusai között sorolja fel a megvesztegetést és a korrupciót.

Az első nemzetbiztonsági célkitűzés körében a negyedik fejezet taglalja a nemzet, a terület, a gazdasági biztonság, az infrastruktúra és életmód védelmét. Ez a fejezet meghatározza, hogy az angol kormány hogyan használja fel képességeink teljes spektrumát a kitűzött célok elérésére. A korrupció elleni fellépés érdekében megerősítik a súlyos és szervezett bűnözés felszámolására irányuló képességeiket, és növelik a fenyegetésekkel és veszélyekkel szembeni ellenálló képességüket. Új intézkedéseket vezetnek be annak érdekében, hogy az Egyesült Királyságot ellenségesebb hellyé tegyék azok számára, akik a bűncselekményekből és korrupcióból származó jövedelmek mozgatására, elrejtésére vagy felhasználására, illetve a szankciók kijátszására törekednek. Fokozni akarják a magánszektorral való együttműködésüket, kihasználva a banki, jogi és pénzügyi szektor képességeit és szakértelmét. A közös pénzmosás elleni hírszerzési munkacsoport munkájára építve, átfogó cselekvési terv alapján lépnek fel a pénzmosás elleni küzdelem és az Egyesült Királyság válaszlépéseiben meglévő hiányosságok megszüntetése érdekében. A korrupciót mint az instabilitás egyik mozgatórugóját a felelősségteljes kormányzás előmozdításával, a biztonság és az igazságszolgáltatás fejlesztésével, valamint a munkahelyteremtés és a gazdasági lehetőségek megteremtése érdekében nyújtott fokozott támogatással tervezik leküzdeni.

A célkitűzéseknek megfelelően 2016 áprilisában közzétették a pénzmosás és terrorizmus finanszírozása elleni cselekvési tervet. Már a bevezető első mondatában hangsúlyozza, hogy bár a cselekvési terv a pénzmosás minden formájával foglalkozik, különös figyelmet fordít azonban a pénzmosás azon eseteire, amely a szervezett bűnözést, a nagymértékű korrupciót vagy a terrorizmust segítik elő. A szervezett bűnözés legalább 24 milliárd fontba kerül az Egyesült Királyságnak évente, emberéleteket követel, és megfosztja az embereket biztonságuktól és jólétüktől. Az Egyesült Királyság pénzügyi rendszerén keresztül történő pénzmosás összekapcsolható a tengerentúli korrupcióval, a vesztegetéssel és a közpénzek ellopásával. Pontosan azért, hogy akadályokat gördítsenek a korrupcióval szerzett illegális vagyonok mozgatása elé, a magánszférával szorosabbra fűzik az együttműködést a kockázatok beazonosítása, a hatékonyabb eszközökkel történő információmegosztás, a megelőző intézkedések fokozása és az állampolgárok tudatosítása terén. A nemzetközi szerepvállalást is kiterjesztik a korrupcióellenes nemzetközi normák hatékonyabb betartatása és a nemzetközi intézmények megerősítése útján. A cselevési terv a legjelentősebb, pénzmosáshoz kapcsolódó fenyegetések közé sorolja az Egyesült Királyságon keresztül lebonyolított, a nagymértékű korrupcióhoz és a csaláshoz kapcsolódó pénzmosást. A 2013-ban felállított Nemzeti Bűnüldözési Ügynökség vezeti, koordinálja és támogatja továbbra is a többi hazai bűnüldöző szerv munkáját a súlyos és szervezett bűnözés elleni, így a korrupció elleni fellépésük során. A hatékonyság növelése érdekében új nemzetközi összekötő tisztviselői hálózatot hoztak létre.

Az Egyesült Királyság nemzeti biztonsági stratégiája hangsúlyozza a korrupció elleni fellépést és az ezzel kapcsolatos intézkedéseket. Emellett az Egyesült Királyság már több mint 190 millió fontot fektetett be három év alatt abba, hogy segítse a fejlődő országokat a korrupció nyomozásában és bíróság elé állításában, valamint a kormányok

felelősségre vonásában. Új nemzetközi korrupcióellenes egységet hoztak létre a Nemzeti Bűnüldözési Ügynökségben, 21 millió fonttal elkötelezve magukat 2020-ig a fejlődő országokból ellopott pénzek visszaszerzésére és az elkövetők felelősségre vonására.

2017-ben a Nemzetbiztonsági Tanács (National Security Council, NSC) felülvizsgálta a 2015-ös *Nemzetbiztonsági Stratégiá*t, és az addigi előrehaladás értékelését is tartalmazó jelentést adott ki. Az NSC arra a következtetésre jutott, hogy a nemzetbiztonsági stratégia tartalma és az abban foglalt három nemzetbiztonsági célkitűzés továbbra is megfelelő keretet ad a nemzetbiztonsági törekvéseknek. Az NSC megbízást adott a nemzetbiztonsági célzott képességek felülvizsgálatára, és annak megállapítására, hogy miként fejleszthetnék tovább kapacitásaikat. Új intézkedéseket vezettek be annak érdekében, hogy az Egyesült Királyság ne legyen vonzó azok számára, akik a bűncselekményekből és korrupcióból származó jövedelmek mozgatására, elrejtésére vagy a szankciók kijátszására törekszenek. A 2017-es Criminal Finances Act új hatásköröket hozott létre a bűncselekményből származó vagyontárgyak visszaszerzésére.[50]

Ahogyan az amerikai biztonsági stratégia és korrupcióellenes stratégia egymáshoz való viszonyát vizsgáltam, ehhez hasonlóan áttekintem az Egyesült Királyság két stratégiájának viszonyát. Nehezítő tényező, hogy időben távolabb áll a hatókörük. A nemzeti biztonsági stratégiát 2015-ben fogadták el, és évente felülvizsgálati és előrehaladási jelentésben értékelik, míg a korrupcióellenes stratégiát 2017-ben fogadták el, intézkedései pedig a 2022-ig tartó időtávot ölelik fel.

A *Nemzeti Biztonsági Stratégia* és a *Stratégiai Védelmi és Biztonsági Felülvizsgálat 2015* nem tartalmaz utalást az antikorrupciós stratégiai dokumentumra.

Az Egyesült Királyság *Antikorrupciós Stratégiá*ja (2017–2022) a bevezetőjében említi más nemzeti stratégiákkal együtt a *Nemzeti Biztonsági Stratégiá*t is. A csalás elleni stratégia és a csalás elleni funkció célja a csalás, a vesztegetés és a korrupció hatékony kezelésének biztosítása a kormányzatban. Összefogják azt a mintegy 13 000 köztisztviselőt, akik azon dolgoznak, hogy felderítsék és megfékezzék a csalást, a vesztegetést, a korrupciót és a szélesebb körű gazdasági bűncselekményeket a kormányzat egész területén.

Az antikorrupciós stratégia alapját képezik a kormányzatban eddig született eredményeken kívül a felsorolt stratégiák célkitűzései, eredményei.

A stratégia a korrupcióra mint nemzetbiztonsági fenyegetésre utal már az első pontjában, amely alááshatja a hazai és nemzetközi intézményekbe vetett bizalmat. A dokumentum kijelenti, hogy a korrupció veszélyezteti a nemzeti biztonságot és jólétet mind itthon, mind külföldön. Hangsúlyozza, hogy a korrupció alááshatja a közvélemény bizalmát hazai és nemzetközi intézményekben, ha nem állítják meg. Emellett megjegyzi, hogy a korrupció teljes hatása gyakran nem jól érthető. Azonban hangsúlyozza, hogy a korrupció elleni küzdelem az Egyesült Királyság kormánya erőfeszítéseinek középpontjában áll annak érdekében, hogy biztonságosabbá tegyék az országot és megőrizzék a jelenlegi jólétüket.

Az Egyesült Királyság Nemzetbiztonsági Tanács (NSC) Nemzetbiztonsági Kockázatértékelésében azonosította be a hazai és külföldi fenyegetéseket. Megállapította, hogy a korrupció lehetővé teszi és felerősíti a feltárt hazai és külföldi fenyegetéseket.

[50] Rusch 2021.

Három kategóriába osztotta a fenyegetéseket és a korrupcióval kapcsolatos összefüggéseiket.

A dokumentum szerint a korrupció komoly fenyegetést jelent az Egyesült Királyság nemzeti biztonságára és gazdasági jólétére. A korrupció lehetővé teszi és felerősíti a terrorizmust, a szervezett bűnözést, az illegális migrációt és más biztonsági fenyegetéseket. A korrupció általában olyan országokban is jelentős hatással van, ahol a bűnözés és a korrupció szorosan összefonódik a közügyekkel és a gazdasági növekedéssel. Ez komoly hatással lehet ezeknek az országoknak a társadalmára, kormányzására és gazdasági növekedésére, valamint az Egyesült Királyság nemzetbiztonságára és üzleti érdekeire is.

Az Egyesült Királyság szerepe globális pénzügyi központként fontos a gazdasági jólétéhez, de ugyanakkor kihasználható a bűnözők által. A korrupció és a pénzmosás jelentős fenyegetést jelentenek, és az Egyesült Királyság 2017-es *Nemzeti Kockázatértékelés*e szerint ez továbbra is jelentős veszély.

A korrupció nemcsak a gazdasági szektort és az egész társadalmat érinti, hanem káros hatással van a kormányzásra, a közpénzek hatékony felhasználására és a nemzetbiztonságra is. Az Egyesült Királyság kormánya különböző stratégiákat és prioritásokat határoz meg a korrupció elleni küzdelemben, beleértve a határainak, börtöneinek, rendőrségének és védelmi szektorának ellenállóbbá tételét a korrupciós fenyegetésekkel szemben.

2023. december 18-án tették közzé a Nyílt Kormányzati Együttműködés (Open Government Partnership, OGP) keretében készített *Nemzeti Akcióterv*et. Az OGP célja a kormányzat és az intézmények átláthatóságának, elkötelezettségének és elszámoltathatóságának biztosítása. Az Egyesült Királyság mint az OGP egyik alapító tagja már a hatodik nemzeti akciótervét adta ki. A jelenlegi akcióterv épít az előző OGP-intézkedések eredményeire, de új vállalásokat is tartalmaz. A brit kormány négy fontos vállalást fogalmazott meg a nyílt kormányzás, az átláthatóság és a korrupcióellenes küzdelem terén. A nyílt közbeszerzést, a nemzetközi segélyek átláthatóságát, a civil társadalom bevonását a korrupcióellenes küzdelembe, és az ENSZ Korrupcióellenes Egyezménye (UNCAC) felülvizsgálati mechanizmusa átláthatóságának javítását. Az akcióterv végrehajtását egy független értékelési mechanizmus követi nyomon. E szerint az akcióterv több ígéretes vállalást tartalmaz, de a megvalósítás sikeressége az erőforrások biztosításán, a prioritások helyes meghatározásán és a folyamatos civil társadalmi bevonáson múlik. A nyílt kormányzás szempontjából a közbeszerzési törvény végrehajtása jelentheti a legnagyobb áttörést, míg más területeken (például segélyezés átláthatósága) a tényleges hatás még kérdéses.

A fentieket összegezve elmondható, hogy a stratégia alapján a korrupció komoly veszélyt jelent az Egyesült Királyság nemzeti biztonságára és gazdasági jólétére, az ellene való fellépési törekvések öltenek testet a brit kormány által kiadott különböző stratégiákban és az antikorrupciós prioritásokban.

Az amerikai és angol biztonsági stratégia korrupcióellenes intézkedéseinek összehasonlítása

A két ország biztonsági stratégiája számos ponton említi a közös biztonsági fellépést, akár bilaterális, akár multilaterális formában. Az Egyesült Királyság külön alcímet szentel az Amerikai Egyesült Államokkal való együttműködésnek a nemzetbiztonsági stratégia ötödik fejezetében, mint kiemelt partnerének a biztonság, a védelem és a külpolitika terén. Ebben hangsúlyozza, hogy kiterjeszti a két fél együttműködését az olyan globális kihívások kezelésére, mint a korrupció.

Az amerikai stratégia kiemeli a transznacionális bűnözés és a kábítószer-kereskedelem kapcsolatát a korrupcióval, valamint a pénzmosás és a korrupció közötti összefüggéseket.

Az Egyesült Királyság nemzeti biztonsági stratégiája és az NBS egyaránt hangsúlyozza a korrupció elleni küzdelmet mint fontos biztonsági kihívást. Mindkét dokumentum elismeri, hogy a korrupció veszélyezteti a nemzetbiztonságot, a gazdasági stabilitást és az intézmények hitelességét. Az Egyesült Királyság stratégiája kiemeli a globális korrupció elleni fellépés fontosságát, míg az amerikai stratégia hangsúlyozza a korrupció elleni küzdelem fontosságát a nemzetközi stabilitás és biztonság szempontjából.

Hasonló intézkedéseket szerepeltetnek mind az amerikaiak, mind az angolok a korrupció elleni küzdelemben. Mindkét ország tervezi a nemzetközi együttműködés erősítését a korrupció visszaszorítása érdekében, valamint az intézmények és jogrendszer megerősítését a korrupció elleni hatékonyabb fellépés érdekében. Mindkét stratégia hangsúlyozza a korrupcióval kapcsolatos információk megosztásának fontosságát, valamint a korrupcióval kapcsolatos bűncselekmények felderítésére és büntetésére irányuló erőfeszítéseket. Mivel az amerikai stratégia 6 évvel később született meg, mint a brit, ezért az olyan újabb jelenségek elleni tevékenységek is helyet kaptak benne, mint a stratégiai korrupció elleni fellépés hazai és nemzetközi szinten vagy a demokratikus folyamatokba történő külföldi beavatkozás megakadályozása.

Az amerikaiak és a britek számára a korrupció sokkal inkább az igazságszolgáltatás és a jogszabályok betartása, valamint a gazdasági fejlődés szempontjából jelent súlyos fenyegetést. Mindkét országban szigorú törvények és ellenőrzési mechanizmusok vannak a korrupció ellen, és mindkét ország rendelkezik olyan szervezetekkel, mint az FBI vagy a National Crime Agency, amelyek az ilyen tevékenységek felderítésére és megszüntetésére specializálódtak.

Mindkét nemzet számára a korrupció nemcsak a gazdasági szektorban jelent fenyegetést, hanem a nemzetbiztonság szempontjából is komoly probléma lehet. Az illegális pénzmosás, a szervezett bűnözés és a terrorizmus finanszírozása mind olyan tevékenységek, amelyeket gyakran korrupciós eszközökkel hajtanak végre. Emiatt mindkét ország nagy hangsúlyt fektet a pénzmosás- és a korrupcióellenes intézkedésekre, hogy megvédjék a nemzetbiztonságot és megakadályozzák a bűnözés terjedését.

Az amerikaiak és a britek egyaránt keményen büntetik a korrupciót, és folyamatosan dolgoznak az intézkedések megerősítésén és a felügyeleti mechanizmusok hatékonyságának növelésén. Az átláthatóság, az integritás és a felelősségteljes kormányzás elveit mindkét országban kulcsfontosságúaknak tartják a korrupció

elleni küzdelemben. A korrupció elleni küzdelem nemcsak hazai, hanem nemzetközi szinten is fontos szempont mind az amerikaiak, mind a britek számára, és mindkét ország aktívan részt vesz az ENSZ és más nemzetközi szervezetek korrupcióellenes tevékenységeiben is.

Összegzés

Arra a kérdésre, hogy megkapja-e a korrupció a szükséges figyelmet, foglalkoznak-e tudományos szinten a legújabb jelenségekkel, vizsgálatom és a fent bemutatott eredmények alapján azt a választ adom, hogy igen, elindult egy folyamat, amely a napjainkban leginkább gyakori megnyilvánulási formákat, mint az endemikus korrupció, az állam foglyul ejtése, illetve stratégiai korrupció jellemzőit és hatásait vizsgálja. A világ különböző részein tapasztalható problémák leküzdése érdekében az utóbbi években egyre inkább a korrupció államok biztonságára és a nemzetközi biztonságra gyakorolt hatásának tanulmányozására helyeződött a hangsúly. Tudományos szinten is elindultak a legújabb trendeket követő fogalomalkotási kezdeményezések, amelyeket a nemzetközi szervezetek és az egyes országok önálló vagy közös intézkedései kísérnek.

Az Amerikai Egyesült Államok és az Egyesült Királyság biztonsági stratégiáját elemezve és összehasonlítva megállapíthatom, hogy a két stratégiai dokumentumban számos helyen említik a korrupciót, az ellene való fellépés szükségességét. Elemzésem eredményeként látható, hogy az NSSM-1 tíz antikorrupciós célkitűzése közvetlen és közvetett formában az NBS-ben megtalálható, az Egyesült Királyság biztonsági stratégiája szintén kiemeli, hogy a korrupció elleni harc a brit kormány tevékenységeinek középpontjában áll, mivel célja az ország biztonságának növelése és a jelenlegi jólét megőrzése.

A korrupció közös, határokon átívelő kezelésének szándékáról nemcsak a két ország aktív nemzetközi szervezetekben történő szerepvállalása, hanem a biztonsági stratégiájuk közötti kapcsolódás is tanúskodik. Mindkét állam biztonsági stratégiájában találhatunk kezdeményezéseket a korrupció mint biztonsági fenyegetés leküzdésére. A biztonsági stratégiák és a korrupcióellenes stratégiák egymáshoz való kapcsolódása vonatkozásában pozitív tendenciát fedezhetünk fel, amely jó kezdetként értékelhető. Az amerikai stratégiák tekintetében megfigyelhető egyfajta összefüggés, vagy egymásra való hivatkozás, de egymásra épülést nem tudtam megállapítani. Az Egyesült Királyság esetében az általam vizsgált dokumentumok szövege alapján nem fedezhető fel egymásra épülés, a biztonsági stratégia nem utal az antikorrupciós stratégiára, ez utóbbi azonban megemlíti a biztonsági stratégiát, teljes összhangról viszont álláspontom szerint itt sem beszélhetünk.

Összességében az amerikaiak és a britek számára a korrupció nem csupán etikai kérdés, hanem komoly biztonsági és gazdasági fenyegetést is jelent. Mindkét ország szigorú intézkedéseket hoz a korrupció ellen, és aktívan részt vesz a nemzetközi korrupcióellenes erőfeszítésekben is.

Felhasznált irodalom

Baez Camargo, Claudia – Kassa, Saba (2024): *How (Strategic) Corruption Fuels Insecurity by Affecting Power.* Online: https://baselgovernance.org/blog/how-strategic-corruption-fuels-insecurity-affecting-power

Báger, Gusztáv (2011): Corruption Risk in Public Administration. *Public Finance Quarterly,* 56(1), 44–57.

Berdal, Mats – Zaum, Dominik szerk. (2013): *Political Economy of Statebuilding: Power after Peace.* New York: Routledge. Online: https://doi.org/10.4324/9780203101308

Boucher, A. et al. (2007): *Mapping and Fighting Corruption in War-Torn States. Report from the Project on Rule of Law in Post-Conflict Settings Future of Peace Operations.* Washington, DC: The Henry L. Stimson Center. Online: www.stimson.org/wp-content/files/file-attachments/Mapping_and_Fighting_Corruption_in_War-Torn_States_1.pdf

Buzan, Barry (1944): New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century. *International Affairs,* 67(3), 431–51. Online: https://doi.org/10.2307/2621945

Carr, Edward Hallett (1946): *The Twenty Years Crisis.* London: Harper Perennial.

CEIP (Carnegie Endowment for International Peace) (2014): *Corruption. The Unrecognized Threat to International Security.* Washington, DC: CEIP.

Cockayne, James (2016): *Hidden Power: The Strategic Logic of Organized Crime.* New York: Oxford University Press.

Cockayne, James –, Lupel Adam (2011): *Peace Operations and Organized Crime. Enemies or Allies?* New York: Routledge. Online: https://doi.org/10.4324/9780203804735

Dassah, Maurice (2018): Theoretical Analysis of State Capture and Its Manifestation as Governance Problem in South Africa. *The Journal for Transdisciplinary Research in Southern Africa,* 14(1), 1–10.

Del Castillo, Graciana (2008): *Rebuilding War-Torn States. The Challenges of Post-Conflict Economic Reconstruction.* Oxford: Oxford University Press. Online: https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199237739.001.0001

Doyle, Michael W. (1997): *Ways of War and Peace: Realism, Liberalism, and Socialism.* New York: Norton.

Dunne, Tim – Schmidt, C. Brian (2001): Realism. In J. Baylis, John – Smith, Steve: *The Globalization of World Politics.* Oxford University Press.

Dziedzic, Michael (2016): *Criminalized Power Structures. The Overlooked Enemies of Peace.* Rowman & Littlefield Publishers. Online: https://doi.org/10.5771/9781442266353

Felson, Marcus (2006): *Crime and Nature.* Thousand Oaks: Sage. Online: https://doi.org/10.4135/9781452204260

Galtung, Fredrik – Tisné, Martin (2009): A New Approach to Postwar Reconstruction. *Journal of Democracy,* 20(4), 93–107. Online: https://doi.org/10.1353/jod.0.0132

Gardiner, Stephen M. (2006): A Perfect Moral Storm: Climate Change, Intergenerational Ethics, and the Problem of Moral Corruption. *Environmental Values,* 15, 397–413. Online: https://doi.org/10.3197/096327106778226293

Gazdag Ferenc – Remek Éva (2018): *A biztonsági tanulmányok alapjai.* Budapest: Dialóg Campus.

Graycar, Adam – Sidebottom, Aiden (2012): Corruption and Control: A Corruption Reduction Approach. *Journal of Financial Crime,* 19(4), 384–399. Online: https://doi.org/10.1108/13590791211266377

Green, Penny – Ward, Tony (2004): *State Crime. Governments, Violence and Corruption.* London: Pluto Press. Online: https://doi.org/10.2307/j.ctt18fs3bm

Gould, D. J. (1991): Administrative Corruption: Incidence, Causes, and Remedial Strategies. In Farazmand, Ali (szerk.): *Handbook of Comparative and Development Public Administration.* New York: Dekker, 467–480.

Hadzhiev, Boyan (2020): Enablers of Hybrid Warfare: The Bulgarian Case. *Journal of International Studies,* 13(1), 28–43. Online: https://doi.org/10.14254/2071-8330.2020/13-1/2

Heywood, Paul Michael (1997): Political Corruption: Problems and Perspectives. *Political Studies,* 45(3), 417–435. Online: https://doi.org/10.1111/1467-9248.00089

Heywood, Paul Michael – Rose, Jonathan (2014): Close but No Cigar: The Measurement of Corruption. *Journal of Public Policy,* 34(3), 507–529. Online: https://doi.org/10.1017/S0143814X14000099

Holmes, Leslie (2015): *Corruption: A Very Short Introduction.* [H. n.]: Oxford University Press. Online: https://doi.org/10.1093/actrade/9780199689699.001.0001

Huberts, L. W. J. C. (1998): What Can Be Done Against Public Corruption and Fraud: Expert Views on Strategies to Protect Public Integrity. *Crime, Law and Social Change,* 29, 209–224. Online: https://doi.org/10.1023/A:1008348803253

Huss, Oksana – Pozsgai-Alvarez, Joseph (2022): *Strategic Corruption as a Threat to Security and the New Agenda for Anti-Corruption.* Online: www.corruptionjusticeandlegitimacy.org/post/strategic-corruption-as-a-threat-to-security-and-the-new-agenda-for-anti-corruption

IFE&P (Institute for Economics & Peace) (2018): *Positive Peace Report 2018.* Online: www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2020/08/Positive-Peace-Report-2018.pdf

Johnsøn, Jesper (2016): *Anti-corruption Strategies in Fragile States. Theory and Practice in Aid Agencies.* Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing. Online: https://doi.org/10.4337/9781784719715

Kurki, Milja (2008): *Causation in International Relations.* New York: Cambridge University Press. Online: https://doi.org/10.1017/CBO9780511491481

Lahiry, Sujit (2020): The Changing Narrative of Security Discourse: From State Security to Human Security in South Asia? *World Affairs,* 183(2), 183–205. Online: https://doi.org/10.1177/0043820020921153

Lambsdorff, Johann (2007): The Institutional Economics of Corruption and Reform: Theory, Evidence and Policy. Online: https://doi.org/10.1017/CBO9780511492617

Le Billon, Philippe (2003): Buying Peace or Fuelling War: The Role of Corruption in Armed Conflicts. *Journal of International Development,* 15(4), 413–426. Online: https://doi.org/10.1002/jid.993

Le Billon, Philippe (2005): Overcoming Corruption in the Wake of Conflict. In *Global Corruption Report 2005*. Berlin: Transparency International, 73–82.

Le Billon, Philippe (2008) Corrupting Peace? Peacebuilding and Post Conflict Corruption. *International Peacekeeping,* 15(3), 344–361. Online: https://doi.org/10.1080/13533310802058851

Legvold, Robert (2009): Corruption, the Criminalized State, and Post-Soviet Transitions. In Rorberg, Robert (szerk.): *Corruption, Global Security, and World Order.* India: Pentagon Security International, 194–239.

Martini, Maíra (2014): *Transparency International, State Caputre: An Overview.* Online: https://knowledgehub.transparency.org/assets/uploads/helpdesk/State_capture_an_overview_2014.pdf

Makarenko, Tamara (2004): The Crime-Terror Continuum: Tracing the Interplay between Transnational Organised Crime and Terrorism. *Global Crime,* 6(1), 129–145. Online: https://doi.org/10.1080/1744057042000297025

Murray, Matthew H. – Vindman, Alexander – Cruz Bustillos, Dominic (2021): Assessing the Threat of Weaponized Corruption. *Lawfare,* 2021. július 7. Online: www.lawfaremedia.org/article/assessing-threat-weaponized-corruption

Naím, Moisés (2012): Mafia States. Organized Crime Takes Office. *Foreign Affairs,* 91(3), 100–111. Online: www.jstor.org/stable/i23217958

Nye, Joseph S. (1967): Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis. *American Political Science Review,* 61(2), 417–427. Online: https://doi.org/10.2307/1953254

O'Donnell, Madalene (2006): Post-Conflict Corruption: A Rule of Law Agenda? In Hurwitz, Agnés – Huang, Reyko (szerk.): *Civil War and the Rule of Law.* Boulder, CO: Lynne Rienner, 225–261. Online: https://doi.org/10.1515/9781685856663-012

OECD (2015): *Consequences of Corruption at the Sector Level and Implications for Economic Growth and Development.* Abingdon: OECD. Online: http://doi.org/10.1787/9789264230781-en

Persson, Anna – Rothstein, Bo – Teorell, Jan (2013): Why Anticorruption Reforms Fail. Systemic Corruption as a Collective Action Problem. *Governance,* 26(3), 449–471. Online: https://doi.org/10.1111/j.1468-0491.2012.01604.x

Peters, Anne (2012): Conflict of Interest as a Cross-Cutting Problem of Governance. In Peters, Anne – Handschin, Lukas (szerk.): *Conflict of Interest in Global, Public and Corporate Governance.* Cambridge University Press, 3–38. Online: https://doi.org/10.1017/CBO9781139248945.003

Raballand, Gael – Recanatini, Francesca (2023): Corruption in Fragile, Conflict and Violent Settings: False Dilemmas and Tnadequate toolbox? *WorldBankBlogs,* 2023. július 11. Online: https://blogs.worldbank.org/en/governance/corruption-fragile-conflict-and-violent-settings-false-dilemmas-and-inadequate-toolbox

Rose-Ackerman, Susan (1978): *Corruption: A Study in Political Economy.* New York: Academic. Online: https://doi.org/10.1016/B978-0-12-596350-3.50005-3

Rose-Ackerman, Susan (1999): *Corruption and Government, Causes, Consequences, and Reform.* New York: Cambridge University Press. Online: https://doi.org/10.1017/CBO9781139175098

Rose-Ackerman, Susan (2004): Governance and Corruption. In Lomborg, Bjorn (ed.): *Global Crises, Global Solutions*. New York: Cambridge University Press, 310–345. Online: https://doi.org/10.1017/CBO9780511492624.007

Rusch, Jonathan (2021): The Biden Administration National Security Study Memorandum on Corruption: Implications for the UK. *Faculty of Law Blogs,* 2021. július 1. Online: https://blogs.law.ox.ac.uk/business-law-blog/blog/2021/07/biden-administration-national-security-study-memorandum-corruption

Shelley, Louise (2005): The Unholy Trinity: Transnational Crime, Corruption and Terrorism. *The Brown Journal of World Affairs,* 11(2), 101–111. Online: https://traccc.gmu.edu/wp-content/uploads/2022/09/The-Unholy-Trinity-Transnational-Crime-Corruption-and-Terrorism.pdf

Skidmore, David (1999): Security: A New Framework for Analysis. *American Political Science Association,* 93(4), 1010–1011. Online: https://doi.org/10.2307/2586187

Soltani, Fakhreddin – Yusoff, Mohammad Agus (2012): Concept of Security in the Theoretical Approaches. *Research Journal of International Studies,* 1, 7–17. Online: www.researchgate.net/publication/261177640_Concept_of_Security_in_the_Theoretical_Approaches

Szabóné Gál Marianna (2022): A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet globális integritásfejlesztési törekvései. *Közbeszerzési Értesítő Plusz,* 4(11). Online: https://doi.org/10.37371/KEP.2022.8.2

Vannucci, Alberto (2015): Three Paradigms for the Analysis of Corruption. *Labour & Law Issues,* 1(2). Online: https://doi.org/10.6092/issn.2421-2695/5468

Villeneuve, Jean-Patrick – Mugellini, Giulia – Heide, Marlen (2019): International Anti-Corruption Initiatives: a Classification of Policy Interventions. *European Journal on Criminal Policy and Research,* 26, 431–455. Online: https://doi.org/10.1007/s10610-019-09410-w

Wendt, Alexander (1999): *Social Theory of International Politics.* New York: Cambridge University Press. Online: https://doi.org/10.1017/CBO9780511612183

Wolfers, Arnold (1952): National Security' as an Ambiguous Symbol'. *Political Science Quarterly,* 67(4), 481–502. Online: https://doi.org/10.2307/2145138

Zamudio-González, Laura (2020): *International Intervention Instruments against Corruption in Central America. Governance, Development, and Social Inclusion in Latin America*. Palgrave Pivot. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-030-40878-7

Zaum, Dominik – Cheng, Christine (2012): *Corruption and Post-Conflict Peacebuilding. Selling the Peace?* London: Routledge. Online: https://doi.org/10.4324/9780203803783

Zelikow, Philip et al. (2020): The Rise of Strategic Corruption. *Foreign Affairs,* 99(4), 107–120. Online: www.foreignaffairs.com/articles/united-states/rise-strategic-corruption-weaponize-graft

Zhang, Yahong – Vargas-Hernández, J. G. (2015): Introduction: Corruption and Government Anti-Corruption Strategies. In Zhang, Yahong – Lavena, Cecilia (szerk.): *Government Anti-Corruption Strategies: A Cross-Cultural Perspective.* Abingdon: Routledge. Online: https://doi.org/10.1201/b18560

Jogi források

2005. évi CXXXIV. törvény az Egyesült Nemzetek Szervezete Meridában, 2003. december 10-én kelt Korrupció elleni Egyezményének kihirdetéséről

Action Plan for Anti-money Laundering and Counter-Terrorist Finance (2016). Online: www.gov.uk/government/publications/action-plan-for-anti-money-laundering-and-counter-terrorist-finance

Basel Institute on Governance. Online: https://baselgovernance.org/

Cross Government Counter Fraud Functional Strategy 2024–2027. Online: www.gov.uk/government/publications/government-counter-fraud-functional-strategy-2024-2027/cross-government-counter-fraud-functional-strategy-2024-2027-html

First Annual Report 2016. Online: www.gov.uk/government/publications/national-security-strategy-and-strategic-defence-and-security-review-2015

Independent Reporting Mechanism Action Plan Review: United Kingdom 2023–2025. Online: www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2024/08/United-Kingdom_Action-Plan-Review_2023-2025.pdf

Integrated Security for Germany, National Security Strategy 2022. Online: www.nationalesicherheitsstrategie.de/National-Security-Strategy-EN.pdf

National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015.

National Security Capability Review. Including the Second Annual Report on Implementation of the National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015. Online: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/705347/6.4391_CO_National-Security-Review_web.pdf

National Security Study Memoranda. Online: https://bit.ly/406y3ux

The White House (2021b): *Memorandum on Establishing the Fight Against Corruption as a Core United States National Security Interest*. Online: https://bit.ly/3PuNx6J

UK National Action Plan for Open Government 2024–2025. Online: https://bit.ly/4j7fCi2

United Kingdom Anti-corruption Strategy 2017–2022. Online: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/667221/6_3323_Anti-Corruption_Strategy_WEB.pdf

United States Strategy on Countering Corruption 2021. Online:www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/12/United-States-Strategy-on-Countering-Corruption.pdf

U.S. Strategy on Countering Corruption Implementation Plan U.S. Department of State. Online: www.state.gov/implementing-the-u-s-strategy-on-countering-corruption/

Tartalom

Boda Mihály: *A háború természetéről: a háború értelme* 5

Fazekas Ferenc: *A katonai vezetés transzformációja: a coup d'oeil relevanciája* 23

Juhász Barnabás: *A litván függetlenségi háború* 37

Ádám Majorosi: *The Location of the Battle of Hastings* 63

Kálmán Dénes – Norbert Daruka – István Ember – Róbert Vég – Zoltán Kovács: *The SWOT Analysis of 3D Printing Capability in the Hungarian Defence Forces* 85

Szabóné Gál Marianna: *Milyen módon és mértékben kezelik a biztonsági stratégiák a korrupció kérdését?* 97